VILNIAUS UNIVERSITETAS

Filosofijos fakultetas

1579–1989–2009

VILNIAUS
UNIVERSITETO
LEIDYKLA
2009

430
VILNIAUS
UNIVERSITETAS

Apsvarstė ir rekomendavo
spausdinti Vilniaus universiteto
Filosofijos fakulteto taryba
(2009 m. rugsėjo 30 d.,
protokolas Nr. 63)

Sudarytojai
Vida Jakutienė,
Zenonas Norkus,
Giedrė Šopaitė-Šilinskienė

UDK 378.4(474.5):1(091)
Vi-175

ISBN 978-9955-33-498-9

© Vilniaus universitetas, 2009

Turinys

Filosofijos fakulteto dekano įžanginis žodis 4

Filosofijos fakulteto istorijos bruožai 6

Vilniaus universiteto Filosofijos fakultetas šiandien: faktai *ir* skaičiai 22

Filosofijos fakulteto katedros

- Bendrosios psichologijos katedra 28
- Edukologijos katedra 42
- Filosofijos katedra 54
- Filosofijos istorijos ir logikos katedra 64
- Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedra 72
- Socialinio darbo katedra 78
- Sociologijos katedra 96

Centrai

- Informacijos visuomenės studijų centras 108
- Kriminologinių studijų centras 110
- Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centras 112
- Politikos studijų centras 114

Laboratorijos

- Specialiosios psichologijos laboratorija 116
- Psichofiziologijos laboratorija 128

FILOSOFIJOS FAKULTETO DEKANO ĮŽANGINIS ŽODIS

Kęstutis Dubnikas

Filosofijos fakulteto dekanas doc. dr. Kęstutis Dubnikas

Fakultetai, kaip žmonės ar tautos, turi savo likimą. Modernusis mokslas ir taip plačiai išsiskleidęs šių laikų aukštasis švietimas davė pagrindus ir kryptį daugeliui nūdienos universitetų ir fakultetų, kurie kiekvienas savaip atlieka savo misiją ir pagal savo pobūdį steigia ir puoselėja savo tapatybę. Mūsų fakulteto gyvenimas taip pat yra veikiamas tų pačių akademinių realijų, tačiau jei iš tiesų fakultetai turi savo likimus, tai filosofijos vardas ne tik nusako dabarties uždavinius, bet ir paženklina juos dar iš už modernybės ateinančia tradicija. Filosofijos vardas mus kildina iš *Alma Matris* steigties, todėl ši susietoji fakulteto tapatybė nusako mūsų padėties išskirtinumą: Filosofijos fakulteto nėra nė viename kitame Lietuvos universitete. Tačiau klasikinis, šimtmečių mokslo ir studijų patirtį sukaupęs universitetas sunkiai įsivaizduojamas be filosofinių ir kritinių minčių kalvės. Vilniaus universitete Filosofijos fakultetas tapdavo nereikalingas, tik kai mūsų valstybė atsidurdavo svetimųjų valdžioje. Ši aplinkybė rodo, kokia yra fakulteto reikšmė ir kartu universiteto vaidmuo: neapsiriboti akademine veikla, bet kurti visuomenės pilietiškumo ir pasaulėžiūros nuostatas.

Jubiliejaus proga išleidžiamoje knygoje mūsų fakulteto veidas pasirodo dvejopos istorinės perspektyvos požiūriu. Senoji mūsų tradicija buvo nutraukta istorijos skersvėjų ir atkurta prieš dvi dešimtis metų. Šias dvi tradicijas skiria beveik 200 metų, tačiau net ir toks laiko pertrūkis leidžia aiškiai matyti bendrąjį dėmenį, t. y. galimybę kalbėti apie tą patį kūną. Lengvai aprėpiamą mūsų pačių atmintimi dar neilgos istorijos Atkurtąjį fakultetą galime ir turime vadinti seniausiuoju Vilniaus universiteto fakultetu. Jungtis yra tai, ką paprastai įvardijame empiriškai neapibrėžiamu, tačiau dėl to nė kiek ne mažiau realiu dalyku: universitetinė dvasia. Būtent ji išlaikė universiteto tapatumą ir tęstinumą bei nutiesė tiltą tarp skirtingų epochų Filosofijos fakulteto. Pamatinių dalykų (o būtent jie ir priklauso tikram univer-

sitetui) studijos buvo ir yra didžioji atspirtis atskiro mokslo uždarumui bei nuogam pragmatizmui, dangstomiems profesionalumo ar „tikrojo“ visuomenės poreikio argumentais. Kita vertus, filosofija niekad nebuvo atskira; tiek senasis, tiek dabarties Filosofijos fakultetas puoselėjo ir jungė daugelį mokslų.

1989 metais atkurtasis fakultetas sukūrė filosofijos ir sociologijos studijas, iš Istorijos fakulteto perėmė psichologų rengimą, po penkerių metų pradėjo socialinio darbo studijų programą. Per dvidešimt metų, pradėjęs veiklą nuo kelių dešimčių studentų, fakultetas išaugo iki solidaus dydžio bei reikšmingo mokslo centro Lietuvoje. Augimo ir brendimo laikas sutapo su trylikos metų „Baltupių era“, kur fakultetas turėjo laikinuosius savo namus. Kaip tik čia formavosi naujoji fakulteto bendruomenė, išsirutuliojo visų pakopų studijų programos. 2005 metais sugrįžęs, fakultetas vėl įsiliejo į senojo universiteto architektūrinį ansamblį. Nors kuriame ir studijuojame nuostabaus grožio rūmuose, tikrasis „sugrįžimas“ ir savo tapatumo įtvirtinimas yra nesibaigiantis mūsų darbas ir rūpestis.

Naujojoje savo istorijoje sakėme sau: turime būti modernūs ir išlikti tradiciniu fakultetu. Turime tapti atviri pasauliui ir šiuolaikinio mokslo iššūkiams, tačiau tuo pat metu saugoti ir puoselėti universiteto mokslo ir studijų vertybes. Tokia užduotis nėra nei svajinga, nei nenuosekli. Akivaizdu, kad tik ant tvirtų ir patikimų pamatų galima statyti naują mokslo rūmą.

Dabartinė fakulteto struktūra yra sudėtinga. Formaliai ir neįsigilinusia akimi žvelgiant fakultete vykdomos skirtingos, sunkiai tarpusavyje derančios mokslo ir studijų programos. Tačiau ši įvairovė nuo filosofijos iki socialinio darbo susiformavo natūraliai ir logiškai. Ji yra bendro entuziastingo darbo vaisius, kai naujos programos buvo kuriamos remiantis jau esama, o kartu bendrąja patirtimi. Kiekviena jų atitinka aukščiausius profesinės kompetencijos standartus, neabejotinai yra mokslo krypčių centrai Lietuvoje. Visose kryptyse turime iškilių asmenybių, garsinančių universiteto vardą. Kartu artimi santykiai fakultete teikia galimybių remti ir turtinti tai, kas mūsų mokslus ir studijas pakelia į deramą universitetinę brandą bei sudaro sąlygas patiems moderniausiems tarpdalykiniams tyrimams ir studijoms.

Negalime manyti, kad visiškai išnaudojame savo privalumus, o ir išorės aplinka ne visada yra mums palanki. Jei universitetų vertė yra matuojama esą rinkai rengiamų „specialistų“ kiekiu, laiko pasvertoms vertybėms ne visada užtenka materialiųjų ir moralinių išteklių. O juk mūsų studijos yra „elitinės“, skirtos ne masiniam vartojimui. Net ir auditorijų didelių neturime. Užtat didžiuojamės savo studentais, jų degančiu noru ir drąsa ieškoti universitete nevienadienės išminties. Tačiau bet kokiomis aplinkybėmis turime aktyviai ir atsakingai veikti, jei reikia ir už universiteto sienų, kad tai, kas sukaupta, būtų išsaugota ir praturtinta. Esu įsitikinęs, kad Filosofijos fakultetas yra ir bus ta vieta, kur puoselėjamos dvasios, išminties ir žinių vertybės.

FILOSOFIJOS FAKULTETO ISTORIJOS BRUOŽAI

Romanas Plečkaitis †

Prof. habil. dr.
Romanas Plečkaitis †

FILOSOFINIO LAVINIMO LIETUVOJE IŠTAKOS

Dvasininkijos ir valstybę valdančiųjų pastangomis 1579 metais Vilniuje atsirado tai, ko lietuviškajame pasaulyje anksčiau nebuvo – pasauliečių aukštasis mokslinis lavinimas. Vilniaus universitetas, vienintelė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės aukštoji mokykla ir jo pagrindinis – Filosofijos fakultetas buvo didinga konstrukcija, praturtinusi lietuviškąjį pasaulį, išplėtusi jo akiratį.

Šiuolaikinė visuomenė be mokslinių tyrimų ir jų įdiegimo technologijomis neįsivaizduojama. Tačiau be aukštojo mokslo savęs neįsivaizdavo jau viduramžių visuomenė. Negana to, pažvelgus į praeities gelmes, aptinkama, kad europietiškoji aukštųjų studijų dvasia gimė senovės Graikijoje. Helėnams netrūko to, ko stokojo senovės Rytų civilizacijos – intelektinės novatoriškumui būtinos energijos. Graikų visuomenėje Apšvietos laikotarpiu ne tik jaunuomenę, bet ir suaugusius imta rengti visuomeniniam gyvenimui. Demokratiniuose poliuose įsivyravo nuostata, jog pilietis turi dalyvauti valdant valstybę, kurį laiką, nors ir trumpai, eidamas valstybinę tarnybą. Šiuo tikslu piliečiams reikėjo politikos, teisės, etikos, iškalbos meno, loginių įrodymų žinių. To mokė sofistai, įgyvendindami antikiniame pasaulyje puoselėtą gero ir gražaus žmogaus idealą. Didieji helėnų teoretikai tvirtino: valstybės tikslas yra kultūringų piliečių ugdymas – ne vien turtingų, bet ir kultūringų, o turtai reikalingi kultūrai remti.

Vakarų kultūros versmė – helėnų pasaulis – įtvirtino nuostatą, kad tarp kultūros vertybių garbingiausia vieta tenka išsilavinimui – paidejai. Pasak Platono, tarp aukščiausių vertybių paideja yra pirmoje vietoje; Aristotelis tvirtino: geriausia priemonė palaikyti tvarką ir išvengti sąmyšių yra paideja. Antikiniame pasaulyje nužengta tiek toli, kad susikūrė aukštojo mokslo poreikis, kurį pirmieji įgyvendino platoniškoji

Akademija ir ypač aristoteliškasis Likėjus. Abi institucijos davė pradžią šiuolaikinei universitetinei dvasiai – susiejo mokslinius tyrimus ir studijas. Likėjuje įvesta specializacija: vieni jo *scholastikoi* – mokslo žmonės – tobulinosi geografijoje, kiti biologijoje, treti filosofijoje, dar kiti istorijoje, politinėse teorijose. Kai Aleksandro Makedoniečio kariauna išsirengė užkariauti tuometį žinomą pasaulį, kartu su ja traukė ir Aristotelio asistentai: jie rinko ir siuntė į Likėjų graikų nematytų augalų, gyvūnų, mineralų kolekcijas, braižė užimtų vietovių žemėlapius. Glaudžią Likėjaus ir visuomenės sąsają manifestavo dar tai, jog Likėjuje įvestos ir populiarios, visuomenei skirtos paskaitos, kurias Atėnų polio piliečiai gausiai lankė.

Ankstasis išsilavinimas iš naujo susikūrė viduramžių Europoje. Jau ankstyvaisiais viduramžiais pažangūs inteligentai kvietė neapsiriboti septyniais laisvaisiais menais (mokslais), steigti aukštesnį institutą – filosofinį lavinimą. Bene įspūdingiausiai aukštųjų studijų poreikį manifestavo Joano Škoto Eriugenos ištara: *nemo intrat in caelum nisi per philosophiam* (į dangų patenkama tik per filosofiją). Universitetai viduramžiais kūrėsi visuomenei įžengus į principialiai naują laikotarpį, kai suaktyvėjo gyvenimas, plėtojosi gamyba bei prekyba, kūrėsi bankai ir augo judrūs miestai. Tuomečių katedrinių ir vienuolynų mokyklų nepakako viduramžių klestėjimo laikotarpio visuomenės poreikiams tenkinti. Reikėjo aukšto lygio inteligentų, gebančių įprasminti atgautą antikos mokslinį paveldą, jį pritaikyti viduramžių visuomenei bei jo pagrindu žengti toliau. Universitetų steigimas reiškė viduramžių kultūrą įžengus į naują tarpsnį.

Žodis *universitas* reiškia *visuma*: pirma, visuma, kurią sudaro magistrai ir scholarai, t. y. dėstytojai ir studentai; antra, mokslų visuma – į universitetinį lavinimą tilpo visi tuo metu žinomi mokslai. Tad po pirmojo mėginimo Lietuvoje įvesti krikščionybę ir priimti jos kultūrą – Mindaugo krikšto metu – krikščioniškoji Europa turėjo solidžias institucijas, galėjusias praturtinti Lietuvos kultūrą viešojo gyvenimo administravimo, sveikatos apsaugos, ūkinio gyvenimo srityse, jos visuomenę padaryti apsišvietusią, išsimokslinusią ir krikščioniškąja samprata gerai gyvenančią. Universitetų steigėjai vadovavosi praktiniais sumetimais – universitetų nauda valstybei ir Bažnyčiai. Krikščioniškoje Lietuvoje šios vietinio universiteto teikiamos naudos teko laukti bemaž du šimtmečius.

Apsikrikštijusi Lietuva turėjo pasirodyti esanti Vakarų kultūros valstybė, o juk universitetinis išsilavinimas – vienas iš būdingiausių šios kultūros požymių. Į viduramžių, vėliau į renesansinius universitetus gausiai stojo Lietuvos didikų ir bajorų sūnūs. Tačiau užsienio universitetus baigusiųjų inteligentų nepakako Lietuvos valstybei, įžengusiai į brandaus feodalizmo laikotarpį. Valstybės administracijai, ūkinei veiklai, sveikatos apsaugai ir kitoms gyvenimo sritims reikėjo teisinių, politinių, medicinos, ekonominių žinių įgijusių asmenų, o Bažnyčios poreikiams – teologų. Po 1387 metų įsteigta Vilniaus katedros mokykla rengė kunigus. Stokojant žinių apie joje dėstytus mokslus, galima pagrįstai spėti, kad mokykloje turėjo būti dėstoma bent viduramžių mokyklose privalomas triviumas – gramatika, retorika ir logika (vadinamoji dialektika).

Besikuriančios Lietuvoje vienuolijos priimtuosius į ordiną turėjo lavinti. Šiuo tikslu dominikonai savo vienuolyne Vilniuje 1507 metais įsteigė mokyklą, lavinusią filo-

sofijoje ir teologijoje. Tad, turimais duomenimis, dominikonai – profesionaliosios filosofijos Lietuvoje pradininkai. Tik ši dominikonų mokykla Vilniuje buvo siauro pobūdžio, skirta jų ordino nariams, pasauliečių ji nelavino.

FAKULTETO PIRMTAKAS

Lavinti moksluose pasauliečius ėmėsi energingas Jėzuitų ordinas. Pakviestas į Lietuvą, jis turėjo įveikti reformaciją. Viena iš sėkmingiausių šios įveikos priemonių Jėzaus Draugija laikė švietimą, jaunuomenės mokslinimą. Atvykę į Vilnių jėzuitai tuoj pat suskato steigti kolegiją ir ji 1570 metais jau veikė. Apie jos patogiai ir puošniai įrengtus rūmus ordino vadovybė Romoje informuota taip: „Jie mūriniai, stovi geriausioje miesto vietoje, vyskupijos kurijos rajone; į rūmus įėjimas iškilus ir didingas. Po rūmais puikiausi rūsiai. Pirmajame aukšte daug puikių, išdekoruotų kambarių, išdėstytų aplink vidaus kiemą. Netoli virtuvės du iš miesto vandentiekio (kanalo) atvesti čiaupai (tiek vandens tegalima gauti iš vyskupijos kurijos), iš kurių nuolat teka puikus, geras, šaltas ir kolegijos reikmėms labai reikalingas vanduo. Prie rūmų taip pat yra žavus sodelis. Viršutiniame (antrajame) aukšte taip pat kambariai; vienas iš jų yra erdvus, kvadratinės formos, vyskupo išpuoštas audeklais ir paveikslais; tiks ruošiant ypatingas iškilmes. Ten taip pat yra labai graži koplyčia su brangios medžiagos grindimis ir dailiais papuošalais; joje vyskupas įtaisė savo paties altorių ir dovanojo brangių bažnytinių rūbų bei brangakmeniais papuoštų (liturginių) indų. Visi šie rūmai, be baldų, vyskupui atsiejo 10 200 florinų, kas sudaro beveik 7000 auksinų. Nupirkęs rūmus (juos pirko prieš dvejus metus, kai dar nieko tikro nežinojo apie mūsų atvykimą) parūpino visus reikiamus baldus ir dar pridėjo nemažą biblioteka.“[1]

Į kolegiją priimdavo jau mokančius skaityti ir rašyti jaunuolius – rašto jie išmokdavo katedrinėje, miestų, dvarų mokyklose. Vilniaus kolegijoje lotynų kalbos mokė trejose gramatikos klasėse, poetikos klasėje mokė literatūros, nagrinėjo eilėdaros metrikų, romėnų poetų karybų, o retorikos klasėje moksleiviai įgydavo iškalbos pagrindų. Kolegijos moksleivių skaičius išaugo: 1572 metais jų mokėsi 200, 1574 metais – 361, 1574 metais – 451 jaunuolis.

1571 metais kolegijoje įsteigtas Filosofijos skyrius – trejų metų filosofijos kursas. Pirmasis filosofijos profesorius Vilniaus kolegijo-

[1] Rabikauskas P. Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai. Vilnius, 2002. P. 58–59.

je – kroatas Tomas Zdelaričas (Zdelaritius). Spalio mėn. pradžioje jis ėmė dėstyti pirmąją filosofijos discipliną – logiką. Tačiau dėl maro epidemijos mokslas kolegijoje nutrūko, jis atnaujintas 1572 metais, o vasario 25 dieną įvyko filosofijos studijų atidarymo iškilmės: pasakyta kalba apie filosofijos vertingumų ir surengtas logikos disputas. Tačiau maro epidemija nebuvo visiškai užgesusi, jos auka tapo ir T. Zdelaričas.

Jėzuitų švietimo sistema sekė viduramžių perteiktąja nuostata: filologijos ir retorikos studijos parengia filosofijai, o filosofija parengia teologijai studijuoti. Tradicinė viduramžiais susiklosčiusi sąranga septyni laisvieji menai – filosofija – teologija liko kiek pertvarkyta. Gramatika, retorika, dialektika (logika) aritmetika, geometrija, astronomija ir muzika taip pat išliko, tik aritmetika, geometrija ir astronomija perkeltos į filosofijos studijas. 1571 metais Vilniaus kolegijoje Filosofijos skyriaus moksleiviams šiuos dalykus dėstė matematikos profesorius Albertas (Vojciechas) Tobolskis, paskui Leonardas Krakeris.

Be logikos, filosofijos kurse dar dėstė gamtos filosofiją (fiziką) ir metafiziką. 1574 metais kolegijoje atidarytas Teologijos skyrius (ketverių metų teologijos kursas).

1572–1575 metais filosofiją kolegijoje dėstė Skotas Džonas Hejus (Ioannes Haius). Jo vadovaujami kolegijos moksleiviai parengė disputų tezes, jos išspausdintos pavadinimu *Teologijos ir filosofijos teiginiai, ginami Jėzaus Draugijos Vilniaus kolegijoje rudenį atnaujinus studijas 1574 Viešpaties metais* (*Assertiones theologicae et philosophicae, in Collegio Vilnensi Societatis Iesu, sub renovationem autumnalem defedendae, Anno Domini 1574*). Tai pirmas žinomas Lietuvos mokyklose parengtas ir publikuotas filosofijos darbas. Jame skelbiama 17 teologijos ir 19 filosofijos tezių: dvi logikos, 15 gamtos filosofijos ir dvi metafizikos.

Kolegijoje iš karto reiškėsi pažiūrų įvairovė, polemizavo tomistai ir jų oponentai. Hejus Aristotelio pažiūras aiškino Dunso Škoto interpretacija, o teologijos profesorius ispanas Petras Vijana (Viana) buvo tomistas. Kartu su moksleiviais karštai diskutavo ir jie. Ordino vadovybės nuomone, kolegijoje susidarė per daug nepalankios darbui įtampos. Nutarta oponentus išskirti. Prisidėjo ir tai, kad Hejus sunkiai pakėlė lietuviškas žiemas, sirgo. 1575 metų gegužę baigęs trimetį filosofijos kursą, Hejus išvyko į Lenkiją, paskui darbavosi Prancūzijos jėzuitų kolegijose.

1575 metų spalio pradžioje filosofijos paskaitas kolegijoje pradėjo skaityti Vijana. Filosofijos skyrių lankė 38 moksleiviai. Vijana taip pat imponavo žiniomis ir apsiskaitymu. 1575–1578 metais jis dėstė logiką, gamtos filosofiją ir metafiziką, vedė pratybas, rengė moksleivių disputus, kurių spausdintas tezes skelbė iš anksto. Išlikusios Vijanos skaitytos gamtos filosofijos ir metafizikos paskaitos, dešimt filosofinių disputų spausdintų tezių 1576–1578 metų rinkinių kartu su minėtu Hejaus leidiniu yra pirmieji žinomi Lietuvos mokyklose atlikti filosofijos darbai. Tezes moksleiviai rengė prižiūrimi Vijanos, jis ne tik jas suredagavo, bet, matyt, kai kurias ir pats parašė.

Tad Vilniaus jėzuitų kolegijoje kaip aukštesniojoje mokykloje buvo Filosofijos katedra. Be to, tęsta senoji tradicija – filosofijos studijose reikalingas matematikos ir gamtos mokslų pažinimas. Be šio pažinimo neįmanoma deramai suvokti aristotelinio paveldo, ypač aristotelinės fizikos. 1576–1577 metais matematiką ir astronomiją kolegijoje dėstęs anglas Jokūbas Bosgrave (Bosgravius) pažymėjo savo klausytojų gabumus matematikai.

Filosofijos skyriaus atidarymą Vilniaus jėzuitų kolegijoje 1571 metais reikia laikyti pasauliečių filosofinio lavinimo Lietuvoje pradžia. Filosofijos studijas baigę ir dvasininko kelią pasirinkę jaunuoliai pereidavo studijuoti teologiją.

Filosofijos skyrius kolegijoje – Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto priešistorė. Steigdama Vilniuje kolegiją, Jėzaus Draugija ją jau numatė būsimo Vilniaus universiteto pirmtake. Mat pasipriešinus Krokuvos universitetui, jėzuitams Lenkijoje įsteigti universitetą nepavyko.

STUDIJOS FILOSOFIJOS FAKULTETE

Į Vilniaus universitetą darbuotis atvyko gerai išsilavinę ir akademiniam darbui pasirengę lektoriai, žinantys Europos mokslo naujienas ir jas skelbę universiteto auditorijose. Tad pirmieji universiteto filosofijos profesoriai buvo kitataučiai: lenkai Leonardas Krakeris ir Martynas Smigleckis, ispanai Migelis Ortizas (Michael Ortizius) ir Diego Ortizas (Jacobus Ortizius). Lietuviai jėzuitai profesoriai pirmiausia pasirodė gramatikos klasėse. Pirmieji lietuviai universitete filosofijos profesoriai – Andrius Novacijus (dėstęs 1599–l603), Jonas Gruževskis (1608–1611), Baltramiejus Oleskevicius (l634–1637), Žygimantas Liauksminas (l635–1638), Albertas Kojelavičius (1641–1644), Tomas Požeckis (1643–1646), Stanislovas Tupikas (l645–1646 ir 1649–1650), Danielius Butvilas (1647–1650), Petras Kojelavičius (1653–1654), Elijas Daunoravičius (1654–1655), Petras Vaičiūnas (Vaičiūnauskas, 1664–1667), Mykolas Telšietis (1665–1668), Aleksandras Čirskis (1668–1671) ir kt.

Filosofijos fakultete mokslas truko trejus metus: pirmaisiais metais dėstyta logika, antraisiais – gamtos filosofija (fizika), trečiaisiais – metafizika ir etika. Tačiau gamtos filosofijos kursas, kaip plačiausias iš visų disciplinų, neišsitekdavo vienais metais, būdavo perkeliamas ir į trečiuosius mokslo metus, dėl to sutrumpėjo metafizikos paskaitos. Antraisiais metais matematikos profesorius dėstė aritmetikos, geometrijos ir astronomijos pagrindus. Tad fakultete buvo logikos, fizikos, metafizikos ir matematikos katedros. 1677 metais įsteigta atskira etikos katedra.

Pradėjęs filosofijos studijas, studentas jas ir baigdavo vadovaujamas to paties profesoriaus, klausydamasis tik jo ir dar matematikos profesoriaus paskaitų. Tai laikytina veikiau jėzuitų universitetinio mokslinimo sistemos trūkumu. Nebuvus specializacijos rodė ir dažna profesorių kaita. Universitete išdėstęs trejų metų filosofijos kursą, paskui profesorius pereidavo dėstyti teologiją, bažnytinę teisę, darbuodavosi kolegijose, jas administruodavo, vėliau dirbdavo jau su švietimu nesusijusiose srityse. Tai, kad nebūta specializacijos, neigiamai atsiliepė ir kūrybai – filosofijos traktatus bei veikalus kūrė ir publikavo tik entuziastai. Tezių mokslo laipsniams įgyti ir disputų tezių išleista gausiai.

Universiteto studentija – taip pat daugiatautė. Studijavo ne tik Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinės tautos, t. y. įvairių ją sudariusių tautybių bajorų ir miestiečių sūnūs (pasitaikydavo ir valstiečių), nepaisant kalbos, papročių, tikėjimo skirtybių, Filosofijos fakultete studijavo net liuteronybę ar kalvinizmą išpažinusieji. Universitetas pasižymėjo religine tolerancija. Tik iš ketinusių studijuoti teologiją reikalauta priklausyti katalikų bendruomenei. Vilniaus universitetas buvo ne tik Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, bet ir

Lenkijos Karalystės aukštoji mokykla. Smukus Krokuvos universiteto prestižui, į Vilniaus universitetą studijuoti atvykdavo jaunuolių iš tolimiausių Lenkijos vietovių, net iš Silezijos. Lenkų mokslo istorikai pažymi, kad Vilnius lenkų mokslui buvo ne provincija, bet sostinė XVI–XVII amžiais.

Moksleivių ir studentų skirtybė įžvelgta ir anais laikais, nors negriežtai, visus universitete, taip pat į jį įskirtos kolegijos gramatikos, sintaksės, poetikos ir retorikos klasėse besimokiusius vadino *scholari*, *studiosi*. Terminu *academici* įvardydavo Filosofijos, Teologijos ir Teisės fakultetų studentus.

XVI a. pabaigoje Vilniaus universitete mokėsi apie 800 jaunuolių. Jų skaičius vis didėjo, 1615 metais jis pasiekė maždaug tūkstantį, o 1616-aisiais – daugiau negu 1200 asmenų. Filosofijos fakultete kasmet trijuose kursuose studijavo apie 100 asmenų. Į fakultetą stojo ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų sūnūs, nors didikai savo sūnus noriau siuntė studijuoti į Vakarų Europos universitetus. Gausiausiai fakultete studijavo vietos bajorijos atžalos. Nepasiturintiems studentams universitetas buvo patrauklus tuo, kad už mokslą tiesiogiai mokėti nereikėjo, neturtingus studentus apgyvendindavo nemokamame bendrabutyje – bursoje.

Dalis nepasiturinčiųjų universitete studijavo kaip būsimieji pedagogai didikų rūmuose, dvaruose ir turtingų miestiečių namuose. Kiti pasauliečiai studijas laikė pasirengimu valstybinei ir visuomeninei veiklai – eisią valstybines ir privačias tarnybas. Baigus teologijos studijas, buvo galima tikėtis turėti aukštas bažnytines pareigybes. Eiti valstybės tarnybą ten, kur reikia juridinių žinių, galėjo tikėtis baigusieji Teisės fakultetą.

Filosofijos studijų reikšmę rodo ir tai, kad tik labai gerai ir gerai Filosofijos fakultete studijavusius vienuolius, Vilniaus vyskupijos seminarijos ir Popiežiškosios seminarijos auklėtinius sutikdavo priimti į visas ketverių metų studijas Teologijos fakultete. Silpniau filosofijoje pasirodžiusieji Teologijos fakultete studijavo pagal siauresnės apimties programą.

Mokslo metus universitete sudarė du bimestrai. Studijos prasidėdavo rugsėjo 1 d. ir baigdavosi birželio ar liepos mėnesį. Vasaros atostogos truko ne trumpiau kaip mėnesį ir ne ilgiau kaip du mėnesius. Atostogos būdavo ir religinių švenčių dienomis.

Paskaitų Filosofijos fakultete studentai turėjo kasdien vieną arba dvi, o likęs laikas skirtas disputams, kartojimui ir bent trys valandos kasdien savarankiškam darbui. Tad didžiausią studijoms skirto laiko dalį sudarė ne paskaitos, bet to, kas paskaitose išgirsta, įtvirtinimas ir pagilinimas. Pačias paskaitas profesorius diktavo, padiktuotą tekstą dar paaiškindavo. Tais laikais studentus aprūpinti knygomis neišgalėta, jos liko retos ir brangios. Tuometės filosofijos terminai turėjo daug reikšmių, o įrodymai painūs. Dėl to teko ištisai diktuoti, kad studentai filosofijos disciplinas perprastų. Išlikusios studentų pažodžiui užrašytos paskaitos – rankraštiniai filosofijos kursai – yra pagrindinė medžiaga tirti filosofiją senajame Vilniaus universitete.

Disputai kilo iš viduramžių mokslo praktikos. Disputų vaidmuo viduramžių mokslo bendruomenėje prilygo turnyro vaidmeniui riterių bendruomenėje – dispute kovėsi riteriai intelektualai. Disputų populiarumą lėmė dar tai, kad juos kultivavo Renesanso humanistai, pamėgę polemikas, žodinius konfliktus, užsipuolimus, satyras. Jų įnešto į disputus naujo elemento – pajuokimo, sukarikatūrinimo –

jėzuitų ir kitų vienuolijų mokyklose nenaudojo, disputai vyko rimtai. Apšvietos epochoje disputai ėmė nykti, virto seminarais.

Universiteto Filosofijos fakultete disputai praeidavo įvairiai: doktrininiame dispute studentas gynė tam tikras pažiūras nuo oponentų kritikos, mokėsi jas tiksliai formuluoti; puolančiajame dispute tapo svarbiausia nepriimtinų pažiūrų kritika; dispute distinkcijų forma studentai rodė mokėjimą skirstyti, o mokėjimą apibrėžti – definicijų formos dispute. Disputai, kuriems rengdavosi iš anksto, fakultete vykdavo šeštadieniais („logikų šeštadienis“, „fizikų šeštadienis“, „metafizikų šeštadienis“). Diskutuodavo ir skirtingų kursų studentai, antai fiziką studijuojantis su metafizikos studentu, taip pat skirtingų fakultetų studentai – filosofijos studentai su teologijos klausytojais. Dispute dalyvaudavo ir profesoriai, jie pasiūlydavo temą, kritikos ir gynimo formą. Mėnesio pabaigoje rengdavo stambesnius disputus, jie trukdavo ištisą dieną.

Ir paskaitos, ir lotynų kalba rengiami disputai rodė gerą šios kalbos vartoseną. Bajoriją tenkino mokslų dėstymas lotynų kalba – tai esąs dar vienas jos išskirtinumo patvirtinimas. Filosofijos studentams dėstyta ir graikų kalba. Senąją graikų kalbą išmokstant siekta tokios pažangos, kad studentai ne tik galėtų ja parašytus tekstus skaityti ir versti, bet ir graikų kalba kalbėti, sakyti ne tik atskirus sakinius, bet ir savo parengtos kalbos atskiras dalis. Žinioms pagilinti universitete veikė studentų būreliai, vadinti akademijomis, buvo ir filosofijos akademija.

Pasirengimas disputams, tezių rašymas, profesorių skirtų užduočių atlikimas, rengimasis egzaminams, antikos ir viduramžių filosofijos klasikų veikalų studijavimas, vadovėlių bei mokomųjų knygų skaitymas sudarė pagrindinę savarankiško darbo apimtį. Filosofijos fakulteto studentų elitas Platono, Aristotelio ir kitų antikos įžymybių kūrinius pajėgė skaityti originalo kalba. Kiti juos skaitė lotynų kalba.

Baigdamas studijuoti kurią nors disciplinę, studentas turėjo parodyti, ko išmoko, t. y. laikyti egzaminą, egzaminai būdavo gana rimti, egzaminuojamajam skiriant nuo pusės iki vienos valandos egzaminuodavo komisija, ją sudarydavo 3–5 asmenys, paprastai pirmininkaujant rektoriui. Tuometiniams mokslams perprasti reikėjo daug pastangų, kad būtų pažintos sudėtingos aristotelinės scholastikos konstrukcijos.

Tezių gynimas – taip pat studentų įgyto mokslingumo patikrinimo forma. Parengti ginti kurios nors filosofijos disciplinos pagrindiniai teiginiai arba visos filosofijos rinktiniai teiginiai vadinti tezėmis (*theses*), išvadomis (*conclusiones*), teiginiais (*propositiones*, *assertiones*). Tai jau ne disputo tezės, bet asmeniškai ginamos vieno studento, studijų metais klausius kurią nors discipliną arba baigiant fakultetą. Toks tezių gynimas vadintas akademiniu gynimu, atskiros filosofijos disciplinos tezių gynimas buvo vadinamas mažuoju gynimu. 1606 m. rugsėjo 10 d. Petras Romulevičius, baigdamas logikos kursą, gynė *Visos logikos tezes (Theses ex universa logica)*, jų išdėstė dvidešimt ir išspausdino vieno didoko formato puslapyje. Didysis gynimas (didysis aktas) – tezių gynimas iš kelių filosofijos disciplinų arba iš jų visų. Antai 1675 metais baigdamas Filosofijos fakultetą, žemaičių bajoras Tadas Bilevičius išspausdino net 28 puslapių tezes: *Trejopa – racionalioji, gamtos ir moralės – filosofija (Triplex philosophia rationalis, naturalis et moralis)*. Išdėstė 44 tezes: 8 racionaliosios filosofijos, t. y. logikos, 23 gamtos filosofijos ir 13 moralės filosofijos. Tezės buvo ginamos

viešai, oponuoti dažnai buvo kviečiami kitų vienuolijų filosofijos profesoriai. Skaitlingos Lietuvoje vienuolijos Vilniuje turėjo savas generalines studijas, jose novicijus mokslino filosofijoje ir teologijoje.

Vilniaus universitetas teikė mokslo laipsnius – bakalauro, magistro, daktaro, taip pat licenciato, pastarasis reiškė teisės dėstyti tam tikro mokslo disciplinas pripažinimą. Laipsnį studentai įgydavo po egzaminų arba apgynę tezes. Filosofijos teikti du laipsniai: laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro ir laisvųjų menų ir filosofijos magistro. Tezes leista ginti tik gabiausiems studentams, be to, ir jų pasirengimas tikrintas egzaminais. „Prieš akademinius tezių gynimus arba laipsnių teikimą turi būti laiku rengiami egzaminai, kaip reikalauja akademijos papročiai, ir reikia žiūrėti, kad tezių pavadinimuose nebūtų pridėta ar išspausdinta tai, kas prieštarauja papročiams“[2] – tokį memorialą rektoriui paliko universiteto vizitatorius 1665 metais. Unikalus dokumentas, informuojantis apie mokslo laipsnių teikimą senajame universitete – *Akademijos laurai arba laipsnių teikimo ir daktaro, licenciato, magistro ir bakalauro laipsnių siekiančiųjų Vilniaus Jėzaus Draugijos Akademijoje knyga*, surašyta ir sudaryta 1650 metais[3].

Laisvųjų menų ir filosofijos bakalauras – žemesnysis laipsnis. Jį suteikdavo studentams, baigusiems studijuoti kurią nors filosofijos discipliną ir apgynusiems tezes iš logikos, fizikos, metafizikos, etikos arba kelių šių disciplinų. Ginamas tezes reikėjo paskelbti iš anksto, tad stengtasi jas spausdinti, bakalauro tezės tilpdavo keliuose puslapiuose. Tik gabūs studentai bakalaurą įgydavo dar studijų metu. Mažiau gabiems jį suteikdavo baigiant Filosofijos fakultetą ir tada tezių ginti nereikėjo, laikydavo bakalauro egzaminą.

Laisvųjų menų ir filosofijos magistro laipsnį – aukščiausią filosofijoje (naujaisiais amžiais Europos universitetuose vietoj magistro imta teikti filosofijos daktaro laipsnį, nuo XVIII a. taip darė ir Vilniaus universitete) – teikdavo gabesniems Filosofijos fakulteto absolventams, išlaikiusiems magistro egzaminą, o gabiausieji gynė magistro laipsnio tezes, jas spausdino jau didesnės apimties. Antai bernardinas Andrius Gronckis, 1599–1602 metais universitete studijavęs filosofiją, 1602 metų liepą gynė tezes *Visos filosofijos dalių filosofinės teoremos* (*Theoremata philosophica ex omnibus philosophiae partibus*) magistro laipsniui įgyti. Gronckis vienuolikoje puslapių išdėstė 50 tezių: 1–6 metafizikos, 7–40 fizikos, 41–44 astronomijos, 45, 46 moralės filosofijos, 47, 48 politinės filosofijos, 49, 50 logikos. Tezių vadovas – profesorius A. Novacijus (Novakas).

Išspausdinti tezes nemažai kainuodavo, todėl nepasiturintys studentai ieškodavo mecenato, globėjo, kuriam tezes dedikuodavo, tezių prakalba virsdavo panegirika globėjui, kuris, be to, galbūt rėmė savo globotinį dar studijų metais. Tokiam mecenatui, žinoma, buvo patrauklu įsiamžinti ir spausdintu žodžiu, skaityti savo giminės genealogiją bei jos nuveiktus žygdarbius.

Jau viduramžių universitetuose ėmė formuotis nuostata, kad universiteto magistras yra ne tiek aiškintojas, kiek kūrėjas, gebantis formuluoti problemą ir pateikti savą jos sprendimą ir net pajėgiantis atrasti problemą. Panašiai problemas formulavo ir siekiantys magistro laipsnio Vilniaus universitete. Minėtas A. Gronckis savo magistro laipsnio tezėse formuluoja problemas: ar Dievo begalybę galima nustatyti judėjimo argumentu? Ar pasaulis gali būti įkurtas amžinai? Ar dangų

[2] Vilniaus Akademijos vizitatorių memorialai ir vyresniųjų nutarimai. Vilnius, l987. P. 235.

[3] Akademijos laurai. Vilnius, 1997.

sudaro materija ir forma? Kas pranašesnis – respublika ar vieno pirmojo valdymas?

Filosofijos laipsnius teikdavo ir už darbus, parašytus gamtos mokslų tematika. Mokslo laipsnius teikė ir neginant tezių bei nelaikant egzamino – už nuopelnus aukštiems Bažnyčios pareigūnams, taip pat ką tik universitete pradėjusiam dėstyti filosofijos profesoriui – juk Filosofijos fakultete skaityti paskaitas galėjo tik asmuo, turįs magistro išsilavinimui prilygstančių žinių.

Valstybę valdantieji itin palankiai žvelgė į tai, kad jų sūnūs, būsimieji valstybės reikalų tvarkytojai, universitetą baigia įgydami mokslo laipsnį. Didikas ar žemesnis bajoras tuo galėjo didžiuotis. Susiklostė patronato institucija – mokslo laipsnių teikimą globodavo aukštas valstybės ar Bažnyčios pareigūnas, jis ir dalyvaudavo promocijose. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštysrės didikai noriai dalyvaudavo universiteto rengiamose iškilmėse, nemažai jų daliai – universiteto absolventams – Lietuvos aukštoji mokykla žymiu mastu suformavo mokslinius, pilietinius ir dorovinius įsitikinimus.

Universiteto vadovybė draudė už promocijas imti dovanas, kurias laipsnius įgiję pasauliečiai buvo linkę siųsti profesoriams. Žinant tuometės bajorijos gyvenseną, taip pat jaunatvišką entuziazmą, galima suprasti universiteto vizitatorių nurodymus rektoriui, jog, baigus Filosofijos fakultetą, „tegu nebūna mušami būgnai, pučiami trimitai, šaudoma iš muškietų ar kitų ginklų, deginamos ugnys, rengiami fejerverkai“.

Remiantis mokslo laipsnių teikimo registracijos knygoje *Laureas Academicae* įrašais, Vilniaus universitetas 1585–1781 metais suteikė mokslo laipsnius 4253 asmenims: filosofijos bakalauro – 1749, filosofijos magistro – 1932, teologijos bakalauro – 53, teologijos licenciato – 51, teologijos daktaro – 81, teologijos daktaro ir licenciato – 234, kanonų teisės daktaro ir licenciato – 117, kanonų ir civilinės teisės daktaro ir licenciato – 36. Pateikiamų skaičių nereikia laikyti visiškai tiksliais, nes promocijų knygoje atkurtos ne visų XVI a. pabaigoje ir pirmojoje XVII a. pusėje įgijusių mokslo laipsnius pavardės. Bet aiškiai vyravo pasaulietinių mokslo laipsnių teikimas. Senasis Vilniaus universitetas mokslo laipsnius suteikė dideliam būriui asmenų, kurių indėlis į Lietuvos mokslą ir kultūrą nepaprastai vertingas ir svarus.

MOKSLO POBŪDIS

Senojo universiteto Filosofijos fakultete protus užvaldė vadinamoji antroji scholastika – sumoderninta viduramžių filosofija, naujaisiais amžiais įvesta į katalikiškuosius Europos universitetus. Aristotelinę filosofiją Vilniaus universitete aiškino XVI–XVII amžiais susiformavusios sumodernėjusios scholastikos teoretikų sukurtomis interpretacijomis. Nepaisant scholastikos ydų, ji įtvirtino teorinę įvairovę ir formavo nemaža naudingų intelektualinių nuostatų: abejotinais klausimais reikėjo korektiškai diskutuoti, o pažiūrai nepritariant, jos neniekinti; žinoti problemos ištirtumą; aptarti priešingą skelbiamai tezei pažiūrą ir paneigti jos argumentus; siekti mokslo žinių tikslumo bei aiškumo, kartu pripažįstant ir pažinimo tikėtiną pobūdį; stabdyti žengimą į begalybę įrodymuose, įvedant aksiomas, postulatus, patyrimu aiškius teiginius, pasitikėti intelektine intuicija.

Universitetinėje tradicijoje susiklostė mokslo ir studijų vienovė. Studijų lygis tiesiogiai priklauso nuo mokslinių tyrimų lygio – šia šiandien laikoma elementaria tiesa siekta

vadovautis nuo pat universitetų susikūrimo viduramžiais. Į Paryžiaus, Bolonijos, Oksfordo, Romos, Koimbros ir kitus pagarsėjusius viduramžių universitetus dėstyti buvo kviečiami pasižymėję moksle asmenys.

Ir senajame Vilniaus universitete iš studentams skaitytų paskaitų išaugdavo profesorių veikalai, monografijos. Tradicijos perteiktos, net viduramžius siekiančios mokslo problemos mūsų laikais pasirodė esančios realios reikšmės, kai jos imtos tirti moderniais metodais. Antai realios reikšmės problematiką aiškino Vilniaus universitete nuo pat jo veiklos pradžios plačiai gvildenta universalijų teorija. Ši problematika suaktualėjo ir savitai atgimė XIX a. pabaigoje bei XX a. pradžioje ėmus tirti filosofinius matematikos pagrindus. Sukūrus aibių teoriją, aibė imta suprasti ir filosofiniu požiūriu – ji esanti daugis, mąstoma kaip vienis, o empirinis objektų daugio faktas skiriasi nuo aibės kaip vieno objekto ir esančio ne empiriniu faktu, bet abstrakčiu objektu. Tuo aibių teorijos kūrėjas Georgas Cantoras pradėjo matematinį platonizmą.

Senajame Vilniaus universitete dėl universalijų pobūdžio karštai diskutavusių bei išsiskyrusių realizmo ir nominalizmo krypčių konceptų atitikmenų yra šiuolaikinėje matematikoje. Realizmas matematikos pagrindų tyrime, įvardijamas matematiniu platonizmu, yra kryptis, absoliutinanti aukštesniųjų eilių abstrakcijas. Aibės įvardijamos savitomis universalijomis, teigiama, kad matematikoje yra objektų, nesusijusių su konkrečia tikrove ir jos daiktais. Matematika turinti būti interpretuojama ir suprantama pati savaime. Kita matematikos pagrindų kryptis – matematinis nominalizmas atsisako aukštesniųjų eilių abstrakcijų, jas pakeičia kalbiniais logika pagrįstais modeliais. Ši logika vartoja tik pirmos eilės predikatų skaičiavimą, t. y. kai kvantoriai suvaržo tik individinius kintamuosius, o abstrakčius objektus siekia išreikšti pirmos eilės predikatų skaičiavimo kalba.

Šiuolaikinis nominalizmas įtvirtintas mokslo filosofijoje, empirinių mokslų metodologijoje. Deskripcijų teorijos postulatą – mokslo kalbos objektams būdinga egzistavimas, neegzistuojančių objektų įvedimas teoriją daro prieštaringą – Bertrandas Russellas grindė nominalistine nuostata. Willardas Ormanas Quine'as, tradicinį filosofijos klausimą „Kas egzistuoja" tyręs logikos ir matematikos požiūriu, reabilitavo diskusiją dėl universalijų, šioje diskusijoje teigtąsias koncepcijas radęs šiuolaikinėje matematikos filosofijoje – logicizme, formalizme ir intuicionizme[4]. Universalijų priklausomybę nuo jų kalbinės išraiškos tiria šiuolaikinė kalbos filosofija: objektyvios tikrovės egzistavimas nuo kalbos nepriklauso, tačiau to konstatavimas priklauso. Individuacija taip pat ne aristotelinės scholastikos išmonė, šiuolaikinėje pažinimo teorijoje ji yra realios reikšmės problema: kaip individualizuojami universumo objektai fizikinėse ir matematikos teorijose? Šiuolaikiniai fizinės realybės erdvės ir laiko modeliai įgalina individualizuoti universumo taškus (erdvės taškus apibrėžtu laiko momentu), du bet kuriuos bet kurios aibės elementus leidžia laikyti besiskiriančius.

Porfirijo penkiažodžiu scholastika Vilniaus universitete siekė filosofijos ir logikos sąvokomis spręsti pamatines mokslo problemas. Giminės kaip aibės struktūra tokia, kad ją sudaro ne dalys, bet rūšys kaip poaibiai, susidedantys iš nevienodo tobulumo laipsnio individų. Skiriamuoju ir savybiniu požymiais siekta įprasminti individų vienodumo kuriuo nors

[4] Quine W. O. From a Logical Point of View. Harvard Universty Press. Cambridge: Massachusetts, 1964.

požiūriu atpažinimą ir galimybę juos įskirti į tą pačią aibę. Teoretizavimu dėl atsitiktinio požymio siekta įprasminti tikimybinius procesus tikrovėje. Problemos tikros, tačiau jų sprendimo instrumentarijus buvo ribotas, per silpnas ir jau tuo metu keistinas naujųjų amžių mokslo vartotu objektų atpažinimu, grindžiamu ne tik stebėjimu, bet ir eksperimentinėmis bei matematinėmis priemonėmis. Vietoj savybinio požymio naujoji filosofija objektams atpažinti siūlė geometrizuotos mechanikos modelį, vietoj atsitiktinio požymio derėjo kreiptis į besiformuojantį tikimybių skaičiavimą ir kurti jo interpretacijas. Kadangi tuometėje Lietuvoje eksperimentuojančiam matematiniam mokslui nebuvo sąlygų, tai nebuvo dirvos ir naujiems aiškinimo modeliams bei jų interpretacijoms. Kai kurios scholastinio instrumentarijaus priemonės modernios išraiškos sulaukė palyginti vėlai, antai pirmąją griežtą loginę visumos ir dalies santykio teoriją – mereologiją – sukūrė 1916 metais Lvovo–Varšuvos mokyklos įžymybė Stanislawas Lesniewskis.

Sistemų teorijos požiūriu universalijos yra sistemų teorijos užuomazga. Nebrandi analizuoti materialiąją tikrovę, viduramžių filosofija pastangas kreipė kita linkme – veržėsi į bendrybę, į visumą. Nežinodami detalių, teoretikai siekė apimti pasaulį visumoje, kūrė visumos išraiškos schemas – universalijas. Visumos išraiškos modelius kuria ir šiuolaikinė sistemų teorija. Kai senajame Vilniaus universitete scholastikos teoretikai kalbėjo apie universalijos vienovę bei vientisumą kaip pagrindinį jos požymį, tai, pasirodo, kad ir šiuolaikiniuose sistemų tyrimuose yra problema: koks sistemą sudarančios vienovės pobūdis – ar ši vienovė kyla iš pačios sistemos elementų santykio, ar į sistemą įnešama iš šalies? Sistemų tyrėjus domina vienovės problemos sprendimai, pasiūlyti scholastinės filosofijos. Tad tradicijos perteiktoji artima šiuolaikiniam mokslui problematika rodo tą kelią Lietuvos mokslo raidoje, kuriuo mokslinės idėjos, iš pradžių dar visaip įrėmintos, žengė tų aptaisų atsikratydamos ir įgaudamos vis griežtesnį, tikslesnį turinį.

Naujaisiais amžiais viduramžių mokslinį paveldą imta neigti nihilistiškai. Aukšto lygio viduramžių logikos teorijos laikytos nepriimtina keistenybe, o scholastikos įžymybės Raimundo Lullo (Lullius) sukonstruota loginė mašina palaikyta scholasticizmo viršūne. Praradus tradiciją, logiką ištiko nuosmukis, ji ėmė virsti psichologizuota pažinimo teorija. Laimei, katalikiškuose universitetuose šiam nuosmukiui nepasiduota. Ir Vilniaus universitete profesoriai aiškino realią reikšmę turinčius viduramžių logikos pasiekimus, kurie yra šiuolaikinės logikos teorijų užuomazgos – teiginių logikos, predikatų logikos, klasių teorijos, loginės sekos, modalinės logikos, loginės semantikos. Plėtota semiotika ir kalbos filosofija.

Tarptautinis pripažinimas ir tais laikais buvo pagrindinis mokslinių pasiekimų vertės kriterijus. Šio pripažinimo sulaukė Vilniaus universiteto filosofijos ir teologijos profesoriaus Martyno Smigleckio veikalas *Logica*, išaugęs iš universitete 1586–1591 metais skaitytų filosofijos paskaitų. Išleistas 1612 metais Vokietijoje, Ingolstate, veikalas paplito katalikiškuose ir protestantiškuose universitetuose, dar tris kartus (1634, 1638 ir 1658 metais) išleistas Oksforde.

Dalis Vilniaus universiteto filosofijos profesorių, ypač jo išaugimo ir klestėjimo laikotarpiu pirmojoje XVII a. pusėje, buvo iniciaty-

vūs, linkę į ieškojimus. Jie studentus supažindindavo su naujausiais gamtotyros laimėjimais anatomijoje ir fiziologijoje, biologijoje, fizikoje, astronomijoje: psichologijos paskaitose žmogaus kūno sandarą aiškino remdamiesi anatomijos reformatoriaus Anareas Vesaliuso veikalu *Apie žmogaus kūno sandarą* (*De humani corporis fabrica*), demonstravo Vesalius'o anatomijos atlasą; pristatė naujausius atradimus astronomijoje – Galileo Galilei, Christopho Scheinerio, Athanaso Kircnerio, Jonanno Keplerio, Christopho Rothmenno, Tycho Brahes. Praėjus keliolikai metų, kai Galilei paskelbė atradęs Saulės dėmes, šį jo atradimą 1627 m. aiškino fizikos profesorius Tomas Rostoga, paskaitose tam paskyręs atskirą skyrių *Apie Saulės dėmes*. Naujų dangaus šviesulių atsiradimas aiškinamas naujųjų amžių astronomijos požiūriu: tai ne koks nors stebuklas, naujos žvaigždės atsiranda natūraliai, sutankėjus kosminei medžiagai. Kitas universiteto filosofijos profesorius nurodo: 1647 metais Giovanis Baptista Ricciolis Slibino žvaigždyne atrado naują šviesulį. Naujosios astronomijos pasiekimų įkvėptas jis teigia: „Reikia pasakyti, kad dangaus ir pomėnulinė materija yra to paties pobūdžio."[5] Pomėnuliniu pasauliu vadinta Žemė. Tad pasisakoma prieš dualistinę viduramžių pažiūrą, kad Žemės ir dangaus kūnų materija skirtinga. Prasidėjo scholastinės kosmologijos saulėlydis. 1645 metais matematikos profesorius Osvaldas Krygeris aiškiai pritarė Koperniko sistemai. Žemės ir kitų planetų sukimąsi apie Saulę įvardijęs nuostabiu Koperniko atradimu, universiteto astronomas teigė: „Šį sferų išsidėstymą Didysis Kopernikas tinkamiausiai (*ingeniosissime*) nustatė, kad pagaliau parodytų, ką geba žmogaus protas."[6]

[5] Vilniaus universiteto biblioteka (toliau VUB), F 3-2010 Gamtos filosofijos paskaitos Vilniaus universitete XVII a. antrojoje pusėje, p. 131.

[6] VUB, F 3-2097: O. Krigerio astronomijos paskaitos Vilniaus universitete 1645 m., p. 670.

Universiteto filosofijos profesoriams teko ir politinės ekonomijos teoretiko dalia. Jie formavo viziją, kad ūkinės srities dalyviai yra lygūs, o nuo jų veiklos laisvės masto priklauso visuomenės ir valstybės gerovė. Formavo požiūrį, kad žemdirbystė, amatai ir prekyba yra pelną gaunantys rinkos dalyviai, o jų veikla nėra nuodėminga, kai vadovaujamasi krikščioniškuoju teisingumu. Monopolijos pašalinimas žadėjo sveiką konkurenciją gamyboje ir prekyboje.

Nepaisant visų trūkumų (ypač negebėjimo deramai suvokti pinigų vaidmenį ir neigiamo požiūrio į bankininkystę), šiandien pabrėžiamas ir antrosios scholastikos indėlis į ekonominę klasikinio liberalizmo teoriją: privačios nuosavybės būtinumo pagrindimas, vartotojų teisių teigimas, monopolio pasmerkimas, diskusija dėl valstybės valdžios teisės reguliuoti kainodarą bei pelno normą. Neįmanoma įrodyti, kad ekonominė scholastikos doktrina padėjo kurtis laisvajai rinkai. Tačiau kai liberalizmo teoretikai privačią nuosavybę ir ekonominio veikimo laisvę grindė etiniais argumentais, taip pat darė ir teoretikai Vilniaus universitete, laisvę teigdami kaip esminę krikščioniškosios etikos vertybę. Todėl jiems neišvengiamai teko pasisakyti dėl globalaus nelaisvės reiškinio – baudžiavos.

Teisės profesorius universitete Aaronas Aleksandras Olizarovijus veikale *Apie politinę žmonių sąjungą* (*De politica hominum societate*, 1651) realistiškai aiškino šio reiškinio atsiradimą: kaimiečiai pasidavę ne laisva valia, bet buvę prievarta paversti baudžiauninkais, todėl nesą baudžiavos pateisinimo. Universiteto pažangūs profesoriai pagrindė, kad didžiausioji visuomenės vertybė – teisingumas – neišplėtus laisvės, kaip pamatinio teisingumo sando,

apimties, nelaikant miestiečių ir valstiečių piliečiais, lieka neįgyvendintas.

Išsamios politikos studijos universitete pradėtos, kai, įsteigus Etikos katedrą, imta dėstyti politikos kursą, jį įvardijus politine etika. Šių teoretizavimų aktualumą universitete lėmė Abiejų Tautų Respublikos padėtis: stiprios, agresyvios valstybės kaimynės grėsė jos egzistencijai, valstybę ištiko skaudžiausi pralaimėjimai, kraštą niokojusi ir vidaus nesantaika, kovos tarp bajorijos grupuočių. Valstybinės santvarkos ir valdymo tobulinimas kilo ne tik kaip praktinė, bet ir kaip teorinė užduotis, į kurią atsiliepė universiteto politikos profesoriai.

Politikos mokslo dėstymas senajame universitete buvo naujovė, turėjusi pažangią reikšmę ugdant politinę jaunuomenės sąmonę – siekti pilietiškumo, teisinės valstybės ir valstybinio patriotizmo. Skatino stiprinti esamą politinę valstybės sanklodą, teoriškai grindė jos priimtinumą. Pažangūs universiteto profesoriai ragino reformuoti socialinius santykius.

FAKULTETO POKYČIAI APŠVIETOS EPOCHOJE

Praktinis Apšvietos sąjūdžio Europoje tikslas – mąstymo būdo ir gyvenimo perversmas. Tai atliksiąs apsišvietęs protas, jis įgyvendinsiąs prigimtinį pažangos siekį, pasaulis būsiąs pagerintas mokslo priemonėmis, pirmiausia gamtos mokslų ir technologijų.

Abiejų Tautų Respublikos tikrovė buvo imli dirva Apšvietos idėjoms. Atsilikusioje ūkiškai, smukusioje politiškai ir į žlugimo tarpsnį žengiančioje valstybėje vertybių peržiūra ir reformos tapo egzistencine, valstybės išlikimo problema. Tarp valdančiųjų Abiejų Tautų Respublikos sluoksnių ir jos inteligentijos elito subrendo neišvengiamas būtinumas dalyvauti Europą apėmusiame sąjūdyje – patvirtinti savąjį naujai suvoktą identitetą.

Lietuvoje Apšvietos epocha prasidėjo nuo XVIII a. vidurio, Vilniaus universitetas tapo vienu iš reikšmingiausių šio proceso židinių. Filosofinių Apšvietos idėjų scholastika buvo neimli. Ji Lietuvoje turėjo užleisti vietą naujųjų amžių filosofijai ir gamtotyrai. Esminį vaidmenį pirmuoju, parengiamuoju Apšvietos tarpsniu atliko universiteto Filosofijos fakultetas. Jo programos, profesorių kūrybinė orientacija į naujųjų amžių filosofiją bei gamtotyrą pureno dirvą Apšvietos idėjoms prigyti.

Filosofijos disciplinų pavadinimai išliko tie patys, tačiau iš esmės sumodernėjo jų turinys. Metafiziką dabar sudarė ontologija, kosmolo-

gija, psichologija (naujaisiais amžiais ji tapo savarankiška filosofine disciplina) ir prigimtinė teologija. Filosofijos fakulteto studentams dėstomos naujųjų amžių filosofijos teorijos: Franciso Bacono, Rene Descartes'o, Johno Locke'o, Gottfriedo Wilhelmo Leibnizo ir kitų. Labiausiai priimtina laikoma vokiečių Apšvietos įžymybės Christiano Wolffo sistema. Išlikusios paskaitos ir fakulteto profesorių mūsų tautiečių Antano Skorulskio veikalas *Filosofijos apybraiža* (*Commentariolum philosophiae*, 1755), Benedikto Dobševičiaus kūriniai *Dabartinių filosofų pažiūros* (*Placita recentriorum philosophorum*, 1760) ir *Logikos paskaitos* (*Praelectiones logicae*, 1761) iliustruoja šį naujosios filosofijos recepcijos procesą.

Nors fiziką įvardydavo ir senuoju, gamtos filosofijos pavadinimu, tačiau tai jau buvo fizika tikrąja prasme. Bendrojoje fizikoje aiškinamas gamtos kūnų pobūdis, jų judėjimas, gravitacija, šiluma ir kiti reiškiniai, pateikiami chemijos pagrindai. Specialiojoje fizikoje aiškinama akustika, optika, magnetizmo ir elektros reiškiniai, supažindinama su naujausiais astronomijos atradimais bei jų interpretacija. Heliocentrizmą pažangūs profesoriai gina kaip įrodytą mokslo tiesą. Minimi žymiausi naujojo gamtos mokslo kūrėjai.

Descartes'o fizika kaip praeities etapas nebuvo pripažinta, Filosofijos fakultete dėstoma Newtono fizika. Kartu aiškinti Newtono nustatytieji gamtos tyrimo metodologiniai principai, kuriais remiantis gamtos reiškiniai turėjo būti traktuojami eksperimentiškai, apibendrinami indukciškai ir išreiškiami matematiškai. Studijuojančiam jaunimui jie diegė pažangią gamtos sampratos ir jos tyrimo metodologiją. Reikšmingas įvykis buvo Rogero Josepho Boscovich'iaus (Boscovitius) sukurtosios dinaminio atomizmo teorijos perėmimas. Ši teorija, susiejusi materiją, judėjimą, erdvę ir laiką, teikė dinaminį pasaulio modelį ir kai kuo artima šiuolaikinei reliatyvumo teorijai. Universitete įkuriama Astronomijos observatorija, dėstoma eksperimentinė fizika, vykstama tobulintis į Europos mokslo centrus.

Apšvieta naikino lotynų kalbos monopolį moksluose. Vilniuje pasirodė pirmieji mūsų krašte lenkiškieji filosofijos raštai. Lenkėjanti bajorija ir dvasininkijos viršūnė lietuvių kalbai nepripažino mokslo kalbos teisių.

Filosofinio lavinimo vaizdas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI–XVIII amžiais įspūdingas: Vilniaus universitetą, kolegijas bei vienuolynų mokyklas baigusieji tūkstančiai asmenų save projektavo ir veiklą plėtojo įgiję filosofinį ir gamtamokslinį išsilavinimą, pajėgė skaityti šios srities raštus, juos suvokti bei apie juos spręsti, o dalis asmenų pajėgė dalyvauti mokslinėje kūryboje – kūrė veikalus, traktatus, publikavo tezes mokslo laipsniams įgyti. Viso šio proceso priekyje žengė Vilniaus universiteto Filosofijos fakultetas.

Filosofijos fakulteto studentai – bajorų, teigusiųjų savo vadinamąsias auksines laisves, sūnūs – entuziastingai pritarė politikos profesoriaus teiginiams, kad tiek valstybė turinti būti laisva, tiek turi būti laisvas ir pilietis, kad laisvė labiausiai suformuoja piliečius ir žadina dvasią. Tačiau jie jau ne tiek mielai pritarė laisvės sąvokos turinio eksplikacijai, kai profesorius pilietinę laisvę aiškino kaip paklūstančią veikiančiajai teisei, galiojantiems įstatymams. Abiejų Tautų Respublikoje kilmingųjų luomas sergėjo, kad nebūtų priimti įstatymai, ribojantys luomo išskirtines laisves. Tokiomis sąlygomis Filosofijos fakulteto pažangūs profesoriai įžvelgė vienintelę išeitį – reformuoti patį kilmingųjų luomą deramai ugdant bajoriškąją jaunuomenę, jos sąmonėje įtvirtinant politinių ir socialinių reformų būtinumą, pa-

garbą įstatymams ir geresniam pasirengimui krašto apsaugai.

Tik Apšvietos epochoje galutinai žlugo esamos tvarkos kaip natūralios vaizdinys ir pajėgta adekvačiau suvokti socialinę dinamiką. Pati Jėzaus Draugija dėl universalios visoms šalims savosios edukacinės sistemos nepajėgė adekvačiai atsiliepti į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės poreikius. Valstybiniam ir visuomeniniam gyvenimui reikėjo ne universaliai lavintų asmenų, tačiau stokojusių specialiai veiklai reikalingo pasirengimo; reikėjo gydytojų, agronomų, veterinarų, inžinierių, ekonomistų, architektų.

Edukacinė komisija švietimą supasaulietino, įvedė specializaciją, Vilniaus universitetas ėmė rengti kraštui taip reikalingus atskirų sričių specialistus, komisijos projektai bei pertvarkos rėmėsi empirizmo nuostata: visuomenės gyvenimui reikalingas žinojimas įgyjamas patyrimu, o protas – ne žinojimo šaltinis, bet jo kriterijus. Patyrimu besiremiantis, analizuojantis ir indukciškai apibendrinantis protas funkcionuoja kaip tiesos atradimo metodas, jo atradimai ir išradimai praktiškai taikomi gamyboje, jie esmingai keičia visuomenės gyvenimą, gausina gėrybes. F. Bacono *Naujasis organonas* esąs gera eksperimentinio mokslo programos ir taikomojo mokslo idėjos manifestacija.

Tai deklaruodama Edukacinė komisija nutraukė universitetinę tradiciją – Vilniaus universitete panaikino Filosofijos fakultetą ir pašalino filosofiją iš dėstomų dalykų programų. Universitete neliko Filosofijos fakulteto, jame egzistavusio 200 metų ir buvusio pagrindiniu, skaitlingiausiu studentų skaičiumi fakultetu. Filosofijos disciplinų pašalinimas iš esmės buvo grindžiamas dviem argumentais: nėra tinkamų mokomųjų knygų ir deramai pasirengusių filosofijos dėstytojų. Užsibrėžusi tikslą supasaulietinti akademines studijas, Komisija eksjėzuitais nepasitikėjo, jiems patikėdavo dėstyti gamtos mokslus, filologiją, istoriją, tačiau juos laikė nepajėgiais perimti pažangų prancūzų Apšvietos intelektualizmą.

Bet naujoviškai mąstančius filosofijos dėstytojus buvo galima parengti – parinktus kandidatus siųsti stažuotis, tobulintis ne į Vokietijos universitetus, dar apimtus volfiškosios sistemos šalininkų, bet į pažangias Apšvietos šalis – Prancūziją ir Angliją, kad semtųsi iš šių šalių mokslinio bei filosofinio gyvenimo. Grįžę jie sukurtų ir deramas filosofijos mokomąsias knygas. Deja, Edukacinė komisija šito nepadarė, jos veiklos laikotarpiu Vilniaus universitete nebuvo nei filosofijos katedros, nei filosofijos paskaitų. Visa tai rodo rimtas Edukacinės komisijos veiklos klaidas. Įvesta prigimtinės bei politinės teisės ir politinės ekonomijos universitetinė disciplina, žinoma, tyrė reikšmingą socialinę ir politinę problematiką: supažindino su privataus ūkio tvarkymu, įdiegė studentijai, kad daiktų vertę sukuria darbas ir kad be valstiečių bei amatininkų darbo bajorija netektų savo egzistencijos pagrindo, tad darbą reikia gerbti. Tačiau ši disciplina negalėjo būti filosofijos pakaitalas. Ji rodė, kad daug ko reikia visuomenės gerovei. Tačiau nerodė, kad visuomenės gyvenimui visada reikia aukštesnio požiūrio, kurį neša filosofinė dvasia. Tuometė europietiškoji filosofija praturtėjo naujovėmis: Immanuelis Kantas publikavo savąsias K r i t i k a s, susikūrė vadinamoji sveiko proto filosofija, formavosi utilitarizmas ir prepozityvizmas. Vilniaus universitete dirbusiems intelektualams atsiliepti į šias naujoves nesant filosofinės kūrybos bei jos kultūros centro – filosofijos fakulteto, net ne

filosofijos tradicine prasme katedros – turėjo būti sunki užduotis.

Valstybei žlugus ir Lietuvai atsidūrus carinės Rusijos imperijos sudėtyje, filosofijos fakulteto, iš kurio katedrų būtų skelbiamas nepasitenkinimas esamybe ir tvirtinama, kad kiekviena tauta turi savo dvasią, o filosofija esanti jos išraiška, – tokio fakulteto Vilniaus universitete ir negalėjo būti. Imperiją rusifikuojant, žadinusios tautinę savimonę idėjos laikytos kenksmingomis. Universitete nebuvo nė filosofijos skyriaus, tik atkurta Filosofijos katedra ir ją užėmė vienas profesorius. Nepaisant varžymų, susikūrė Vilniaus epistemologinė mokykla.

Filosofijos fakulteto nebuvo ir Stepono Batoro universitete, veikusiame Vilniuje 1919–1939 metais. Humanitarinių mokslų fakultete buvo Filosofijos ir pedagogikos skyrius, kuriame darbavosi žymūs lenkų filosofai.

Filosofijos fakultetas buvo įsteigtas Lietuvos universitete Kaune, tik kartu su teologijos ir pavadintas Teologijos-filosofijos fakultetu. Humanitarinių mokslų fakultete buvo atskiras Filosofijos skyrius. 1939 metais atgavus Vilnių bei Vilniaus krašto dalį, Lietuvos vyriausybė reorganizavo abu universitetus: iš Kauno į Vilnių persikėlė Humanitarinių mokslų fakultetas su Filosofijos skyriumi, o Teologijos-filosofijos fakultetas liko Kaune. Šis sprendimas – abiejuose krašto universitetuose turėti filosofijos židinį – visai pagrįstas.

Sovietinė okupacija sunaikino Lietuvoje kurtąją filosofijos tradiciją. Sovietinei sistemai, nusmukdžiusiai humanitarinį išsilavinimą, filosofijos fakulteto buvimas Vilniaus universitete buvo neparankus kaip ir carizmo laikais. Neįgyvendinęs politinės revoliucijos, sovietinis režimas ketino įgyvendinti metafizinę revoliuciją – išugdyti naują žmogaus tipą, kupiną neapykantos Vakarų pasaulio vertybėms ir patenkintą savosiomis. Vilniaus universiteto filosofijos katedros netapo mistinių primestų tikslų teoriniais pagrindėjais. Vyravo kūrybinės paieškos, siekta objektyviai pristatyti Vakarų filosofinį paveldą, šis paveldas imtas versti į lietuvių kalbą, vaisingai darbuotasi mokslo filosofijoje, logikoje, semantikoje ir kalbos filosofijoje. Gvildentos tomis sąlygomis visiškai nepageidautinos tolerancijos, susvetimėjimo problemos, konstatuojant, jog sovietinė gyvensena sukūrė naujas susvetimėjimo formas, kurių anksčiau nebuvo.

Žlugus pastangoms sukurti uždarą visuomenę, žlugo ir jai pirštoji filosofija. Lyg feniksas iš pelenų 1989 metais gyvenimui pakilo atkurtas universitete Filosofijos fakultetas. *Habent sua fata facultates*. Visuomenės gyvenimui reikalingą aukštesnį požiūrį neša filosofinė, sociologine, psichologinė ir kitų fakultete kultivuojamų mokslų dvasia.

Idėjų galia didžiulė. Fakultete plėtojamų mokslų idėjos žadina prakilnumo dvasią ir gyvenimui suteikia monumentalumą. Šią dvasią kurstyti bei palaikyti visuomenėje yra bendroji fakulteto užduotis, o kiekviena jame įtvirtinta specialybė tai daro savais metodais, savomis priemonėmis asmenį ir visuomenę įveda į paties gyvenimo versmę.

VILNIAUS UNIVERSITETO FILOSOFIJOS FAKULTETAS ŠIANDIEN: FAKTAI IR SKAIČIAI

Zenonas Norkus

Vilniaus universiteto Filosofijos fakultetas – Vilniaus universiteto (įkurtas 1579 m.) bendraamžis. Atkurtas 1989 metais, jis vykdo misiją rengti aukščiausios kvalifikacijos humanitarinių ir socialinių mokslų specialistus, atitinkančius visuomenės reikmes, saugoti universitetinės kultūros paveldą, tęsti ir puoselėti universiteto tradicijas. Vykdydamas šią misiją, fakultetas siekia rengti aukštąjį universitetinį išsilavinimą turinčius humanitarinių ir socialinių mokslų (filosofijos, edukologijos, psichologijos, sociologijos, socialinio darbo ir kt.) bakalaurus, magistrus, taip pat minėtų krypčių aukščiausios kvalifikacijos mokslininkus; sudaryti sąlygas specialistams nenutrūkstamai plėsti ir atnaujinti žinias nenuosekliosiomis bei nuotolinėmis studijomis; vykdyti socialinio ir humanitarinio mokslo krypčių bei tarpdalykinius fundamentinius ir taikomuosius mokslinius tyrimus, skleisti mokslo laimėjimus Lietuvoje ir pasaulyje; bendradarbiauti su Lietuvos ir užsienio studijų, mokslo, verslo institucijomis ir užtikrinti, kad rengiami specialistai atitiktų šiuolaikinius nacionalinius ir tarptautinius reikalavimus; dalyvauti nacionalinėse bei tarptautinėse mokslo, studijų, švietimo programose ir projektuose, atsižvelgiant į programų ir projektų sričių aktualumą fakultete plėtojamai studijų, švietimo ir mokslo veiklai.

Fakulteto veikla grindžiama akademinės laisvės ir atsakomybės, studijų ir mokslo vienovės, aktyvaus dalyvavimo Lietuvos ir užsienio akademinėje bendrijoje, atsakomybės už Lietuvos kultūrą ir atvirumo kitoms kultūroms principais, taip pat Vilniaus universiteto bendruomenės akademinės etikos kodeksu.

Fakultetą sudaro fakulteto taryba ir prie jos veikiančios komisijos (atestacijos, apeliacijos ir studijų), dekanatas (administracija), katedros (Bendrosios psichologijos, Edukologijos, Filosofijos, Filosofijos istorijos ir logikos, Klinikinės ir organizacinės psichologijos, Socialinio darbo, Sociologijos), kiti akademiniai

Prof. habil. dr. Justinas Karosas VU Filosofijos fakulteto dekanas 1989–1992 m.

Doc. dr. Birutė Pociūtė VU Filosofijos fakulteto dekanė 1992–2003 m.

Doc. dr. Kęstutis Dubnikas VU Filosofijos fakulteto dekanas nuo 2003 m.

šakiniai padaliniai (centrai), laboratorijos ir funkciniai (studijų programų komitetai) padaliniai. Į jo sudėtį įeina ir neakademiniai padaliniai: Filosofijos fakulteto studentų atstovybė, biblioteka ir ką tik (2008 m.) įkurta Alumni draugija (žr. schemą 24 p.).

Fakulteto taryba yra aukščiausia sprendžiamoji fakulteto savivaldos institucija. 2008 metais į fakulteto tarybą buvo išrinkti šie jos nariai: doc. dr. Kęstutis Dubnikas, prof. dr. (HP) Albinas Bagdonas, doc. dr. Dalia Bagdžiūnienė, doc. dr. Rasa Bieliauskaitė, prof. dr. (HP) Aleksandras Dobryninas, doc. dr. Lilija Duoblienė, prof. habil. dr. Danutė Gailienė, doc. dr. Sigita Girdzijauskienė, lekt. Vida Jakutienė, doc. dr. Roma Jusienė, doc. dr. Jolita Buzaitytė-Kašalynienė, prof. habil. dr. Zenonas Norkus, prof. habil. dr. Romanas Plečkaitis†, doc. dr. Birutė Pociūtė, prof. dr. (HP) Arūnas Poviliūnas, prof. dr. (HP) Marius Povilas Šaulauskas, prof. habil. dr. Arvydas Šliogeris, prof. dr. (HP) Gintautas Valickas, studentai Vilius Dranseika, Raimundas Dzimidas ir Ieva Vasionytė. 2009 metų rugpjūtį Anapilin išėjusį prof. habil. dr. Romaną Plečkaitį taryboje pakeitė doc. Nijolė Radavičienė.

Fakulteto taryba atsako už sprendimų, susijusių su fakulteto mokslinių tyrimų ir studijų organizavimu bei koordinavimu, fakulteto mokslo darbuotojų ir dėstytojų ugdymu, lėšų, patalpų, įrengimų ir kito turto panaudojimu, įsigijimu ir modernizavimu, priėmimą laiku bei šių sprendimų suderinimą su kitais interesų turinčiais fakultetais bei Vilniaus universiteto politika. Pedagoginio ir mokslinio personalo rinkimams šaukiami išplėstinės fakulteto tarybos posėdžiai, kurių metu prie fakulteto tarybos narių, atstovaujančių fakulteto bendruomenei, prisijungia dar dešimt akademinės visuomenės atstovų. 2009 metais išplėstinės tarybos nariais buvo prof. habil. dr. Arvydas Matulionis (Socialinių tyrimų instituto direktorius), Rūta Svarinskaitė (JTVP Lietuvoje programų koordinatorė), Audronė Vareikytė (Lietuvos savivaldybių asociacijos patarėja), dr. Mindaugas Degutis (UAB TNS „Gallup“ tyrimų direktorius), doc. Boguslavas Gruževskis (Darbo ir socialinių tyrimų instituto direktorius), dr. Antanas Valantinas (Švietimo plėtotės centro direktoriaus pavaduotojas), dr. Vytautas Rubavičius (Kultūros, filosofijos ir meno instituto vyr. mokslo darbuotojas), doc. Algimantas Dževečka (VPU docentas), dr. Kęstutis Kaminskas (Lietuvos Respublikos Seimo Kanceliarijos Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto biuro vedėjas), dr. Paulius Skruibis (Jaunimo psichologinės paramos centro generalinis programų direktorius), Solveiga Jankauskaitė (Vilniaus miesto socialinės paramos centro direktorė).

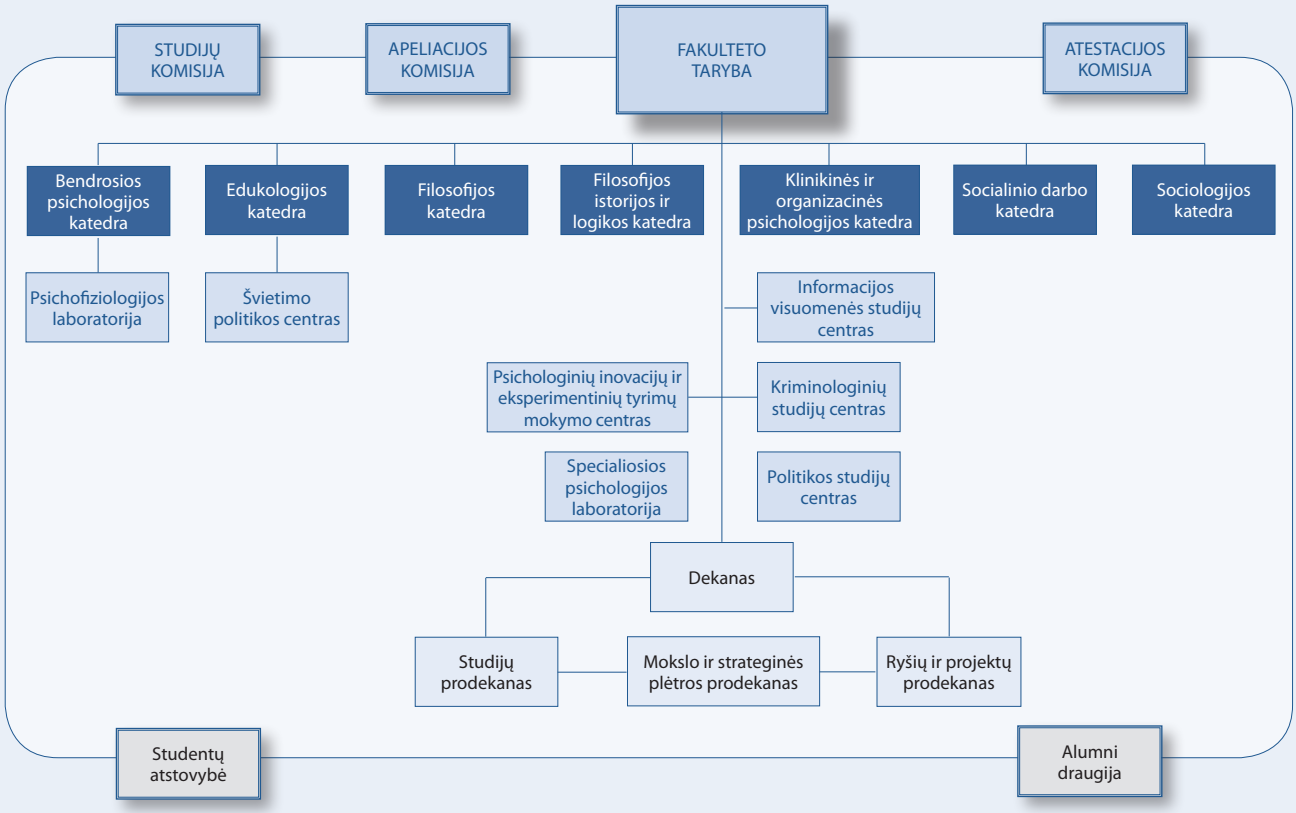

Fakulteto struktūros schema

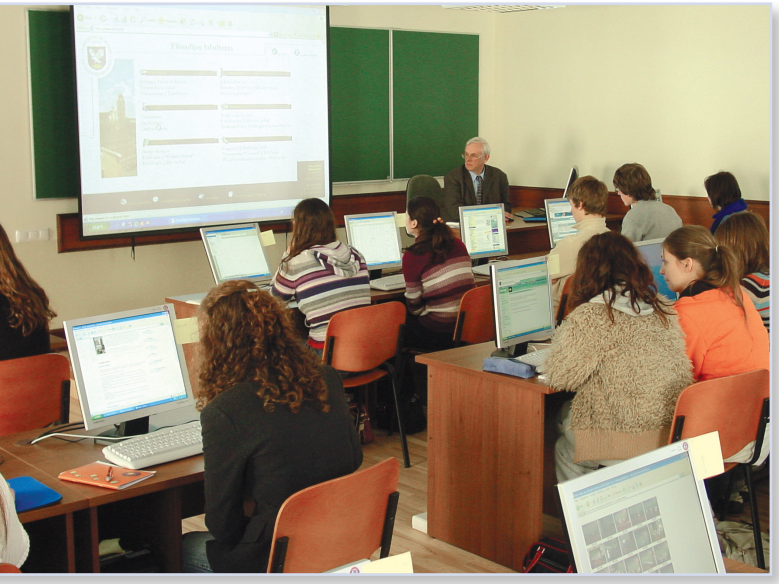

Apeliacijos komisija (pirmininkė Birutė Švedaitė-Sakalauskė) nagrinėja studentų, nesutinkančių su egzaminavimo tvarka ir (ar) su egzamino (įskaitos) įvertinimu, motyvuotas apeliacijas. Atestacijos komisija (pirmininkas – Zenonas Norkus) reguliariai atlieka fakulteto mokslinio ir pedagoginio personalo atestaciją. Studijų (akademinė) komisija (pirmininkė – Roma Jusienė) yra patariamoji fakulteto tarybos ir dekano institucija, teikianti išvadas ir siūlymus dėl fakulteto studijų politikos formavimo ir įgyvendinimo. Ji atlieka studijų programų bei studijų procesą ir turinį reglamentuojančių dokumentų ekspertinį vertinimą.

Fakulteto dekanatą sudaro dekanas, trys prodekanai (studijų, mokslo ir strateginės plėtros, ryšių ir projektų) ir aptarnaujantis personalas. Dekanatas svarsto ir priima sprendimus organizaciniais, studijų, ūkio ir kitais klausimais, koordinuoja fakulteto padalinių darbą, teikia siūlymus fakulteto tarybai ir rektoriui, įgyvendina Senato, Rektorato ir fakulteto tarybos priimtus nutarimus. Filosofijos fakulteto dekanatas kartu su jiems tiesiogiai pavaldžiais darbuotojais sudaro fakulteto administraciją ir atlieka vykdomosios valdžios funkcijas. Pirmasis 1989 metais atkurto Filosofijos fakulteto dekanas buvo prof. habil. dr. Justinas Karosas. 1992–2003 metais fakultetui vadovavo doc. dr. Birutė Pociūtė. 2003 metais fakulteto dekanu išrinktas doc. dr. Kęstutis Dubnikas, 2008 metais jis buvo perrinktas antrai kadencijai. Šiuo metu dekanui talkina studijų prodekanė doc. dr. Roma Jusienė, mokslo ir strateginės plėtros prodekanas prof. habil. dr. Zenonas Norkus, ryšių ir projektų prodekanė Vida Jakutienė. Fakulteto administracijoje taip pat dirba fakulteto administratorė Jurga Mataitytė-Diržienė, fakulteto rūmų administratorius Egidijus Valikonis, ištęstinių sesijinių studijų koordinatorė Albina Misiūnaitė, dieninių studijų koordinatorė Irena Ledakienė, vyr. specialistė Janina Markevičienė, specialistė Vida Leilionienė, vyr. specialistas inžinierius Danielius Leilionas, reikalų tvarkytoja Giedrė Liupševičiūtė, vyr. specialistės Giedrė Šopaitė-Šilinskienė ir Asta Sluckutė.

Fakultete 2009 metais dirbo 102 darbuotojai. Iš jų 81 buvo pedagoginiai ir mokslo darbuotojai, 21 – administracijos, studijas ir mokslą aptarnaujantys darbuotojai. Tarp pedagoginių ir mokslo darbuotojų buvo 18 profesorių, 34 docentai, 29 lektoriai. Tais pačiais metais fakultete studijavo 1514 studentų. Iš jų 1106 studijavo bakalauro, 333 – magistro programas, 75 – doktorantūroje. Fakultetas vykdė keturias bakalauro (filosofija, psichologija, socialinis darbas, sociologija), 13 magistro (edukologija, filosofija, informacijos visuomenės studijos, klinikinė psichologija, organizacinė psichologija, pedagoginė psichologija, psichologija, psichologija ir kriminologija, socialinis darbas, socialinė politika, sociologija, sociologija ir kriminologija, specialioji pedagogika), keturias doktorantūros (edukologija, filosofija, psichologija, sociologija) programas.

Filosofijos fakulteto prodekanai (iš kairės): Zenonas Norkus, Roma Jusienė, Vida Jakutienė ir dekanas Kęstutis Dubnikas

Vilniaus universitete (ir ne vien) Filosofijos fakultetas yra unikalus jame suburtų mokslo disciplinų įvairove ir yra pagrįstai vadinamas „universitetu universitete“. Ta

Dekanato darbuotojai (iš kairės pirmoje eilėje): Albina Misiūnaitė, Giedrė Šopaitė-Šilinskienė, Jurga Mataitytė-Diržienė, Vida Jakutienė, Roma Jusienė, Diana Garmutė, Irena Ledakienė, Giedrė Liupševičiūtė; (antroje eilėje) Miroslavas Dragūnas, Egidijus Valikonis, Asta Sluckutė, Janina Markevičienė, Kęstutis Dubnikas, Vida Leilionienė, Zenonas Norkus, Evelina Šarnienė, Danielius Leilionas

įvairovė savaip primena tuos laikus, kai „filosofija“ ir „mokslas“ dar reiškė tą patį. Jame vykdomi net trijų (B000 – biomedicinos mokslai, H000 – humanitariniai mokslai, S000 – socialiniai mokslai) iš penkių Lietuvoje išskiriamų mokslo sričių tyrimai. Fakulteto mokslininkai tiria žmogaus suvokimo psichofiziologinius mechanizmus bei šių tyrimų pagrindu kuria keitiklių ir neuroninių tinklų informacines technologijas (Bendrosios psichologijos katedra ir Psichofiziologijos laboratorija); atlieka atskirų bendruomenės grupių psichologinės gerovės tyrimus, nagrinėja psichologinius teisinių santykių aspektus ir ankstyvosios savireguliacijos raidos psichosocialinius ir biologinius veiksnius (Bendrosios psichologijos katedra); tiria moksleivių ir studentų tarpkultūrinį ugdymą eurointegracijos sąlygomis bei švietimo vadybą darnios plėtros perspektyvoje (Edukologijos katedra); gilinasi į socialinių transformacijų nulemto streso poveikį individui, šeimai ir socialinėms grupėms; vaikų, kurių tėvai išvykę dirbti į užsienį, psichologinius sunkumus ir jų prevenciją (Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedra); nagrinėja asmens funkcionavimo daugiamatiškumo teorinį, įvertinimo ir praktinį aspektus (Specialiosios psichologijos laboratorija); tiria socialinio darbo ir socialinių paslaugų ypatybes multikultūrinės aplinkos ir visuomenės transformacijų kontekste bei darbo rinkos ir socialinės gerovės sistemos modernizavimo ryšį (Socialinio darbo katedra); analizuoja teorinius diskursus ir veiksmą (Sociologijos katedra); metodologiškai analizuoja filosofinio diskurso raidą (Filosofijos istorijos ir logikos katedra); filosofiškai analizuoja globalizacijos poveikį kultūrai (Filosofijos katedra).

Fakultetas yra pasirašęs daugiau kaip 50 „Socrates“ ir „Erasmus“ dėstytojų ir studentų mainų programos sutarčių su 16 užsienio šalių aukštojo mokslo institucijomis. Su daugiau negu 42 Lietuvos institucijomis inicijuotos

dvišalio bendradarbiavimo sutartys dėl studentų praktikos atlikimo, su daugeliu institucijų yra bendradarbiaujama atliekant įvairių sričių mokslinius tyrimus, įgyvendinant projektus. Į prof. M. Šaulausko projektą (vykdytas 2006–2008 m. m.) „Nacionalinio tapatumo išsaugojimas globalizacijos sąlygomis: socialinių, humanitarinių mokslų doktorantūros studijų programų atnaujinimas ir podiplominių studijų modelio sukūrimas“ buvo ne tik įtrauktos visos fakulteto katedros, kurios turi trečiosios pakopos studijas, bet ir penki Vilniaus universiteto fakultetai bei du išorės partneriai. Fakultetas yra daugelio asociacijų, draugijų narys. Iki 10 proc. fakulteto studentų vienu ar kitu savo studijų tarpsniu išvyksta studijuoti į užsienio universitetus, apie 50 užsienio studentų kasmet klauso fakulteto dėstytojų parengtų kursų užsienio kalbomis. Fakultete kasmet įvyksta vidutiniškai po dešimt konferencijų ir kitokių mokslo renginių.

2008 m. balandžio 2 d. Filosofijos fakultete įvyko Alumni draugijos susirinkimas, kurio metu buvo aptarti draugijos planai, artimiausios 2008 metų veiklos gairės bei išrinkta draugijos valdyba, į kurios sudėtį įėjo: Rūta Svarinskaitė (draugijos pirmininkė), Nerija Putinaitė, Mindaugas Degutis, Jonė Sikorskienė, Diana Stankaitienė, Tomas Staniulis, Viktoras Keturakis (draugijos finansininkas). Filosofijos fakulteto absolventai kviečiami registruotis alumnų duomenų bazėje http://www.fsf.vu.lt/alumni/ bei tapti Filosofijos fakulteto Alumni draugijos nariais.

Daugiau informacijos:
http://www.fsf.vu.lt/

FILOSOFIJOS FAKULTETO KATEDROS

BENDROSIOS PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Albinas Bagdonas

NUO DĖSTOMO DALYKO IKI KATEDROS ĮVARDIJIMO IR PADALIJIMO

Psichologijos katedra – žodžių junginys, rodantis tam tikrą psichologijos institucionalizacijos laipsnį, formalų jos pripažinimą ir įtraukimą į kokios nors stambesnės institucijos struktūrą. Tai vienas mokslo šakos (šiuo atveju psichologijos) pripažinimo visuomenėje kriterijų. Bendrosios psichologijos katedra yra Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto vienas iš struktūrinių padalinių. Jos tapsmas turi dvi ištakas. Pirmoji, labiau formali ištaka sietina su Stepono Batoro įkurta Vilniaus akademija, o vėliau Vilniaus universitetu. Šiame universitete psichologijos temos buvo dėstomos įvairiose disciplinose (ypač filosofijos, kartais dėstyta kaip jungtinis dalykas kartu su filosofija). 1919 metais atkurtame lenkiškajame Stepono Batoro universitete numatyta psichologijos katedra ilgą laiką nebuvo įkurta. Tačiau jau nuo 1935–1936 mokslo metų trimestrų tvarkaraštyje galima rasti Psichologijos katedrą (*Zaklad psychologiczny*) ir jos vedėją Bohdaną Zavadskį (1902–1966). Regis jis vienintelis ir dėstė kelis psichologijos dalykus: *bendrąją*, *eksperimentinę*, *elgesio* ir *pedagoginę psichologiją* (skaitė paskaitas, vedė seminarus ir praktinius darbus). 1939–1940 mokslo metų trimestrų tvarkaraščiuose dar galima rasti to paties profesoriaus B. Zavadskio dėstomus ir kitus dalykus: *vaiko psichologija*, *charakterologijos problemos* ir *psichologijos metodai*. Atnaujintoms psichologijos studijoms Vilniaus universitete šiokią tokią įtaką turėjo dar vienas Stepono Batoro universiteto Zoologijos katedros profesorius Jonas Dembovskis, iš kurio knygų rusų kalba (*Gyvūnų psichologija*, 1959; *Beždžionių psichologija*, 1963) mokėsi daugiau nei dešimties pirmųjų laidų Vilniaus universiteto psichologų, dar gerai mokėjusių rusų kalbą (*zoopsichologijos* ir *psichikos evoliucijos* dalykai).

Bendrosios psichologijos katedros vedėjas prof. Gintautas Valickas

Antroji, gerokai stipresnė ir dalykinė ištaka (tradicija) – tai Kauno (vėliau Vytauto Didžiojo) universiteto psichologijos katedros (Teologijos ir Humanitarinių mokslų fakultetuose). Nors 1930 metais tos psichologijos katedros buvo sujungtos su pedagogikos katedromis ir liko tik pedagogikos katedrų pavadinimai – jose liko ir psichologijos katedrų dėstytojai. 1940 metais Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultetas perkeliamas į Vilnių, kuriame įsteigiama atskira ir savarankiška Psichologijos katedra. Jos vedėju tampa Lietuvoje jau nuo 1922 metų darbavęsis vienas iš pirmųjų profesionalių psichologų (jis buvo ir psichiatras) Vladas Lazersonas (g. 1889 m., fašistų suimtas ir nužudytas 1945 m.). 1940 metų pavasario semestre jau dėstoma *bendroji psichologija* (I. Tamošaitis – buvęs Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Psichologijos katedros vedėjas). *Pedagoginę psichologiją* ir *vaikų psichopatologiją* dėsto Vl. Lazersonas. Skaitant šio vienu metu ir naujai kuriamo, ir iš Kauno perkeliamo Vilniaus universiteto tvarkaraščius, jaunimo organizacijų sąrašus, taisykles, stipriai jaučiama Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) dvasia (netgi pritaikomas Vytauto Didžiojo universiteto statutas), ir iš dalies dvasia mėginimų įkurti lietuviškąjį Vilniaus universitetą 1863–1919 metais.

Kiti fakultetai regis gavo nemenką Stepono Batoro universitete sukauptų mokslinių ir studijų priemonių palikimą (ypač gamtininkai, medikai). Reikėtų papildomo tyrimo Psichologijos katedros paveldo ištakoms nustatyti: beveik iki pat praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio vidurio džiaugėmės puikia, prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir tarpukariu išleistų psichologijos klasikų knygų biblioteka, kėlė nuostabą daugybė preciziškai ir estetiškai padarytų psichinių funkcijų tyrimo techninių priemonių (daugiausia vokiečių gamybos). Šių eilučių autoriaus nuomone (tą paliudijo ir ilgametis katedros narys doc. J. Lapė), didesnioji šio neįkainojamo (bet, deja, neišsaugoto) turto dalis buvo pargabenta iš Kauno (ne tik VDU, bet ir Psichotechnikos ir profesinio orientavimo draugijos Psichologijos laboratorijos). Tačiau, galimas dalykas, dalis šio turto (bent jau buvusi gausybė spintų knygoms ir priemonėms sudėti) buvo perimta iš Stepono Batoro universiteto.

Grįžus sovietinei okupacijai 1944 metais, Psichologijos katedros vedėju skiriamas Alfonsas Gučas (1907–1988). 1947 metais Psichologijos katedra pertvarkoma į Psichologijos ir pedagogikos katedrą (vėl jungtuvės iki 1971 m.), jos vedėju skiriamas prof. Jonas Vabalas-Gudaitis (1881–1955) – eksperimentinės psichologijos Lietuvoje pradininkas (to paties pavadinimo laboratorijos įkūrėjas kartu su Vl. Lazersonu 1923 m.), vienas Aukštųjų kursų (1920 m., vėliau Kauno universiteto, dar vėliau VDU) steigėjų. 1956–1971 metais šiai jungtinei katedrai vadovauja A. Gučas (nuo 1946 m. iki 1956 m. A. Gučas dar vadovavo Vilniaus pedagoginio universiteto Psichologijos katedrai). 1971 metais jungtinė katedra dalijama į du savarankiškus padalinius – Psichologijos ir Pedagogikos katedras. Psichologijos katedrai nuo 1971 metų iki 1975 metų vėl vadovauja A. Gučas (1973 m. jam suteikiamas profesoriaus vardas). Įkuriant ir stiprinant katedrą, organizuojant ir plėtojant jos veiklą, svarbus prof. A. Gučo pagalbininkas buvo doc. Juvencijus Lapė (g. 1925 m.). Jis nuo 1975 metų iki 1986 metų ir vadovavo Psichologijos katedrai. 1990–1999 metais

Psichologijos ir pedagogikos katedra 1960 m.
Pirmoje eilėje iš kairės: I. Rimdžius, A. Gučas (vedėjas), S. Paužaitė.
Antroje eilėje: vyr. dėst. K. Simaška ir aspirantai I. Savickytė, I. Uždavinienė ir J. Lapė

J. Lapė savo studijų ir tyrimo organizavimo įgūdžius pritaiko atkurtame VDU, 1999–2002 metais dėstytojauja Lietuvos teisės universitete. 1989–1993 metais Bendrosios ir pedagoginės psichologijos katedrai vadovauja viena iš pirmųjų (pats pirmasis buvo J. Lapė) katedros aspirančių, o vėliau ilgametė dėstytoja (nuo 1980 m. docentė) E. Rimkutė.

Jau iki Nepriklausomybės paskelbimo Psichologijos katedroje susiformavo trys dėstytojų interesų ir studijų kryptys: darbo ir inžinerinės, klinikinės bei pedagoginės psichologijos. Tokį skirstymąsi į kryptis diktavo socialinės praktikos poreikiai. Jei darbo ir inžinerinės psichologijos krypties plėtra buvo pretekstas apskritai atsirasti psichologijos studijų programai 1969 metais, tai pedagoginės psichologijos poreikis iškilo reformuojant Lietuvos švietimą bei diegiant pedagoginių psichologinių tarnybų sistemą. Klinikinės psichologijos (ji dar buvo įvardijama medicinine psichologija, psichopatologija) ištakos taip pat formavosi dar sovietmečiu, tačiau ypač stiprus jos poreikis (kaip ir kitų pagalbos žmogui sričių) kilo po Nepriklausomybės paskelbimo. Tad nenuostabu, kad jau pirmaisiais Nepriklausomybės metais šios vidinės diferenciacijos tendencijos virto ir formalia realybe: 1991 metais Psichologijos katedra skyla į du savarankiškus padalinius. Bendrosios ir pedagoginės psichologijos katedra lieka lyg ir buvusios katedros tradicijų tęsėja – ji kuruoja bendruosius dėstomus dalykus (vėliau psichologijos bakalauro studijų programą) ir pedagoginės psichologijos studijų programą. Klinikinės ir socialinės psichologijos katedra kuruoja klinikinės ir socialinės psichologijos dalykus (vėliau klinikinės ir organizacinės psichologijos studijų programas). Organizacinė psichologija yra lyg ir tolesnis darbo ir inžinerinės psichologijos raidos etapas. Todėl galima teigti, kad specializacijos požiūriu ši katedra taip pat yra buvusios bendros Psichologijos katedros tradicijų tęsėja.

Nuo 1993 metų Bendrosios ir pedagoginės psichologijos katedrai pradeda vadovauti doc. B. Pociūtė (visą dešimtmetį kartu vadovavusi ir Filosofijos fakultetui). 2002 metų

Psichologijos ir pedagogikos katedra 1971 m. (iš kairės): J. Lapė, I. Karčiauskienė, E. Rimkutė, St. Valatkienė, L. K. Simaška, A. Gučas (sėdi), D. Lygis, D. Tarvydaitė, A. Bagdonas, L. ir T. Jovaišos

pabaigoje pakeičiamas katedros pavadinimas: ji tapo Bendrosios psichologijos katedra. Praktiškai grįžta prie jos pradinio pavadinimo (tik pridėtas žodis „bendrosios“). Nuo 2007 metų Bendrosios psichologijos katedrai vadovauja prof. Gintautas Valickas. Kauno, Stepono Batoro ir Vilniaus universitetų psichologijos katedrų vedėjų pavardės ir vadovavimo laikas pateikiami 33 puslapyje.

KATEDROS TAPSMO ETAPAI

Pirmame skirsnyje pateiktą formaliąją katedros raidą galima suskirstyti į tokius etapus:

1579–1922 metai: ikikatedrinis laikotarpis – psichologijos kaip kitų disciplinų dalies ar savarankiško dalyko dėstymas (taip pat tarpukario Vilniaus Stepono Batoro universitete);

1922–1940 metai: katedros ištakos Kauno (vėliau Vytauto Didžiojo) universiteto Teologijos ir Humanitarinių mokslų fakultetų Teorinės ir eksperimentinės bei Bendrosios ir eksperimentinės psichologijos katedrose (1930 metais jos sujungiamos su pedagogikos katedromis pavadinimuose nepaliekant žodžio „psichologijos“);

1940–1971 metai: Psichologijos katedros įkūrimo (1940 m.) ir jos naujų jungtuvių su pedagogika laikotarpis (nuo 1947 m.);

1971–1991 metai: Psichologijos katedros vidinės plėtros ir kelių psichologijų takoskyros laikotarpis;

1991–2007 metai: Bendrosios ir pedagoginės psichologijos katedros laikotarpis (nepaisant jos pavadinimo pakeitimo apie 2002 m.);

Nuo 2007 metų: studijų programų kaitos laikotarpis: pagrindinių bendrosios ir pedagoginės psichologijos pakraipų plėtojimas sveikatos, teisės ir kitų taikomųjų psichologijų pakraipomis.

KATEDROS PERSONALAS

Per ganėtinai ilgą katedros istoriją kadrų kaitos būta nemažai. Pažymėtinas vienas šios kaitos ypatumas: dažniausiai tai vyko dėl natūralių priežasčių (išėjimo į pensiją, mirties, išvykimo dirbti kitur). Taip natūraliai katedrą paliko Eksperimentinės psichologijos Lietuvoje puoselėtojai – jau minėti vedėjai profesoriai J. Vabalas-Gudaitis ir A. Gučas. Ne laiku dėl ligos iš katedros pasitraukė labai puiki dėstytoja ir vaikų psichologijos specialistė, nors ir neįgijusi mokslinių regalijų, Apolonija Poškienė (1929–2001). Ilgus metus (nuo 1963 iki 2007 m.) katedroje dėstytojavo doc. E. Rimkutė (dabar Bendrosios psichologijos katedros asocijuota docentė). Po kelis metus (1973–1975) katedroje dirbo žinomas emocijų specialistas prof. Vytis Viliūnas; antisovietinis disidentas Antanas Danielius (gyv. 1942–2002), pirmosios psichologų laidos Vilniaus universitete absolventas dr. Jonas Grudzinskas, medicininės psichologijos Lietuvoje pradininkas prof. A. Goštautas.

2009–2010 mokslo metais Bendrosios psichologijos katedroje dirbo šie asmenys (skliausteliuose nurodyti darbo pradžios universitete metai): prof. Albinas Bagdonas (1969), doc. Remigijus Bliumas (1996), doc. Laima Bulotaitė (1992), asist. Dovilė Butkienė (2001), doc. Danguolė Čekuolienė (1983), lekt. Miglė Dovydaitienė (1991), lekt. Kęstutis Dragūnevičius (2001), doc. Gražina Gintilienė (1975), doc. Sigita Girdzijauskienė (1995), doc. Roma Jusienė (2007), doc. Feliksas Laugalys (1971), lekt. Vytautas Navickas (1975), dr. Vilmantė Pakalniškienė, doc. Birutė Pociūtė (1975), lab. ved. dr. Algimantas Švegžda (1975), prof. Henrikas Petras Vaitkevičius (1970), prof. Gintautas Valickas (1982), reik. tv. Danguolė Žiūraitienė (1998).

Katedros dėstytojams talkina 19 doktorantų. Vaizdui apie katedroje dabar vykdomų tyrimų kryptis susidaryti pateikiamas 2009–2010 mokslo metų doktorantų sąrašas ir jų rengiamų disertacijų temos (skliaustuose nurodyti vadovai): **Rima Breidokienė** (R. Jusienė). *Ankstyvosios savireguliacijos psichosocialiniai ir biologiniai veiksniai;* **Aldona Dzekevičiūtė** (H. Vaitkevičius). *Regos analizatoriaus jautrumo reguliavimo mechanizmai*; **Ingrida Gabrialavičiūtė** (G. Gintilienė). *Sutrikusio regėjimo moksleivių kognityvinės veiklos ypatumai;* **Antanas Kairys** (A. Bagdonas). *Laiko perspektyva: individualūs, amžiaus ir lyčių skirtumai;* **Ilona Makauskienė** (G. Valickas). *Aš reprezentacijų ypatumai prieš ir po veido ortognatinių operacijų*; **Vita Mikuličiūtė** (G. Valickas). *Taikos palaikymo misijų karių psichologinės problemos ir jų įveika*; **Audronė Miškinytė** (A. Bagdonas). *Savojo kūno vaizdo sąsajos su subjektyvios gerovės ir asmenybės charakteristikomis;* **Jurgita Narmontienė** (L. Bulotaitė). *Narkotines medžiagas vartojančių paauglių gerovės ypatumai*; **Donatas Noreika** (H. Vaitkevičius). *Nestabilių ir konkuruojančių vaizdų suvokimas*; **Viktorija Tarozienė** (G. Valickas). *Nusikalstamo elgesio ir socialinės informacijos apdorojimo ryšiai*; **Ieva Salialionė** (A. Bagdonas). *Sutrikusios raidos vaikų intelekto struktūra*; **Živilė Šarakauskienė** (A. Bagdonas). *Moksleivių psichologinės gerovės ir agresijos apraiškų ryšių analizė*; **Aida Šimelionienė** (G. Gintilienė). *Intelektualiai gabių vaikų pasiekimų veiksniai;* **Monika Skerytė-Kazlauskienė** (E. Rimkutė). *Vaiko*

Kauno (KU), Vytauto Didžiojo (VDU), Stepono Batoro (SBU), Vilniaus valstybinio V. Kapsuko (VVU) ir Vilniaus (VU) universitetų Psichologijos katedrų vedėjai (1923–2007 m.).

Izidorius Tamošaitis
KU Bendrosios ir eksperimentinės psichologijos katedros vedėjas
1923–1930 m.

Mečislovas Reinys
KU Teorinės ir eksperimentinės psichologijos katedros vedėjas
1923–1930 m.

Bohdanas Zavadskis
SBU Psichologijos katedros vedėjas
1935–1940 m.

Vladas Lazersonas
VU Psichologijos katedros vedėjas
1940–1941 m.

Jonas Vabalas-Gudaitis
Kauno ir VDU Pedagogikos (1923–1940) ir VVU Psichologijos ir pedagogikos (1947–1955) katedrų vedėjas

Alfonsas Gučas
VVU Psichologijos (1944–1947), VVU Psichologijos ir pedagogikos (1956–1971) bei Psichologijos (1971–1975) katedrų vedėjas

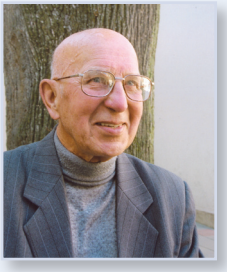

Juvencijus Lapė
VVU Psichologijos katedros vedėjas
1975–1986 m.

Antanas Suslavičius
VVU Psichologijos katedros vedėjas
1986–1989 m.

Eglė Rimkutė
VU Psichologijos katedros vedėja
1989–1993 m.

Birutė Pociūtė
VU Bendrosios ir pedagoginės psichologijos katedros vedėja
1993–2002 m.

Laima Bulotaitė
VU Bendrosios psichologijos katedros vedėja
2002–2007 m.

1974 m. birželio pabaiga: palydint pirmąją psichologų laidą

šnekos pradžia ir jos raidos ypatumai: lietuvių kalbos vartojimo kontekstas; **Ugnė Stadnikė** (G. Gintilienė). *Asmens atitikimo tyrėjo profesijai asmenybiniai veiksniai;* **Jurgita Stasiukynienė** (S. Girdzijauskienė). *Alzheimerio liga sergančiųjų ir patyrusiųjų insultą kognityvių gebėjimų kaitos lyginamoji analizė;* **Ieva Urbanavičiūtė** (A. Bagdonas). *Socialinio tapatumo ir psichologinės gerovės sąsajų analizė;* **Ksenija Voropaj** (G. Valickas). *Teismo proceso dalyvių patiriami bylinėjimosi psichologiniai padariniai;* **Asta Zbarauskaitė** (G. Gintilienė). *Ankstyvosios patirties veiksnių sąsajos su ego stiprumu paauglystėje.*

KATEDRA – PROFESIJOS INSTITUCIONALIZACIJOS PADALINYS

Formaliai katedra (tiksliau viena iš jos reikšmių) apibūdinama kaip mažiausias aukštosios mokyklos struktūrinis padalinys, dažniausiai vadovaujamas profesoriaus. Jai priklauso vienos ar kelių disciplinų profesoriai, docentai, lektoriai ir asistentai. Katedra vykdo trijų pakopų (bakalauro, magistro ir doktorantūros) studijų programas ir atlieka mokslinius tyrimus. Išsamiau katedrų funkcijos išrašytos universiteto Statute ir kituose dokumentuose. Dabar visa tai vykdo ir Bendrosios psichologijos katedra: nuo 1958 metų įgijo aspirantūros organizavimo teisę (dabar ji virtusi doktorantūros studijomis), nuo 1969 metų vientisųjų psichologijos studijų organizavimo teisę. Nuo 1994 metų vientisosios studijos išskaidytos į bakalauro ir magistro pakopas. Moksliniai tyrimai (vadinamoji antroji universiteto dėstytojo užimtumo dalis) vykdomi nuo pat katedros įsteigimo. Taigi Bendrosios psichologijos katedra organizuoja visų trijų pakopų studijas.

Neformaliai analizuojant, universiteto katedra, kaip ir kiekvienas kitas švietimo sistemos vienetas (mokykla, klasė, fakultetas), atlieka svarbią socialinės reprodukcijos funkciją, t. y. tęsia ir gilina tai, ką jaunas žmogus gavo iš tėvų ir mokyklos. Universiteto ka-

tedros paskirtis – institucionalizuoti keletą jauno žmogaus tapsmo profesionalu aspektų. Institucionalizacija – tai realus ir visuomenės sankcionuotas (teisiškai grįstas) tam tikros veiklos įdiegimas ir vykdymas. Kaip ir daugelis kitų Vilniaus universiteto katedrų, Bendrosios psichologijos katedra institucionalizuoja tokius pagrindinius psichologijos kaip profesijos aspektus: a) minėta, organizuoja visų trijų pakopų psichologijos studijas; b) organizuoja ir vykdo psichologinius tyrimus; c) teikia psichologines paslaugas.

Psichologijos studijų programų institucionalizacija

Pirmąsias psichologijos studijas Psichologijos katedrai teko organizuoti sunkiu pokario laikotarpiu – 1945–1948 metais. Tačiau šios studijos dėl neaiškių priežasčių buvo nutrauktos. Vienas šių studijų klausytojų Juvencijus Lapė teigia: 1948–1949 mokslo metų pradžioje buvo pasakyta skirstytis į kitas studijų kryptis, nes psichologijos studijos uždaromos. Taigi, pirmieji psichologijos studentai buvo išblaškyti po kitas specialybes arba baigė psichologijos ir logikos studijas tuomečiame Vilniaus pedagoginiame institute (tarp jų ir žinomi Lietuvos psichologai J. Lapė, A. Penkauskas, M. Garbačiauskienė, A. Poškienė, profesoriai S. Kregždė, A. Jacikevičius, L. Jovaiša, V. Karvelis). Tai Lietuvos vyresniosios kartos psichologai (nors dalis jų darbavosi pedagogikos srityje). Vyriausiajai psichologų kartai priklauso J. Vabalas-Gudaitis, Vl. Lazersonas, A. Gučas ir J. Laužikas (pastarojo veiklą ir karjerą visokiausiais būdais varžė sovietinė valdžia ir universitete jis dirbo valandininku). Šios kartos psichologai studijavo Vytauto Didžiojo ir Vakarų (daugiausiai Vokietijos) universitetuose. Viduriniosios kartos atstovų, dalyvavusių ir dalyvaujančių institucionalizuojant psichologijos studijas Vilniaus universitete, esminis bruožas buvo tas, kad daugelio jų pagrindinis universitetinis išsilavinimas yra ne psichologijos srities (A. Bagdonas – aukštoji nervinė veikla, F. Laugalys ir A. Švegžda – biofizika, E. Rimkutė – lituanistika, A. Suslavičius ir A. Danielius – anglų kalba, G. Mikšytė-Butkienė – matematika, H. Vaitkevičius – radioinžinerija, A. Goštautas – medicina). Jaunesnioji psichologijos dėstytojų karta – tai Psichologijos katedros absolventai, baigę studijas 1974–1993 metais (G. Gintilienė, D. Čekuolienė, G. Valickas, L. Bulotaitė, M. Dovydaitienė, R. Bliumas, V. Navickas, B. Pociūtė, R. Jusienė). Jauniausiajai psichologijos dėstytojų kartai priskirtini tie Vilniaus universiteto absolventai, kurie baigė tripakopės sistemos studijas (D. Butkienė, K. Dragūnevičius). Jiems talkina visas būrys doktorantų – būsimųjų dėstytojų. 1958 metais išsirūpinta teisė rengti psichologijos aspirantus Vilniaus universiteto Psichologijos ir pedagogikos katedroje (tai galima prilyginti dabartinėms doktorantūros studijoms). Pirmuoju psichologijos aspirantu Lietuvoje buvo J. Lapė, 1962 metais apgynęs mokslų kandidato disertaciją (vėliau nostrifikuota į daktaro disertaciją). Ganėtinai greitai parengė ir apgynė disertacijas G. Mikšytė-Butkienė, A. Penkauskas, E. Rimkutė ir kiti aspirantai. Taip pat buvo siunčiami ar savo iniciatyva stojo į aspirantūrą kitų TSRS respublikų universitetuose ir apgynė disertacijas A. Jacikevičius, S. Kregždė, S. Paužaitė-Pranckūnienė. A. Jacikevičius pirmasis Vilniaus universiteto Mokslo taryboje sėkmingai apgynė disertaciją psichologijos mokslų

daktaro laipsniui gauti (dabar tai prilyginama habilituoto daktaro laipsniui).

Kitas svarbus psichologijos studijų institucionalizacijos taškas – 1969 ieji, kai A. Gučo ir J. Lapės pastangomis buvo atnaujintas psichologų rengimas Vilniaus universitete. Psichologų rengimą palaimino TSRS Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija. Tuo metu buvo prasidėjęs darbo ir inžinerinės psichologijos bumas. Leidime būtent ir buvo nurodyta rengti darbo ir inžinerinės psichologijos specialistus. Tačiau iš principo penkerių metų vientisųjų studijų programa buvo bendrapsichologinė, todėl labai greitai jos viduje pradėjo formuotis dar dvi praktikai reikalingos kryptys – klinikinė ir pedagoginė, kurios vėliau, atsiradus magistrantūros pakopai, buvo įformintos kaip savarankiškos magistro studijų programos. Darbo ir inžinerinė psichologija virto organizacine psichologija. Maždaug nuo 1985 metų pradėta įgyvendinti neakivaizdinių psichologijos studijų programa asmenims, jau turintiems aukštojo mokslo diplomą. Pereinant į tripakopę studijų programą, šios studijos nunyko.

1994 metais įdiegiama tripakopė studijų programa. Bendrosios ir pedagoginės psichologijos katedra imasi kuruoti bakalauro pakopos ir pedagoginės psichologijos magistrantūros studijos programas. 1998 metais bakalauro pakopos studijų programa pritaikoma asmenims, turintiems universitetinį išsilavinimą ne psichologijos srityje (neakivaizdinė studijų forma, 2009 metais jos pradėtos vadinti ištęstinėmis studijomis). 2000-aisiais įregistruojama dar viena magistrantūros studijų programa psichologija-kriminologija (programa kokybiškai atnaujinta 2008 m.). Esamai magistrantūros studijų sistemai trūksta lankstumo. Kiekvieną studijų programą būtina registruoti Švietimo ir mokslo ministerijoje. Naujos studijų programos vertinimas ir registravimas trunka ne mažiau kaip dvejus metus. Todėl 2007 metais imta mąstyti apie modifikuotą psichologijos magistrantūros modelį: registruojama bendro pavadinimo psichologijos magistrantūros studijų programa ir vidinės specializacijos. 2008 metais tokia psichologijos magistrantūros studijų programa ir keturios vidinės specializacijos ir buvo pradėta įgyvendinti. Kol kas patvirtintos tokios vidinės specializacijos: sveikatos, edukacinė, vaiko ir kognityvioji psichologija. Tačiau prireikus gali būti organizuotos ir kitokios specializacijos (pvz., politikos, transporto, sporto, verslo).

Bendrosios psichologijos katedra dabar kuruoja tokias studijų programas:

1. Ketverių metų bakalauro pakopos dieninių studijų programą.
2. Ketverių metų (iki 2009 m. trejų metų) bakalauro pakopos ištęstinių studijų programą (asmenims, turintiems universitetinį išsilavinimą).
3. Pedagoginės psichologijos magistrantūros ištęstinių studijų programą.
4. Psichologijos magistrantūros studijų programą (su vidinėmis specializacijomis, kol kas populiarios dvi vidinės specializacijos – edukacinė ir sveikatos psichologija).
5. Psichologijos ir kriminologijos magistrantūros studijų programą.

Mokslinių tyrimų institucionalizacija

Minėta, kad ne mažiau kaip 30 proc. dėstytojo darbo krūvio turi būti skirta mokslo tiriamajam darbui. Kitaip tariant, psichologijos studijų institucionalizaciją privalu derinti

su kitu svarbiu psichologo profesinės veiklos aspektu – moksliniais tyrimais. Tokios tradicijos laikosi visi pasaulio universitetai, tokia ji buvo ir sovietmečiu. Tiesa, gamtos ir tiksliųjų mokslų sritys jau nuo gilaus sovietmečio turėjo didelių privilegijų: buvo įkurti institutai, prie katedrų ar fakultetų egzistavo iš biudžeto finansuojami tyrimo padaliniai arba tyrėjų etatai. Praktiškai nė viena TSRS psichologijos katedra (netgi Maskvos A. Lomonosovo universiteto Psichologijos fakultetas) tokių padalinių ar etatų neturėjo. Maskviečiai dar galėjo džiaugtis bent dviem psichologijos institutais (vienas prie TSRS mokslų, kitas prie RTFSR pedagogikos mokslų akademijų). Psichologinių tyrimų finansavimas universitetuose buvo labai menkas. Ši tendencija Lietuvoje išliko ir atgavus Nepriklausomybę: buvo išlaikytos mokslininkų darbo vietos tuose padaliniuose, kurie jas turėjo ir sovietmetį (nors tyrimų poreikio struktūra labai pasikeitė). Tik pastaraisiais metais pereinama (kol kas labai vangiai) nuo mokslininkų darbo vietų finansavimo prie projektų ir grantų sistemos.

Kitas svarbus sovietinio laikmečio ribojimas – tematikos siaurumas. Psichologija – plati tyrimų sritis: nuo psichikos sąsajų su smegenimis (psichofiziologinio funkcionavimo) iki asmenybės ir grupių (socialinės) psichologijos (psichosocialinio funkcionavimo). Daugelis temų buvo arba ideologiškai pavojingos, arba nepageidautinos, arba profesinės etikos požiūriu netinkamos (tyrimų rezultatai turėjo patvirtinti pagrindinius dialektinio ir istorinio materializmo teiginius, komunistų partijos ideologines nuostatas). Todėl katedros vedėjai J. Vabalas-Gudaitis, o vėliau ir A. Gučas orientavo aspirantus ir katedros darbuotojus gilintis į santykiškai ideologiškai neutralią sritį – pažinimo procesų tyrimus. Vienas iš pirmųjų psichologų bendrijos rūpesčių buvo aukštos kvalifikacijos psichologijos specialistų rengimas. Minėta, pirmasis psichologijos aspirantas Lietuvoje buvo J. Lapė, 1962 metais apgynęs mokslų kandidato disertaciją (vėliau nostrifikuota į daktaro disertaciją) iš lytimojo suvokimo. Ganėtinai greitai parengė ir apgynė disertacijas G. Mikšytė-Butkienė (intelektinių gebėjimų ir profesinių interesų ryšys), A. Penkauskas (inžinerinės psichologijos), E. Rimkutė (regimasis suvokimas ir akių judesių svarba šiame procese). A. Bagdonas, F. Laugalys ir H. Vaitkevičius gilinosi į fiziologinius suvokimo, mokymosi ir dėmesio mechanizmus. Pirmiesiems Vilniaus universiteto psichologijos absolventams, tapusiems aspirantais praėjusio šimtmečio aštuntąjį dešimtmetį, taip pat teko atlikti tyrimus tolimose nuo ideologijos srityse (R. Kočiūnas – funkcinė smegenų asimetrija, A. Liniauskaitė – psichodinaminės ir dėmesio funkcijos, G. Gintilienė – silpnaregių regimasis suvokimas). Tam tikras tos nusistovėjusios ir atsargios tradicijos proveržis buvo D. Gailienės tyrimai klinikinės psichologijos srityje (tiesa, pirmuosius žingsnius su medicininės psichologijos vėliava čia žengė A. Goštautas, bet jo pagrindinis išsilavinimas buvo medicina) ir A. Suslavičiaus lyginamieji aklųjų ir reginčiųjų socialinių nuostatų tyrimai (proveržis į socialinę psichologiją).

Atkūrus Nepriklausomybę, tyrimų tematika labai išsišakojo, beveik nebeliko bendros tyrimų tendencijos, kurią būtų galima įvardyti bendriniu terminu *pažinimo procesai*. Dėl studentų ir doktorantų gausos ir jų interesų įvairovės bei praktinio gyvenimo poreikių universalesni buvo priversti tapti ir katedros

dėstytojai. Nors pagal reikalavimus katedra turi turėti kažkokią bendrą temą, kiekvieno penkmečio tokios temos formuluotė yra formali ir perdėm abstrakti, be bendrų tikslų, bendro metodologinio pagrindo ir be bendrų išvadų. Ši laisvo rinkimosi tendencija buvo ir sovietmečiu, tik ideologinės priežastys ribojo tematiką. Tai trukdo formuotis savitesniam katedros mokslinių tyrimų profiliui. Iš dalies Bendrosios psichologijos katedros moksliniai interesai matomi iš doktorantų rengiamų disertacijų tematikos, dėstytojų interesų ir publikacijų sąrašų (žr. 38–39 psl.).

Katedroje vykdomos mokslinės veiklos sritys:

- Ankstyvųjų santykių raidos psichopatologija
- Asocialios asmenybės raida
- Kontrasto adaptacijos ir stimulų padėties regimame lauke įtaka spalvos suvokimui (spalvos pastovumui)
- Lietuvos vaikų emocinės ir elgesio problemos
- Priklausomybių psichologiniai aspektai
- Psichofiziologinių parametrų atranka ir registravimas žmogaus veiklos efektyvumo įvertinimui
- Šeimos santykių psichologinės problemos
- Testų kūrimas ir adaptavimas
- Vaikų intelekto tyrimai

Katedros organizuojamos mokslinės konferencijos:

- *Pasaulio lietuvių psichologų konferencija.* Organizuojama kartu su Lietuvos psichologų sąjunga (LPS). Vyksta kas antri metai. Artimiausia konferencija vyko 2009 m. liepos 2–4 d. Vilniaus universitete.
- *Baltijos šalių psichologų konferencija.* Organizuojama kartu su LPS, Rygos bei Tartu universitetais. Vyksta kasmet vienoje iš Baltijos šalių. Sovietmečiu Baltijos šalių konferencijos vykdavo kas dveji (Vilniuje kas šešeri metai). Pagrindinis jų organizatorius taip pat buvo Psichologijos katedra (talkinant Lietuvos psichologų draugijai). Kadangi vos ne tris dešimtmečius prof. A. Gučas buvo ir katedros vedėjas, ir Lietuvos psichologų draugijos pirmininkas, kartais būdavo sunku atskirti šių dviejų institucijų vykdomą veiklą: jei ką organizuodavo draugija, aktyviai talkino katedra, ir atvirkščiai.
- *Jaunųjų mokslininkų psichologų konferencija.* Vyksta kasmet Vilniaus universitete. Katedros doktorantai yra vieni iš šių konferencijų organizatorių.

Katedroje apgintos daktaro disertacijos (nuo 1997 metų):

- R. Povilaitis. Mokinių dalyvavimo patyčiose ir psichosocialinio funkcionavimo sąsajos. Vadovė doc. L. Bulotaitė. 2008 m.
- K. Vanagaitė. Įtariamojo veido atpažinimo ypatumai. Vadovas prof. dr. G.Valickas. 2006 m.
- Ž. Grakauskas. Stresas ir elgesio savireguliacija: teoriniai sąveikos aspektai. Vadovas prof. dr. G. Valickas. 2006 m.
- A. Laurinavičius. Procedūrinio teisingumo psichologiniai veiksniai: teisėjo sprendimo prognozės įtaka teisingumo vertinimams. Vadovas prof. dr. G. Valickas. 2006 m.
- I. Čėsnienė. Ikimokyklinio amžiaus (6–7 metų) vaikų parodymų tikslumui darantys įtaką psichologiniai veiksniai. Vadovas prof. dr. G. Valickas. 2004 m.
- S. Girdzijauskienė. Lietuvos vaikų intelekto struktūra: WISC-III LT rezultatų analizė. Vadovė doc. dr. G. Gintilienė. 2002 m.

- M. Dovydaitienė. Tėvų skyrybas patyrusių vaikų pažeidžiamumas ir jo įveika. Vadovė doc. habil. dr. D. Gailienė. 2001 m.
- D. Čekuolienė. Prieraišumo kontekstas: kūdikių ir motinų bendravimo būdai ir motinų vertybės. Vadovė I. Čepėnaitė-Užgiris. 1997 m.

Svarbiausi katedros darbuotojų išleisti vadovėliai, mokomosios priemonės, monografijos:

- Bagdonas A. Eksperimentinė dėmesio psichologija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1974.
- Bagdonas A. Neuropsichologija: sąvokos ir schemos. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Bagdonas A. Sensorinės sistemos. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1977.
- Bagdonas A. Zoopsichologija. Vilnius: Mokslas, 1983.
- Bulotaitė L. Narkotikai ir narkomanija. Vilnius: Tyto alba, 2004.
- Čekuolienė D. Prieraišumas: teoriniai aspektai, tyrimai, intervencija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Čekuolienė D. Stebėjimas psichologijoje: moksliniai tyrimai, diagnostika ir korekcija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Čekuolienė D. Šeimos psichologinio konsultavimo praktinės užduotys ir metodiniai nurodymai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Dovydaitienė M. Skyrybas išgyvenę vaikai. Psichologinės pagalbos ir paramos galimybės. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Dovydaitienė M. Trumpalaikio konsultavimo principai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. Asmenybės ir bendravimo psichologija. Vilnius: Tyto alba, 2002.
- Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. Psichologijos pagrindai. Vadovėlis IX–X klasių moksleiviams. Vilnius: Tyto alba, 2003.
- Gintilienė G. Vaiko psichologinis įvertinimas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Gintilienė G. Vaikų testavimas WISC-III LT. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004.
- Girdzijauskienė S. Kokybinis interviu : metodiniai nurodymai. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija, 2006.
- Girdzijauskienė S. Mokymosi negalės: samprata ir įvertinimas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Justickis V., Valickas G. Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.
- Laugalys F. Darbo veiklos tyrimo praktinės užduotys ir metodiniai nurodymai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.
- Navickas V. Mirties samprata vaikystėje. Vilnius, 2003.
- Pociūtė B. Konsultavimas renkantis profesiją. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Suslavičius A., Valickas G. Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams. Vilnius: LTA, 1999.
- Vaitkevičius H. Fiziologinių signalų registravimas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Vaitkevičius H. Pojūčiai ir suvokimas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001.
- Valickas G. Teisės psichologo profesinės etikos dilemos. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Vanagaitė K., Valickas G. Įtariamojo veido atkūrimas ir atpažinimas: metodinė priemonė. Vilnius: Eugrimas, 2008.
- Багдонас А. Привыкание. Ч. 1. Вилнюс: Изд-во ВГУ, 1983.

Bendrosios psichologijos katedra (iš kairės pirmoje eilėje): soc. m. dr. M. Dovydaitienė, soc. m. dr. D. Čekuolienė, soc. m. dr. R. Jusienė, soc. m. dr. S. Girdzijauskienė, reikalų tvarkytoja D. Žiūraitienė, prof. dr. G. Valickas, dokt. K. Voropaj, dokt. I. Salialionė, dokt. V. Mikuličiūtė, dokt. A. Dzekevičiūtė; (antroje eilėje): dokt. R. Breidokienė, asist. D. Butkienė, soc. m. dr. G. Gintilienė, dokt. A. Šimelionienė, soc. m. dr. L. Bulotaitė, dokt. A. Miškinytė, dokt. I. Urbanavičiūtė, dokt. A. Zbarauskaitė, soc. m. dr. V. Pakalniškienė, dokt. I. Makauskienė, dokt. V. Tarozienė; (trečioje eilėje): soc. m. dr. R. Bliumas, soc. m. dr. F. Laugalys, soc. m. dr. V. Navickas, prof. dr. A. Bagdonas, prof. habil. dr. H. Vaitkevičius, fiz. m. dr. R. Stanikūnas, vyr. m. darb. A. Švegžda, dokt. A. Kairys, asist. K. Dragūnevičius

Praktinės veiklos institucionalizacija

Psichologija priklauso pagalbos žmogui profesijų grupei (šalia medicinos, socialinio darbo, švietimo paslaugų sistemos). Tik vienas kitas magistrantas (apie 5–8 proc. baigiančiųjų) lieka doktorantūros studijoms. Todėl labai svarbus studijų organizavimo aspektas – būsimų absolventų praktinės kompetencijos ugdymas. Dėl to magistrantūros studijos ir vykdomos pagal specializacijas. Tam, kad būtų ugdoma praktinė kompetencija, patys dėstytojai turi ją turėti. Štai kodėl jau nuo psichologijos studijų atnaujinimo ir katedros vadovai, ir katedros kolektyvas, o ir patys studentai siekė glaudaus ryšio su psichologinių paslaugų institucijomis. Atsiskyrus organizacinės ir klinikinės psichologijos specializacijoms, Bendrosios psichologijos katedros pagrindiniais socialiniais partneriais tapo įvairios švietimo sistemos institucijos: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, miestų ir rajonų pedagoginės psicho-

loginės tarnybos, mokyklos. Plėtojant naujų specializacijų studijas socialinių partnerių daugėja: pagal trišales sutartis studentai siunčiami atlikti praktiką į teisėsaugos ir sveikatos priežiūros institucijas.

2006–2008 metais Bendrosios psichologijos katedra vykdė ES struktūrinių fondų remiamą projektą *Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centro įkūrimas*. Tokio pavadinimo įkurtas centras (trumpinys PTMC) atlieka asmens įvertinimo metodikų adaptavimą ir standartizavimą, teikia psichologines konsultacijas ir moko studentus praktinių įgūdžių. Psichologinio konsultavimo funkcijos perimtos iš Specialiosios psichologijos laboratorijos Universitetinės psichologinės konsultacijos, įkurtos dar 1994 metais. PTMC dirba abiejų psichologijos katedrų dėstytojai.

Kitos institucionalizacijos

Svarbus psichologijos institucionalizacijos aspektas yra leidyba. 1962 metais pradedamas leisti periodinis leidinys „Pedagogika ir psichologija“ (nuo 1980 m. jis tampa atskiru periodiniu leidiniu „Psichologija“). Kadangi jis buvo leidžiamas kaip Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbų rinkinys, pagrindinis krūvis organizuojant jo leidybą teko Psichologijos katedrai. Šią funkciją katedra vykdo iki šių dienų, o atsakingaisiais redaktoriais dažniausiai būna katedros vedėjai (A. Gučas, E. Rimkutė, G. Valickas).

Nors katedra leidybos funkcijų nevykdė, daugelis psichologijos srities leidinių (monografijos, vadovėliai, mokomosios priemonės) parengti ir redaguoti Psichologijos katedroje. Dalis jų yra ir pateikiamame Bendrosios psichologijos katedros darbuotojų leidinių sąraše.

Prie kitų institucionalizacijų priskirtina ir Lietuvos psichologų sąjungos (iki 1989 m. Lietuvos psichologų draugijos) organizavimo ir jos veiklos palaikymo funkcija.

EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Lilija Duoblienė, Irena Stonkuvienė, Virginija Būdienė

ISTORIJA

Pedagogikos, kaip atskiros mokslo disciplinos, dėstymas Vilniaus universitete siejamas su Jono Chodzkos Bareikos (1777–1851) vardu. Šis pedagogas, mokyklų vizitatorius, parengęs pedagogikos kursą, siūlė ne tik skaityti pedagogiką kaip atskirą discipliną rengiant mokytojus, bet ir steigti pedagogikos katedrą. Tačiau šis siūlymas dėl neigiamos carinės valdžios nuostatos taip ir liko neįgyvendintas[1].

Institucijos, kuri telktų pedagogikos specialistus, Vilniaus universitete nebuvo iki antrojo XX a. dešimtmečio pabaigos. Tenka pripažinti faktą, kad toks formalizavimas įvyko 1919 metais, kai sovietų Rusijos Raudonajai armijai užėmus Lietuvos sostinę, sovietinė vyriausybė kovo 13 d. dekretu paskelbė, kad Vilniuje atidaromas Darbo universitetas. Jame įsteigiama Pedagogikos fakultetas ir Eksperimentinės pedagogikos laboratorija, kuriems vadovauti paskiriamas Jonas Vabalas-Gudaitis. Šių institucijų veiklai nespėjus net įsibėgėti, balandį Vilnių užėmė Lenkijos kariuomenė. Kaip ir dauguma lietuvių mokslininkų, J. Vabalas-Gudaitis pasitraukė į Kauną.

1919 m. spalio 11 d. oficialiai atidarytame lenkiškojo Stepono Batoro universiteto Humanitariniame fakultete veiklą pradėjo Filosofijos ir pedagogikos katedra, vadovaujama Mariano Massoniuso. 1938 metais ši katedra panaikinta ir vietoj jos įkurtos atskiros Psichologijos ir Pedagogikos katedros[2].

1939 m. gruodžio 15 d. Lietuvos seimo nutarimu atkurtas lietuviškasis Vilniaus universitetas, iš Kauno į Vilnių perkelti Humanitarinių mokslų ir Teisės

Edukologijos katedros vedėja doc. dr. Lilija Duoblienė

[1] Vaitkevičius J. (2001). *Istorinė (lyginamoji) didaktika.* Vilnius: VPU leidykla.
[2] Jokubaitis A. (2009). Tarpukario Vilniaus filosofinis gyvenimas. *Problemos,* t. 75, p. 140–151.

fakultetai su visais studentais ir profesūra. 1940 metų pradžioje universiteto Pedagogikos katedros vedėju paskirtas Jonas Vabalas-Gudaitis. Išskyrus Antrojo pasaulinio karo metus, šias pareigas jis ėjo iki mirties – 1955 metų. 1955 metais Pedagogikos ir psichologijos katedros vedėju išrinktas buvęs profesoriaus J. Vabalo-Gudaičio mokinys Vilniaus pedagoginio instituto docentas Alfonsas Gučas, o dėstytojo pareigoms – Klaipėdos mokytojų instituto direktoriaus pavaduotojas Klemensas Simaška. Doc. A. Gučas dėstė psichologiją, o K. Simaška – pedagogiką. Dėstyti pedagogiką nuo 1964 metų pradėjo ir doc. Magdalena Karčiauskienė, nuo 1965 metų – Vytautas Bernotas ir Stasė Valatkienė, nuo 1970 metų – doc. Leonas Jovaiša. Vyr. laborante tuo metu dirbo Danutė Tarvydaitė. Pedagogikos ir psichologijos katedrai išsiplėtus, nuo 1971 m. rugsėjo 1 d. sudarytos dvi atskiros katedros: Pedagogikos ir Psichologijos. Pedagogikos katedros vedėju išrinktas pedagogikos mokslų kandidatas docentas Klemensas Simaška. Į katedrą dirbti atėjo dar du dėstytojai – Kazys Poškus (1973 m.) ir Birutė Pociūtė (1975 m.).

1977 metų rudenį katedrai vadovauti pradėjo profesorius Leonas Jovaiša. 1978 metais į katedrą pakviesti dar trys dėstytojai: pedagogikos mokslų daktaras prof. Juozas Vaitkevičius, pedagogikos mokslų kandidatė Vanda Aramavičiūtė, aspirantas Pranas Dereškevičius. Išsiplėtus pajėgumams, katedroje buvo vykdomas intensyvus mokslo tiriamasis darbas. Skirtingai nuo specializuotų pedagoginio profilio aukštųjų mokyklų, Vilniaus uni-

Edukologijos katedros vedėjai

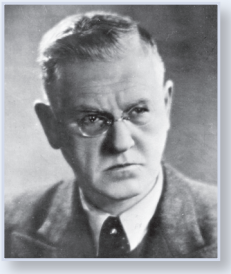

Prof. Jonas Vabalas-Gudaitis
1940–1941 m.;
1947–1955 m.

Prof. Alfonsas Gučas
1955–1971 m.

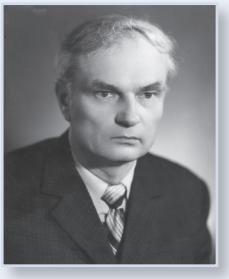

Doc. Klemensas Simaška
1971–1977 m.

Prof. Leonas Jovaiša
1977–1986 m.

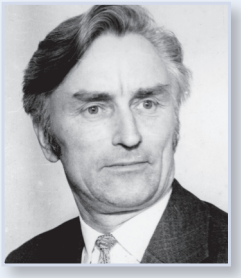

Prof. Juozas Vaitkevičius
1986–1993 m.

Prof. Rimantas Želvys 1993–2003 m.

1986 m. katedros aspirantai su vadovais (iš kairės pirmoje eilėje): doc. A. Ramoškienė, dokt. A. Rekštienė, dokt. J. Rimkutė, prof. M. Karčiauskienė, dokt. S. Jareckaitė; (antroje eilėje): prof. J. Vaitkevičius, doc. V. Bernotas, prof. V. Šernas, doc. K. Poškus, doc. V. Aramavičiūtė, dokt. J. Dautaras, dokt. I. Dagytė, prof. L. Jovaiša

versitetas visada buvo labiau orientuotas ne į mokytojų praktikų rengimą, o į teorines ugdymo mokslo studijas. Tad ir mokslinių tyrimų tematika buvo gana plati: nagrinėjamos teorinės ir metodologinės ugdymo mokslo ir ugdymo praktikos problemos, gvildenami socialinės, delinkventinės, lyginamosios pedagogikos, hodegetikos, aukštosios mokyklos didaktikos, pedeutologijos, profesinio orientavimo klausimai, tiriama pedagogikos istorija ir t. t. Prie universiteto veikusioje specializuotoje pedagogikos taryboje, kuriai vadovavo prof. L. Jovaiša, nuo 1978 metų iki 1992 metų buvo apgintos 146 disertacijos.

Atliekamų tyrimų pagrindu buvo išleisti šie svarbesni leidiniai:

1. Aramavičiūtė V. (1985). *Mokinių dorovinės pozicijos formavimas*. Monografija. Kaunas: Šviesa, ir kt.
2. Jovaiša L. (1981). *Asmenybė ir profesija*. Monografija. Kaunas: Šviesa.
3. Jovaiša L. (1985). *Ugdymo gairės*. Kaunas: Šviesa.
4. Karčiauskienė M. (1989). *Pradinio švietimo raida Lietuvoje XIX a. antroje pusėje ir XX a. pradžioje*. Monografija. Kaunas: Šviesa.
5. Karčiauskienė M. (1990). *Pradinio mokymo patirtis Lietuvoje (1918–1940)*.
6. Paulauskas R. (1988). *Delinkventiškos asmenybės formavimosi priežastys ir jos perauklėjimo problemos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
7. Poškus K. (1986). *Mokytojo kūrybinė asmenybė*. Monografija. Kaunas: Šviesa.
8. Vaitkevičius J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Egalda.
9. Valatkienė S. (1997). *„Naujojo ugdymo“ sąjūdis Vakaruose, jo idėjų atspindys Lietuvoje (1918–1940)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Taip pat aktyviai organizuojamas metodinis darbas: rengiamos naujos pedagogikos programos, apimančios pedagogikos disciplinų sistemą (pedagogikos įvadą, pedagogikos istoriją, didaktiką, hodegetiką, lyginamąją pedagogiką) organizuojamos mokslinės respublikinės ir tarptautinės konferencijos bei seminarai, glaudžiai bendradarbiaujant tiek su kitais universiteto padaliniais, tiek su įvairiomis Lietuvos ir kitų šalių (Latvijos, Estijos, Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Čekoslovaki-

jos, Vokietijos (VDR), Vengrijos ir kt.) mokslo institucijomis.

Prof. L. Jovaišai pasitraukus iš katedros vedėjo pareigų, jas nuo 1986 metų iki 1993 metų ėjo prof. J. Vaitkevičius. Ryškus jo mokslinis indėlis Lietuvoje kuriant ir formuojant naujas mokslo šakas: socialinę-kultūrinę edukologiją, socialinę pedagogiką, lyginamąją, istorinę pedagogiką. Dar Lietuvos Nepriklausomybės priešaušryje J. Vaitkevičius pradėjo rūpintis pedagogikos mokslo teoriniu atnaujinimu ir kėlė naujosios ugdymo filosofijos būtinumo idėjas. Kartu rūpinosi ir fundamentalios lietuviškos pedagoginės minties puoselėjimu, fundamentinių pedagogikos teorijos problemų sprendimu. Svarbus J. Vaitkevičiaus, kaip katedros vadovo, rūpestis buvo edukologijos daktaro disertacijų rengimas, jų kokybė, bendradarbiavimas su kitų šalių mokslininkais edukologais, Lietuvos mokytojų universitetinio rengimo problemos.

Pasikeitus katedros vadovui, prof. L. Jovaiša ir toliau aktyviai dalyvavo katedros veikloje – 1992–1993 metais parengė magistrų rengimo planus, mokslo katedros prestižui teigiamos reikšmės turėjo jo sumanyta ir įgyvendinta mokslo darbų rinkinio *Acta paedagogica Vilnensia* (nuo 1991 m.) leidyba. Kartu profesorius su didžiule energija ėmėsi atnaujinti Lietuvos edukologiją ir tapo vienų iš akyviausių ir produktyviausių jos autorių. Iš to meto darbų pirmiausia paminėtinas „Edukologijos įvadas“ (1993), kuriame pirmąkart Lietuvoje įvedamas edukologijos terminas. Iš kitų prof. L. Jovaišos darbų, užimančių garbingą vietą Lietuvos edukologijoje, verta išskirti „Edukologijos pradmenis (1993,1995, 1998), „Hodegetiką“ (1995, 2003), „Ugdymo mokslą ir praktiką“ (2001), „Enciklopedinį edukologijos žodyną“ (2007) ir kt.

1993 metais katedros vedėju paskirtas docentas, 1999 metais apginęs habilitacijos darbą ir įgijęs profesoriaus vardą Rimantas Želvys. Profesorius – vienas iš ryškiausių švietimo vadybos ir politikos teoretikų Lietuvoje. Pedagogikos katedra pavadinta Edukologijos katedra. Šis pakeitimas buvo susijęs su nauja, modernia ugdymo mokslo samprata, suteikiant ugdymo mokslui platesnę, viršijančią pedagogikos apimamą lauką, reikšmę. Prof. R. Želvio vadovavimo katedrai metu buvo sukurta edukologijos magistro programa, pradėta labiau bendradarbiauti su Vakarų bei Šiaurės Europos valstybių mokslininkais, ypač Göteborgo universiteto (Švedijoje), atsirado nauja katedros mokslininkų tyrimų kryptis – švietimo vadyba, suaktyvėjo nacionalinė ir tarptautinė projektinė veikla. 2001 metais remiant Atviros Lietuvos fondui prie katedros buvo įkurtas Švietimo politikos centras. Jo vadovu paskirtas doc. A. Zabulionis.

DABARTIS: TVIRTINANT PADĖTUS STUDIJŲ IR MOKSLO PAMATUS

2003 metų rudenį prof. R. Želvį pakeitė Edukologijos katedros buvusi doktorantė ir tuometė katedros darbuotoja doc. Lilija Duoblienė. Prof. Želvys liko dirbti katedroje, bet eina ne pagrindines pareigas. L. Duoblienei vadovaujant katedrai iškilo nauji uždaviniai – atgauti 2003 metų pradžioje dėl pasikeitusių kvalifikacinių reikalavimų mokslininkams prarastą edukologijos krypties doktorantūros teisę, stiprinti katedros mokslinį potencialą, modernizuoti magistro studijas, sutelkti skirtinguose fakultetuose „išsibarsčiusias“ pedagogikos studijas. Katedros mokslininkų pastangomis 2007 metais buvo susigrąžin-

ta doktorantūros teisė, 2006-aisiais pradėta nauja magistro studijų specializacija – švietimo politika, 2009 metais ši specializacija išplėsta švietimo administravimu. 2008 metais akredituota atnaujinta specialiųjų profesinių studijų pedagogikos programa.

Dabartiniu metu Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Edukologijos katedroje intensyviai dirba nemaža grupė mokslininkų: devyni Edukologijos katedros bei prie jos įkurto Švietimo politikos centro mokslininkai. Šeši iš jų turi pagrindines, du ne pagrindines pareigas ir vienas asocijuotas profesorius: V. Targamadzė, V. Aramavičiūtė (asocijuota profesorė), L. Duoblienė, T. Bulajeva, G. Purvaneckienė, I. Stonkuvienė, V. Būdienė, o ne pagrindines pareigas – R. Želvys, K. Kaminskas. Dauguma iš jų dirbo katedroje beveik per visą nepriklausomybės laikotarpį ir sėkmingai tęsia savo darbą. Tačiau pokyčių vyko. Iš Edukologijos katedros išėjo V. Bernotas, S. Valatkienė ir A. Zabulionis, antraeiles pareigas pasirinko R. Želvys. Eiti pagrindines pareigas priimti V. Targamadzė, I. Stonkuvienė, V. Būdienė, o antraeiles – K. Kaminskas. Tačiau Edukologijos mokslininkų branduolys liko tas pats.

Katedros mokslininkų tiriamajam ir pedagoginiam darbui nuolat talkino būrys doktorantų; kai kurie iš jų ilgainiui tapo katedros darbuotojais. Pastaruoju metu katedros veikloje dalyvauja doktorantai Nomeda Černiauskaitė, Vita Venclovaitė, Romanas Voronovič, Janete Zygmantas bei Inga Bankauskienė.

Katedros administracinius reikalus tvarko Žibuolė Kudrevičienė, pakeitusi daugel metų dirbusią Birutę Jatautaitę ir Ritą Raudeliūnaitę, kurios apgynė daktaro disertacijas ir pradėjo savarankišką mokslinę veiklą.

Edukologijos katedros mokslininkų tyrimų problematika atitinka fundamentalųjį universitetinės aukštojo mokslo įstaigos profilį. Tiriami esminiai teoriniai edukologijos klausimai: filosofiniai ugdymo pagrindai, asmenybės socializacija ir vertybinis ugdymas, švietimo sistemos organizavimas ir vadyba. Be to, jau nuo 1993 metų buvo pradėta orientuotis ir į taikomuosius tyrimus.

Vilniaus universiteto edukologijos mokslininkų grupė, be minėtų tyrimų sričių, imasi naujų, tarp kurių: tarpkultūrinis ugdymas (V. Aramavičiūtė, L. Duoblienė, I. Stonkuvienė), darni plėtra (T. Bulajeva, L. Duoblienė), suaugusiųjų švietimas ir aukštojo mokslo edukologija (T. Bulajeva, V. Būdienė, G. Purvaneckienė, V. Targamadzė), naujos ugdymo technologijos, medijų raštingumas (L. Duoblienė). Švietimo vadybos problematiką aktyviai tiria V. Targamadzė ir T. Bulajeva. Sukauptas geriausias švietimo politikos praktikų ir teoretikų potencialas (G. Purvaneckienė, V. Būdienė, turintys ne pagrindines pareigas, bet kai kuriuos savo darbus Vilniaus universitetui priskiriantys R. Želvys, K. Kaminskas).

Reaguojant į naujus socialinius ir švietimo iššūkius, organizuotos dvi mokslinės konferencijos: nacionalinė „Švietimas šiandien: teorija ir praktika“ (2004) ir tarptautinė „Švietimo politikos transformacijos: migracija, skoliniai, glokalizacija“ (2005). Pastaroji organizuota kartu su Švietimo politikos centru.

Nuo 2008 metų vyksta periodiniai seminarai „Consilium educationis“, skirti edukologijos mokslininkų ir doktorantų keliamai problematikai aptarti. Jiems vadovauja katedros profesorė Vilija Targamadzė. Seminaruose svarstomos aktualios švietimo problemos, ieškoma jų paaiškinimo, remiantis

Edukologijos katedra (iš kairės pirmoje eilėje): dokt. V. Venslovaitė, dokt. N. Černiauskaitė, reikalų tvarkytoja Ž. Kudrevičienė, doc. dr. L. Duoblienė, prof. V. Aramavičiūtė, doc. dr. G. Purvaneckienė, prof. R. Želvys; (antroje eilėje) lekt. V. Būdienė, doc. dr. T. Bulajeva, lekt. I. Stonkuvienė, prof. V. Targamadzė, dokt. R. Voronovič

skirtingų mokslo krypčių (gamtos, tiksliųjų, humanitarinių ir socialinių mokslų) prieigomis, orientuojantis į tarpdisciplininę švietimo problemų analizę.

Katedros pastangomis yra leidžiamas žurnalas *Acta paedagogica Vilnensia*, kuris nuo 2002 metų yra referuojamas *MLA International Bibliography* bazėje. Nuo 2005 metų žurnalas referuojamas EBSCO ERC bazėje, nuo 2006 metų – CEEOL bazėje. Žurnalo vyr. redaktorė – prof. Vanda Aramavičiūtė. Leidinyje svarstomi aktualūs ugdymo ir švietimo klausimai, globalizacijos sąlygomis kylantys įvairių tipų institucijose, teikiančiose pradinį ir pagrindinį, vidurinį ir aukštąjį išsilavinimą. Leidinio turinyje daugiausiai vietos skiriama ugdymo metodologijos, didaktikos, švietimo politikos ir vadybos, pedagogikos klasikos problemoms aptarti. Pastaruoju metu žurnalo tematika plėtojama koncentruojantis į dvi kryptis: švietimo politiką ir švietimo kultūrą.

Šio laikotarpio svarbesni mokslo ir mokymo leidiniai:

1. Aramavičiūtė V. (1998). *Ugdymo samprata.* Mokomoji priemonė. Vilnius.
2. Aramavičiūtė V. (2005). *Auklėjimas ir asmenybės dvasinė branda.* Monografija. Vilnius.
3. Bulajeva T. (2007). *Žinių ir kompetencijų vertinimas: kaip susikurti studentų pasiekimų vertinimo metodiką*. Metodinė priemonė. Vilnius.
4. Duoblienė L. (2006). *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: Refleksijos ir dialogo link*. Mokymo priemonė. Vilnius.
5. Purvaneckienė G., Purvaneckas A. (2001). *Moteris Lietuvos visuomenėje: palyginamoji tyrimų analizė*. Vilnius.
6. Targamadzė V. (2006). *Konfliktų kontūrų brėžimas: ugdymo realybės kontekstas*. Monografija. Vilnius.
7. Želvys R. (1999). *Švietimo vadyba ir kaita*. Monografija. Vilnius.
8. Želvys R. (1999). *Managing Education In a Period of Change*. Oslo.
9. Želvys R., Būdienė V., Zabulionis A. (2003). *Švietimo politika ir monitoringas*. Vilnius.
10. Želvys R. (2003). *Švietimo organizacijų vadyba*. Vilnius.

NEMASINĖS STUDIJOS: TARP BENDROSIOS EDUKOLOGIJOS IR ŠVIETIMO POLITIKOS

Edukologijos katedra vykdo antrosios pakopos studijas, laipsnio nesuteikiančias studijas (kurios daugel metų buvo vadinamos specialiosiomis profesinėmis studijomis, priskiriamomis antrajai pakopai) ir trečiosios pakopos studijas. Dėstomi ir pirmosios pakopos kursai kitose Vilniaus universiteto studijų programose. Katedros parengti magistrantai yra laukiami įvairiose Lietuvos švietimo institucijose, mokslo centruose, doktorantai įsilieja į katedros studijų ir mokslo procesą, lengvai integruojasi į mokslinę veiklą kituose universitetuose, mokslo ar švietimo organizacijose, institutuose. Tai rodo pakankamai aukštą katedros vykdomų studijų kokybę, kurią katedros mokslininkai ir pedagogai nuolat pasitikrina, reflektuoja ir tobulina.

Antrojoje pakopoje jau daug metų vykdomos edukologijos magistro studijos ir pradėtos vykdyti atnaujintos pedagogikos studijos.

Edukologijos magistro studijų programos šakos: bendroji edukologija, švietimo vadyba, švietimo politika, socialinė pedagogika. Ištęstinėse studijose pradėta vykdyti nauja šios programos šaka – švietimo politika ir administravimas. Studijų programa apima 80 kreditų ir trunka dvejus metus. Būtent švietimo politikos dieninės studijos ir švietimo politikos ir administravimo ištęstinės studijos yra išskirtinis šios programos bruožas. Švietimo politikos studijų kituose Lietuvos universitetuose nėra. Šių šakų studentams sudaromos galimybės atlikti švietimo politikos praktiką įvairiose vyriausybinėse institucijose.

Edukologijos krypties antrosios pakopos laipsnio nesuteikianti studijų programa pedagogika apima 40 kreditų ir trunka vienerius metus. Ji daugel metų su pertrūkiais buvo vykdoma Vilniaus universitete. Akademinė universiteto bendruomenė ne kartą kėlė šių studijų vietos ir reikalingumo problemą, todėl buvo jaučiami trukdžiai. Vis dėlto klausimas, ar Vilniaus universitete gali būti rengiami pedagogai, buvo išspręstas teigiamai, argumentuojant tuo, kad būtent čia parengti specialistai garsėja savo dalykine bei analitine kompetencija ir yra labai laukiami mokyklose. 2008 metais programa atnaujinta ir akredituota. Programa siūloma ne tik nuosekliuoju, bet ir lygiagrečiuoju bei kaupiamuoju būdu, todėl yra patraukli Vilniaus universiteto studentams ir absolventams, ketinantiems dirbti mokytojais.

Trečiosios pakopos studentų – doktorantų ramią studijų eigą pastarąjį dešimtmetį taip pat trikdė švietimo naujovės ir atitinkamai doktorantūros vykdymo sąlygų kaita. Tačiau tai neišmušė katedros bendruomenės iš įprasto darbo ritmo, o atvirkščiai, – sustiprino ją ir paskatino drąsiai imtis naujų edukologinių tyrimų. Katedros doktorantai renkasi inovatyvias mokslines temas, neatsiejamas nuo žinojimo visuomenės, informacinių technologijų, švietimo politikos ir ypač kritinės pedagogikos, populiarios užsienio valstybėse ir menkai žinomos Lietuvoje. Studijuoja ne tik Lietuvos, bet ir užsienio studentai, taigi darbai rašomi ir lietuvių, ir anglų kalbomis.

Edukologijos magistrantai ir doktorantai naudojasi ERASMUS, SOCRATES mainų programomis. Nuo 2006 metų magistrantai kasmet vyksta į Linzo pedagoginį universitetą dalyvauti ERASMUS IP lyginamosios švieti-

mo politikos analizės seminaruose, 2007 metais pagal mainų programas studentai vyko į Seulo universitetą, 2008 metais – Ziuricho universitetą. Doktorantai pagal sutartį su Göteborgo universitetu kelerius metus (iki 2003 metų) vyko stažuotis į šį universitetą, o vėliau, pagal ERASMUS programą, – į Milano, Dresdeno, Leuveno universitetus.

MOKSLINĖ IR TAIKOMOJI PROJEKTINĖ VEIKLA

Katedros mokslininkai dalyvauja vykdant nacionalinius ir tarptautinius tyrimus, administruojant, vykdant ir ekspertuojant projektus. Kaip partneriai 2002–2004 metais dalyvavo projekte „Europos socialinių ir humanitarinių mokslų žemėlapis“ (Vilniaus universiteto Švietimo politikos centras, Atviros visuomenės institutas).

Edukologijos katedros mokslininkai dalyvauja ESF BPD projektuose: „Nacionalinio tapatumo išsaugojimas globalizacijos sąlygomis: socialinių ir humanitarinių mokslų doktorantūros studijų programų atnaujinimas ir podiplominių studijų modelio sukūrimas“ (2006–2008); „Žinių ir specialiųjų kompetencijų vertinimo sistemos vystymas, įkuriant Vilniaus universiteto Egzaminavimo centrą“ (2006–2008); „Mokslininkų ir dėstytojų kvalifikacijos tobulinimo metodinės bazės kūrimas Vilniaus universitete“ (2006–2008); „Visuomenės darnaus vystymosi tarpdalykinė jungtinė magistrantūra (Darna)“ (su Mykolo Romerio universitetu ir Kauno technologijos universitetu, 2006–2008); „Moterys tiksliuosiuose moksluose ir aukštosiose technologijose“ („BASNET: Baltic States Network: Women in Sciences and High Technology“ 6BP, No-017170, 2006–2007 m., partneriai: Vilniaus universitetas, TFAI, Kauno technologijos universitetas, Tartu universitetas, Latvijos universitetas, Bukarešto universitetas, Lenkijos fizikų draugija). 2006–2008 metais – „Lietuvos nuotolinio mokymosi sistemos veiklumo integralus ugdymas“ (su Vilniaus pedagoginiu universitetu, Šiaulių universitetu, Klaipėdos universitetu, Kauno technologijos universitetu).

2006 metais dalyvauta rengiant studiją „Universitetų pajėgumas vykdyti magistrantūros studijas“. 2005–2008 metais vykdyti Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos užsakomieji tyrimai: „Užsienio kalbų mokymas pradinėse klasėse“ (2005); „Ankstyvasis užsienio kalbų mokymas pradinėse klasėse“ (2006); „Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimas / naudingumas planuojant ir organizuojant ugdymą mokyklose“ (2008).

Katedros darbuotojų atliekamų mokslinių edukologijos krypties tyrimų praktinis reikšmingumas yra tas, kad juos viešinant atsiranda naujų argumentų koreguoti švietimo politiką (ikimokyklinį, bendrąjį ugdymą ir aukštąjį mokslą), inicijuoti įvairių švietimo sričių bei ugdymo pakopų tobulinimą. Tai įgyvendinama visiems katedros mokslininkams aktyviai dalyvaujant įvairiose šalies ir tarptautinėse tarybose, komisijose, komitetuose, darbo grupėse: Studijų kokybės vertinimo centro, Nacionalinio švietimo forumo, Lietuvos mokslo ir studijų fondo, Lietuvos katalikų akademijos tarybos, Kolegijų akreditavimo grupės, įkurtos prie Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos (VTAKĮ) Vaiko gerovės grupės, Nacionalinio

veiksmų kovos su skurdu ir socialine atskirtimi plano įgyvendinimo monitoringo grupės, Socialinio ir dorinio ugdymo ekspertų komisijos prie Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos, šios ministerijos Pedagogų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo ekspertų komisijos, Bendrojo lavinimo egzaminų ir moksleivių pasiekimų tyrimų tarybos ir kt. veikloje.

TARPTAUTINIAI RYŠIAI: MOKSLINĖ IDENTIFIKACIJA IR INSTITUCINĖ NAUDA

Edukologijos katedros nuolatiniai užsienio partneriai: Bristolio universitetas (JK), Linzo pedagoginis universitetas (Austrija), Daugpilio darnios plėtros institutas (Latvija), Talino pedagoginis universitetas (Estija), South Carolinos (Columbia) universitetas ir Edukacinių tyrimų asociacija ERA (JAV), Drezdeno universitetas (Vokietija). Tai universitetai, leidžiantys pasitikrinti katedros mokslininkų atotrūkį arba, atvirkščiai, artumą mokslo ir studijų pasiekimų srityje. Bendradarbiavimas rodo, kad esame artimi pažangių universitetų tradicijoms, o kartais savo moksliniu inovatyvumu netgi lenkiame.

Daug naujos patirties suteikia ir leidžia drąsiau atlikti lyginamąją analizę Švietimo politikos centro koordinuojama daugiau nei 20 valstybių posovietinių švietimo politikos centrų tinklo veikla. Tarp tų šalių: Vengrija, Lenkija, Čekija, Bulgarija, Kazachstanas, Tadžikistanas, Slovėnija, Kirgizija, Turkija ir kt.

Pastaraisiais metais katedros mokslininkams ir studentams viešas paskaitas skaitė prof. Haroldas Wagneris (Drezdeno universitetas) (2006–2008), prof. Gabrielė Hogan-Brun (Bristolio universitetas) 2007 metais, prof. Jamesas Fisheris (Columbia universitetas, South Carolina) 2005, 2009 metais, dr. Liudvika Leišytė (CHEPS, Twente universitetas, Olandija) 2007 metais L. Leišytė atvyko į katedrą pagal protų susigrąžinimo programą, rengė atvirus seminarus mokslo bendruomenei, edukologijos doktorantams ir magistrantams, skaitė paskaitas apie aukštojo mokslo ypatumus Europoje.

Katedros mokslininkai savo ruožtu skaitė paskaitas užsienio universitetuose: T. Bulajeva – Bristolio universitete (2007), L. Duoblienė – Linzo pedagoginiame universitete (2008–2009), V. Targamadzė – Kirgizijos Naryno universitete (2009), V. Būdienė – Švietimo politikos centrų tinklo universitetuose (2004–2005).

Katedros dėstytojų turimas mokslinis potencialas bei palaikomi ryšiai yra skirti švietimo politikai, kaip naujai edukologijos mokslo šakai, plėtoti, kartu stipriau įsitvirtinti šiame studijų ir mokslo bare.

ŠVIETIMO POLITIKOS CENTRAS

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Švietimo politikos centras (ŠPC) įkurtas 2001 metais. Centro įkūrimą inicijavo Vilniaus universitetas ir Atviros Lietuvos fondo (ALF) Švietimo studijų centras. Steigiant centrą tarp šių institucijų buvo pasirašyta bendradarbiavimo ir paramos sutartis. Centro steigimo metu Lietuvoje beveik nebuvo išsamesnių švietimo politikos tyrimų, studijų programų, švietimo politikos problemų analizės. Iki tol dauguma tokių analitinių studi-

jų buvo atlikta ALF Švietimo studijų centro užsakymu, dažniausiai dalyvaujant Vilniaus universiteto edukologams. Vilniaus universiteto Švietimo politikos centras tapo šios besiformuojančios švietimo politikos tyrimų ir analizės tradicijos perėmėju. Pirmuoju Švietimo politikos centro direktoriumi 2001–2003 metais buvo doc. dr. Algirdas Zabulionis, o 2005–2006 metais koordinavo ir nuo 2009 metų vasario centro koordinavimo veiklą tęsė Virginija Būdienė.

Švietimo politikos centras veikia projektų pagrindu. Projektai vykdomi kartu su Vilniaus universiteto Edukologijos katedra, asocijuotais ekspertais, nacionaliniais ir tarptautiniais partneriais. Centro vykdomi projektai dažniausiai turi išorės rėmėjus – Lietuvos ar tarptautinius.

Švietimo politikos centro vadovė dr. Virginija Būdienė

Pagrindinė Švietimo politikos centro veikla:

- Lietuvos švietimo politikos kaitos analizė ir viešųjų diskusijų skatinimas;
- teoriniai ir taikomieji švietimo politikos tyrimai;
- švietimo vadybos ir politikos kursų, studijų modulių rengimas.

Svarbiausi Švietimo politikos centro projektai

- *Projektas „Aktualių švietimo, studijų ir mokslo politikos problemų analizė ir viešosios diskusijos“, 2009.* Jo metu buvo išspausdinta serija analitinių straipsnių masinės žiniasklaidos priemonėse siekiant paskatinti viešąsias švietimo diskusijas aktualiausiomis švietimo temomis: mokslo ir studijų reforma; mokslo, studijų ir verslo slėniai; nedarbas ir studijos; švietimo politizavimas ir kt.
- *Tarptautinis tyrimas „Iškritimas iš švietimo sistemos“, 2004–2007.* Šiame švietimo monitoringo tyrime dalyvavo šešių šalių švietimo politikos centrai iš Albanijos, Latvijos, Mongolijos, Kazachstano, Tadžikijos, Slovakijos. Tyrimo tikslas – ištirti privalomojo mokymosi amžiaus vaikų pagrindinės mokyklos nelankymo mastą, statistikos būklę, švietimo politikos reakcijas į šį fenomeną ir jo įtaką lygioms švietimosi galimybėms dalyvaujančiose šalyse, pateikti rekomendacijų. Išleista tyrimo rezultatus apibendrinanti knyga anglų kalba, projekto rezultatai pristatyti dalyvaujančių šalių švietimo politikams, akademinei bendruomenei (CIES asociacijos konferencijoje Stanfordo universitete), visuomenei, tarptautinėms organizacijoms ir surengti vieši svarstymai.
- *Mokomasis seminaras „Karštos švietimo politikos temos. Žiniasklaida ir švietimas“, 2006.* 2006 metais Prahoje (Čekijos Respublika) Vilniaus universiteto Švietimo politikos centro projektų direktorė Virginija Būdienė vedė mokymus seminare „Karštos švietimo politikos

temos. Žiniasklaida ir švietimas“, kuriame dalyvavo 24 švietimo temomis rašantys žurnalistai iš Vidurio ir Rytų Europos, Vidurio Azijos ir Kaukazo. Seminare siekta žurnalistams suteikti daugiau žinių ir įgūdžių, kad švietimo temos neliktų paskutiniuose laikraščių puslapiuose. Seminarą organizavo *Transitions Online* (TOL), tarptautinis interneto portalas, skirtas nušviesti Vidurio, Rytų ir Pietryčių Europos, Baltijos, Rusijos, Kaukazo, Vidurio Azijos ir Mongolijos šalių politinius, ekonominius ir socialinius įvykius.

- *Tarptautinis projektas „Švietimo politikos centrų tinklo kūrimas“.* Švietimo politikos centras koordinavo šį projektą 2004–2006 metais. Buvo inicijuota švietimo politikos centrų bendra veikla, tyrimai, švietimo politikos analizės projektai. Sukurtas šio centrų susivienijimo tinklalapis, išleistas katalogas, atlikti parengiamieji darbai švietimo politikos centrų tinklo formalizavimui. Kasmet organizuojamos bendros konferencijos. Švietimo politikos centrų neformaliam tinklui priklauso 25 centrai iš 20 šalių Vidurio ir Rytų Europoje, Kaukaze, Vidurio Azijoje. Nuo 2007 metų tinklo veiklos koordinavimą perėmė Kroatijos centras.
- *Tarptautinis tyrimas „Šešėlinis švietimas: korepetitoriavimas“, 2003–2006.* Švietimo politikos centro vaidmuo projekte – vadovavimas tarptautiniam projektui ir Lietuvos situacijos tyrimas. Tarptautiniame korepetitoriavimo tyrime dalyvavo Azerbaidžano, Bosnijos ir Hercegovinos, Kroatijos, Gruzijos, Lietuvos, Mongolijos, Lenkijos, Slovakijos ir Ukrainos švietimo politikos centrai. Tyrimo tikslas – ištirti korepetitoriavimo mastą, švietimo politikos reakciją į šį fenomeną ir jo įtaką lygioms švietimosi galimybėms dalyvaujančiose šalyse, pateikti rekomendacijų. Išleistas projekto leidinys anglų kalba, tyrimo rezultatai ir leidinys pristatyti dalyvaujančių šalių švietimo politikams, akademinei bendruomenei (CIES asociacijos konferencijoje Honolulu universitete), visuomenei, tarptautinėms organizacijoms.
- *Švietimo politikos studija „Mokymosi visą gyvenimą politika Lietuvoje“, 2006.* Švietimo politikos centro vaidmuo projekte – Lietuvos mokymosi visą gyvenimą politikos analizė, nacionalinės ataskaitos Europos Sąjungos švietimo direktoratui rengimo koordinavimas. Planuojama kasmet stebėti mokymosi visą gyvenimą politikos pokyčius ir organizuoti interesų grupių forumą. Partneriai – Švietimo ir mokslo ministerija, Suaugusiųjų švietimo ir informacijos centras.
- *Tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija „Švietimo politikos transformacijos: migracija, skoliniai, glokalizacija“.* Švietimo politikos centras ir Edukologijos katedra 2005 metų lapkričio 11–12 dienomis organizavo didelę tarptautinę mokslinę konferenciją „Švietimo politikos transformacijos: migracija, skoliniai, glokalizacija“. Konferenciją rėmė: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Respublikos valstybinis mokslo ir studijų fondas, Atviros visuomenės institutas ir ALF programa „Rytai–Rytai“. Konferencijoje dalyvavo 83 dalyviai iš 20 šalių.
- *Projektų grupė „Korupcija švietime“, 2004–2006.* Dalyvaujant partnerių, VšĮ Šiuolaikinių didaktikų centro, projekte, buvo vedami seminarai trijų savivaldybių – Mažeikių, Elektrėnų, Anykščių rajonų – grupėms, kurias sudarė gyventojų, švietimo politikų ir švieti-

mo bendruomenės (mokytojai, mokiniai, administracija) atstovai, apie korupcijos suvokimą, korupcijos žemėlapio sudarymo metodiką ir antikorupcinių jaunimo projektų vadybą. Taip pat buvo vedami seminarai švietimo bendruomenei Kosove „Antikorupciniai švietimo projektai“. Atlikta korupcijos švietime analizė „Korupcija, skaidrumas ir atskaitomybė švietime: Centrinė Azija“. Autoriai: Virginija Būdienė, Jacques Hallak, Muriel Poisson (UNESCO IIEP, Paryžius).

- *Tyrimas „Studijų reformų Lietuvoje analizė“, 2003.* Tyrimą atliko: prof. habil. dr. Rimantas Želvys (Vilniaus universiteto Švietimo politikos centras), Rima Žilinskaitė (Vilniaus pedagoginio universiteto doktorantė). Projekto rėmėjas – Atviros Lietuvos fondas.
- *Tyrimas „Abiturientų universitetinių studijų pasirinkimai“, 2002.* Tyrimą atliko: dr. Algirdas Zabulionis (Vilniaus universitetas), Eugenijus Stumbrys (Studijų kokybės vertinimo centras), Gediminas Trakas (Nacionalinis egzaminų centras).
- *Tyrimas „Moksleivių tėvų požiūris į dabartines švietimo problemas“, 2001.* Šis tyrimas atliktas Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu. Tyrimą atliko: dr. Algirdas Zabulionis, prof. Rimantas Želvys ir Virginija Būdienė.

FILOSOFIJOS KATEDRA

Mintautas Gutauskas, Arvydas Šliogeris

ISTORIJA IR TYRIMAI

Filosofijos katedra Vilniaus universitete buvo įsteigta 1947 metais kaip bendrauniversitetinis padalinys. Pirmasis katedros vedėjas iki 1951 metų buvo iš Maskvos atsiųstas H. Gabrieljanas, kurį ilgametis jos vedėjas E. Meškauskas pavadino „klasinio kretinizmo“ apologetu. Gabrieljaną pakeitė taip pat atsiųstas Stepanovas. Pastarasis, pasak E. Meškausko, buvo „ne toks piktybiškas“, bet filosofiškai mažai raštingas. 1953 metais Filosofijos katedros vedėju tapo E. Meškauskas, ėjęs šias pareigas iki 1988 metų. Būtent jo dėka atsirado palankios sąlygos skleistis laisvesnei filosofijos minčiai universitete. 1977 metais psichologijos specialybės pagrindu buvo įsteigta filosofijos specializacija, pritraukusi nemažai talentingų ano meto studentų, vėliau – iškilių kultūrininkų, rašytojų ir visuomenės veikėjų. Nuo 1988 iki 2003 metų katedrai vadovavo prof. Evaldas Nekrašas (katedroje dirba nuo1968 metų), o nuo 2003 metų iki šiol jai vadovauja prof. Arvydas Šliogeris (katedroje dirba nuo 1970 metų).

Filosofijos katedros vedėjas prof. habil. dr. Arvydas Šliogeris

Beveik visi vyresni katedros dėstytojai, kalbėdami apie katedros istoriją, pabrėžia ypatingą prof. E. Meškausko vaidmenį joje. Kaip pažymi prof. E. Nekrašas, „jo žmogiškosios savybės, nuoširdumas, ilgi „sokratiškieji“ pokalbiai darė įtaką visiems katedros nariams. Filosofijos raidai Lietuvoje labai reikšminga buvo ta aplinkybė, kad aspirantams, kurie būdavo baigę įvairias specialybes, jis davė tuo metu sunkiai įsivaizduotą disertacijos temos ir jos gvildenimo būdų bei formos pasirinkimo laisvę, todėl filosofų akiratis sparčiai plėtėsi, o į filosofinį diskursą buvo įtraukiamos naujos temos ir naujos filosofijos kryptys“. Sovietmetis, nors ir buvo totalitarinės priespaudos metai, slopinę bet kokią laisvesnę mintį, tačiau jis savaip veikė filosofijos gyvybingumą. Prof. A. Šliogeris, lygindamas to meto ir

Filosofijos katedros vedėjai

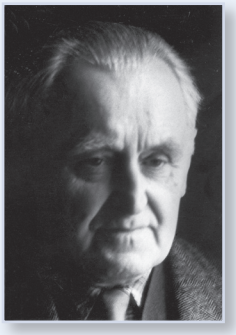

Prof. Eugenijus Meškauskas
1953–1988 m.

Prof. Evaldas Nekrašas
1988–2003 m.

dabarties dvasią, pažymi, kad „dvasinė atmosfera katedroje buvo savaip kūrybingesnė, aistringesnė ir net laisvesnė negu dabar.“ To priežastys – pati Meškausko asmenybės įtaka bei „uždrausto vaisiaus ragavimo malonumas“.

Kaip pasakoja prof. Č. Kalenda, sovietmečiu pati išorinė aplinka, persunkta politinio diktato ir dogmatizmo, vertė katedrą vienytis, gintis ir savo iniciatyva palaikyti dvasios savarankiškumą bei mąstymo kritiškumą kaip būtiną vidinę filosofavimo priedermę. Be to, katedroje vyravo labai demokratiška, tolerantiška atmosfera, niekas nesiekė dominuoti, kiekvienas buvo gerbiamas ir jo nuomonės išklausoma. Šių demokratiškų savybių kaip tik stigo to meto visuomenėje, o katedra jas iš dalies savaip kompensavo. Sovietmečiu Filosofijos katedra buvo laisvo keitimosi mintimis, pasaulio ir vietos įvykių aptarimo ir nuolatinių diskusijų įvairiais klausimais vieta. Beveik kasdien kolegos rinkdavosi į katedrą, nes žinojo, kad vedėjas būtinai ateis, nesvarbu, ar turės tą dieną paskaitą, ar ne. Tai buvo lyg ritualas – susirinkti ir aptarti reikalus. Tiesa, be paskaitų, labai dažnai vykdavo įvairūs susirinkimai ir pasitarimai, įvairių tarybų, komisijų, metodinių grupių ir t. t. posėdžiai. Tai taip pat buvo priežastis kasdien ateiti į universitetą. Žodžiu, gyvas kolegų bendravimas buvo intensyvus. Kita vertus, E. Meškausko vadovaujama katedra turėjo gražią tradiciją pasikviesti į posėdžius kitų sričių mokslininkus, kurie padarydavo pranešimus. Tarp tų kviestinių pranešėjų buvo matematikas V. Statulevičius, psichologas J. Lapė, istorikė I. Lukšaitė, genetikas V. Rančelis ir kt. Be to, ir pačių katedros narių pranešimai kartais sukeldavo audringų ir karštų ginčų. Apie tokius atvejus E. Meškauskas sakydavo, kad tai yra viltį teikiančio Filosofijos katedros gyvybingumo ženklas.

Taigi dėl tokios E. Meškausko vadovavimo, tolerancijos ir gynimo nuo sovietinės ideologinės priežiūros kūrėsi Lietuvoje susiformavusių filosofų kolektyvas. Iki tol aspirantūros studijos buvo galimos tik Maskvoje, Leningrade ir Kijeve. E. Meškausko vadovavimui įsibėgėjus, katedrą jau beveik sudarė vietoje išaugę dėstytojai, kurių disertacijų vadovas dažniausiai buvo pats vedėjas arba jo mokiniai. Negana to, ir kitose aukštosiose mokyklose filosofiją dėstė ar katedroms vadovavo taip pat daugiausia buvę E. Meškausko mokiniai ir aspirantai. Tai suteikia pagrindo kalbėti apie „Meškausko mokyklą“, kuri „išeita“ ne tiriant vieną istorinio ar dialektinio materializmo aspektą, bet išsiugdant kritinio mąstymo būdą. Jos reikšmė peržengia filosofų ratą. Ji svarbi kaip tuomečio kultūrinio augimo ir gyvenimo dalis. „Meškausko mokyklą“ išėję ar jos kritiško filosofavimo dvasios įkvėpti ir savarankiškais tyrimų arba filosofijos klasikos veikalų vertimo ir leidybos keliais nuėję asmenys vėliau tapo Lietuvos atgimimo sąjūdžio aktyviais dalyviais ir ryškiai prisidėjo prie krašto nepriklausomybės iškovojimo[1]. Kaip didžiuodamasis pažymi prof. A. Šliogeris, „Sąjūdžio intelektualinį branduolį sudarė būtent filosofai iki šiandien pakankamai ryškūs Lietuvos ir kultūros gyvenime“.

[1] Plačiau ir nuodugniau filosofų reikšmę tuomečiame politiniame gyvenime aprašė prof. E. Nekrašas straipsnyje „Filosofija ir politika Atgimimo epochoje“ „Problemų“ 74 numeryje.

Anot prof. A. Šliogerio, „laisvės landos“ atsirasdavo netgi dėstomuose dialektinio ir istorinio materializmo kursuose. Jis pažymi, kad jis ir kiti dėstytojai skaitomuose dialektinio ir istorinio materializmo kursuose apie 50 proc. skirdavo filosofijos istorijai. „Prof. Meškauskas filosofijos istorijos pamatą padėdavo po kiekviena specialia „diamato“ problema“. A. Šliogerio teigimu, kiek daugiau laisvės tirti ir kitiems pristatyti šiuolaikinę Vakarų filosofiją buvo galima po „buržuazinės filosofijos kritikos“ kepure, „prilipdant „marksistinės kritikos uodegą, t. y. keletą privalomų ideologinių klišių“. Šiek tiek daugiau laisvės buvo skaitomuose „neutraliuose“ kursuose, tokiuose kaip antai mokslo filosofija, etika, estetika ir pan.

Sovietmečiu tyrimų kryptys negalėjo būti labai plačios. Tik po „buržuazinės filosofijos kritika“ galėjo būti studijuojama šiuolaikinė Vakarų filosofija, tačiau prieigos ir literatūra buvo labai ribotos. Todėl daug kas priklausė nuo asmenybių. Vienos iš svarbiausių ankstesnių asmenybių – E. Meškausko mokiniai J. Repšys, V. Vinciūnas, A. Lozuraitis. Kaip pažymi prof. Šliogeris, J. Repšys „importavo vadinamąją „egzistencialistinę“ filosofiją“. V. Vinciūnas buvo reikšmingas mokslo ir pažinimo teorijos tyrėjas. A. Lozuraitis, anot Šliogerio, „įsitikinęs marksistas, tačiau nei fanatikas, nei maniakas, nei davatka ‚mokslinis‘ marksistas“, anot E. Nekrašo, polemizuodamas su E. Meškausku sudarė kritinę, diskusinę erdvę.

Galbūt tai nulėmė ir tolesnį tyrimų krypčių pasidalijimą. Po 1990 metų, galbūt dėl politinio gyvenimo aktualumo, iki 2003 metų skaitlingiausia buvo socialinės filosofijos kryptis, kurią plėtojo A. Lozuraitis, J. Karosas, Z. Norkus, A. Dobryninas, A. Poviliūnas, E. Nekrašas, A. Plėšnys, V. Pivorius. Daugelis jų dėstė įvairius socialinės filosofijos kursus, dalis jų atsiskleidė įvairiuose moksliniuose tyrimuose, straipsniuose, monografijose, peržengiančiose filosofijos rėmus. Kaip pažymi E. Nekrašas, „katedros nariai suvaidino svarbų vaidmenį Lietuvoje formuojantis ir plėtojantis dviem reikšmingoms socialinių mokslų kryptims: teorinei sociologijai ir politikos mokslams“. Daugelis jų dirba sociologijos, politikos mokslų ar tiesiog pačios politikos srityse. A. Lozuraitis ir J. Karosas nuo 1992 metų perėjo į politiką ir dalyvavo pirmajame Seime. Dar po poros metų A. Dobryninas ir A. Poviliūnas perėjo į sociologijos mokslus. Vėliau – 2002 metais Z. Norkus perėjo į Sociologijos katedrą, o E. Nekrašas 2003 metais – į TSPMI ir toliau likdamas Filosofijos katedros profesoriumi.

Mokslo filosofijos srityje ilgą laiką dirbo E. Nekrašas. Jo monografija „Loginis empirizmas ir mokslo metodologija“ (1979) yra iki šiol nepamainoma studijuojant mokslo filosofiją. Vėliau išėjo jo veikalas „Tikimybinis žinojimas“ (1987). Visa tai atsispindėjo ir jo skaitomuose kursuose. Po nepriklausomybės mokslo filosofijos srityje ryškiausia yra A. Plėšnio figūra. 1999 metais pasirodė jo monografija „Metafizikos reikšmė gamtos mokslų plėtrai“, ilgą laiką jis skaitė kursą tuo pačiu pavadinimu. Įsitraukia ir jaunoji karta – kiek kitu aspektu nagrinėdamas fizikalistinę erdvės ir laiko sampratas juda J. Čiurlionis.

Žlugus sovietų režimui atsivėrusios galimybės išplėtė šiuolaikinės Vakarų filosofijos studijas. Taip vadinamoji kontinentinė fi-

losofija buvo ir yra tiriama keletu krypčių – egzistencinės, fenomenologinės, hermeneutinės, postmoderniosios filosofijos pagrindu. Vienas pirmųjų tyrimų – 1985 metais pasirodžiusi A. Šliogerio monografija „Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas“. Kultūros filosofijos srityje dirbo K. Stoškus. Jo tyrimai asmens savikūros klausimais pasirodė įvairiuose straipsniuose ir etiuduose. Leonarda Jekentaitė-Kuzmickienė buvo viena iš pirmųjų psichoanalizės ir lyčių studijų tyrėjų. 1992 metais pasirodė jos darbas „Froidizmas ir humanistinė psichoanalizė“. Jos gausius tyrimus prieš pat mirtį vainikavo monografija „*De profundis*: psichoanalitinės filosofijos žvilgsniu apie mąstytojus ir menininkus“. Greitai į šį tyrimų lauką įsitraukė jaunoji karta. A. Mickevičius svarbiausių filosofijos temų – tiesos ir interpretacijų – problemų lauke išsamiai tyrė F. Nietzsche's filosofiją. Šiuos tyrimus pratęsia minėtų temų sklaida G. Deleuze'o postmodernistinės filosofijos ir hermeneutikos pagrindu. 2004 metais pasirodė jo monografija „Galia ir interpretacija: F. Nietzsche's filosofijos profiliai“. Kiek kitu stiliumi Jekentaitės kryptimi judėjo ir A. Žukauskaitė doktorantūros studijose, vėliau pasižymėjusi kaip viena iš ryškiausių postmodernistinės filosofijos ir lyčių studijų tyrėja. N. Milerius, pradėjęs kasdienio pasaulio tyrimais, gerokai išplėtė tarpdisciplininių tyrimų ratą, – kasdienio pasaulio, kino, miestų tyrimais. Neseniai prie vizualinės kultūros tyrimų prisidėjo ir K. Sabolius, disertacijoje atlikęs išsamią fenomenologinę vaizduotės analizę. Prie marginalinių kultūrų tyrimų prisidėjo ir J. Lavrinec. Dialogo filosofiją fenomenologiniu ir hermeneutiniu aspektu tiria M. Gutauskas.

Svari Filosofijos katedros tyrimų dalis – Č. Kalendos plėtojama ekologinė etika. Ji skleidžiama juo nuo 1990 metų daugybėje straipsnių. Ją vainikuoja 2002 metais pasirodžiusi monografija „Ekologinė etika: ištakos ir dabartis“. Č. Kalenda skaito ekologinės etikos, bioetikos kursus ir į tyrimus įsilieja nauja doktorantų karta.

Tačiau svariausia Filosofijos katedros tyrimų kryptis – pamatiniai filosofijos klausimai. Šie tyrimai turbūt geriausiai pateisina Filosofijos katedros vardą. Visada ištikimas pamatiniams filosofijos klausimams yra A. Šliogeris. Tai išreikšta jo gausiose monografijose – „Daiktas ir menas“ (1988), „Būtis ir pasaulis: tyliojo gyvenimo fragmentai“ (1990), „Sietuvos“ (1992), „Konservatoriaus išpažintys“ (1996), „Transcendencijos tyla: pamatiniai filosofijos klausimai“ (1996), „Niekio vardai: septyni antropotopijos etiudai“ (1997), „Alfa ir omega: ontotopijos metmenys“ (1999) „Niekis ir Esmas“ (2005), „Filosofijos likimas“ (2009).

Filosofijos katedra nuo 1988 metų jau savo tyrimų tiksluose nurodo filosofijos vietos postmoderniajame pasaulyje refleksiją, o nuo 2000 metų – filosofijos tapatybės ir savitumo klausimus globalizacijos epochoje. Šiame kontekste labai svarbi yra Arvydo Šliogerio pozicija grindžiama „filotopija“, tam tikras įsišaknijimas vietoje. Šio įsišaknijimo puoselėjimas, autentiško mąstymo plėtojimas ir filosofijos terminijos kūrimas ne verčiant Vakarų filosofijos veikalus, bet pasinaudojant lietuvių kalbos atvertomis galimybėmis sudaro svarbią atsvarą globalizuojančioms (ir iš dalies vesternizacijos) tendencijoms.

Pamatinių filosofijos klausimų kontekste vykdomi ir antikinės filosofijos tyrimai. Šiuo aspektu pasirodė labai plačios Skirmanto Jan-

kausko Platono veikalų studijos. Svarus įnašas į antikinės filosofijos tyrimus yra N. Kardelio disertacija – „Platono vienovės įžvalga“ (2002).

Galima didžiuotis, kad Filosofijos katedra su Filosofijos istorijos ir logikos katedra išlieka solidžiausias filosofinių tyrimų centras Lietuvoje. Tą patvirtina ir nepriklausomų ekspertų išvados. Projekto „Lietuvos mokslininkų kompetencijos infrastruktūrų plėtros ir integracijos į Europos mokslinių tyrimų erdvę galimybių studijos rengimas“ ekspertų grupė, tyrusi padėtį nuo 1989 metų, pažymi, kad filosofijos mokslo centras, esantis Vilniaus universitete, yra „pajėgiausias Lietuvos filosofinių tyrinėjimų kolektyvas“. Kaip privalumai nurodyti „išplėtota tyrėjų rengimo veikla, įsijungta į tarptautinio ekspertavimo tikslus, išversta daug filosofijos klasikos veikalų, atliekamas didelis filosofinės lietuvių kalbos kūrimo darbas“.

PEDAGOGINĖ VEIKLA

Pirmiausia pažymėtina, kad Filosofijos katedra kuruoja filosofijos kursus kituose fakultetuose. Filosofijos katedrai priklauso filosofijos įvado ir meno, kultūros filosofijos kursai. Nėra nė vieno katedros dėstytojo, kuris nebūtų ilgą laiką dėstęs filosofijos įvado. Ilgametis dėstymas tapo pagrindu filosofijos įvado vadovėliams parengti, kurie tapo filosofijos įvado parankinėmis knygomis visoje Lietuvoje. Turbūt ryškiausias yra E. Nekrašo „Filosofijos įvadas“, kuris rašytas filosofijos įvado paskaitų Matematikos fakultete pagrindu. Išleistas 1993 metais, jis iš karto tapo bestseleriu, greitai buvo išpirktas. Prieš porą metų išleista papildyta jo laida. Taip pat pažymėtinas kitokio pobūdžio A. Šliogerio įvadas „Kas yra filosofija?“ (2001). Prof. A. Šliogeris prisidėjo prie filosofijos įvado vadovėlių vertimų iš užsienio kalbų: jis išvertė K. Jasperso „Filosofijos įvadą“. Pažymėtinas Albino Plėšnio „Filosofijos įvadas“ (1996). Taip pat buvo išleista metodinių priemonių, kurių išskirtinė yra Laimutės Jakavonytės „Filosofija: metodinės rekomendacijos ir seminarų užduotys“ (2003). Estetikos, kultūros filosofijos kursus kituose fakultetuose ilgą metą dėstė L. Jekentaitė-Kuzmickienė, K. Stoškus, V. Baniulis, E. Krakauskas, I. Ledas. Šiuo metu juos dėsto N. Milerius, K. Sabolius.

Gausus katedros mokslinis potencialas ir turima pedagoginė praktika buvo labai reikšminga formuojant filosofijos specialybės studijų programą. Kaip filosofijos specialybės studijų priešistorę būtina paminėti praėjusio šimtmečio aštuntojo dešimtmečio pradžioje įsteigtą filosofinės pakraipos psichologijos specialybę. Žymiausia buvo pirmoji laida, kurioje buvo N. Petkevičiūtė (dabar – Radavičienė), J. Patkauskaitė (dabar – Baranova), V. Pivorius, L. Degėsys, S. T. Kondrotas. Jau po nepriklausomybės paskelbimo buvo įteigta filosofijos specialybė. Jos programa buvo kuriama vadovaujantis dviem principais. Pirma, siekiama suteikti studentams gilias ir nuoseklias filosofijos istorijos žinias, kaip visų jų filosofijos studijų pagrindą. Antra, išdėstyti jiems kitų humanitarinių ir socialinių mokslų pagrindus. Siekiama rengti ne vien siauro profilio filosofijos specialistus, bet plataus akiračio žmones, galinčius dirbti įvairiose kultūrinio gyvenimo, politikos ir valstybės valdymo srityse.

Filosofijos katedros darbuotojai (iš kairės pirmoje eilėje): doc. dr. N. Milerius, dokt. V. Daraškevičiūtė, prof. dr. Č. Kalenda, katedros reikalų tvarkytoja V. Kamarauskaitė, dokt. J. Saldukaitytė, dokt. L. Junutytė, doc. dr. S. Jankauskas; (antroje eilėje) lekt. dr. J. Čiurlionis, lekt. dr. K. Sabolius, prof. A. Šliogeris, habil. dr. prof. E. Nekrašas, doc. dr. M. Gutauskas, doc. dr. A. Plėšnys, doc. dr. A. Mickevičius, dokt. M. Stoškus, lekt. V. Pivorius

Ir bakalauro, ir magistro studijų programą įgyvendina dvi Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto katedros – Filosofijos katedra ir Filosofijos istorijos ir logikos katedra. Už bakalauro programos vykdymą atsako Filosofijos katedra, o už magistro – Filosofijos istorijos ir logikos katedra. Įgyvendindamos abi programas katedros glaudžiai bendradarbiauja – programas realizuoja abiejų katedrų dėstytojai, iš kurių sudaryti ir abiejų programų studijų komitetai.

Turbūt didžiausias dėstytojų ratas dėstė socialinės filosofijos dalykus. Tai E. Nekrašo dėstomi „Politinė filosofija“ ir nuo 1998 metų skaitomas kursas „Pozityvus protas šiuolaikiniame pasaulyje“. Kurį laiką A. Dobryninas dėstė socialinės filosofijos istoriją. Skaitlingi Zenono Norkaus kursai – „Klasikinės sociologijos teorijos“, „Racionalaus pasirinkimo sociologija“, „M. Weberio socialinė filosofija“, „Socialinių mokslų šiuolaikinės metodologinės problemos“. Jis dėstė ir istorijos filosofijos kursą. V. Pivoriaus dėstomi kursai – „Ideologijos teorijos“, „Komunikacijos filosofija“, „Šiuolaikinės sociologijos teorijos“. A. Plėšnio dėstomi – „Vertybių

problema socialinėje filosofijoje“ ir „Socialinės filosofijos pagrindai“. J. Karosas iki 2000 metų dėstė kursą „Socialinės pažinimo problemos“.

E. Nekrašas ilgą laiką dėstė mokslo filosofijos kursą, o pozityvistinės filosofijos kursą dėsto iki šiol. Estafetę perėmė A. Plėšnys. Jis dėsto mokslo filosofijos, Wittgensteino, analitinės filosofijos kursus. Ilgą laiką dėstė kursą „Metafizikos idėjų reikšmė mokslo plėtrai“, tiesiogiai pristatydamas savo mokslinius tyrimus.

Filosofijos dėstymo problemai atstovavo dvi katedros narės. L. Jekentaitė ilgą laiką dėstė kursą „Filosofija mokykloje“, taip pat kursą „Ugdymo filosofija“. Šioje srityje nuo pat filosofijos studijų pradžios dirba L. Jakavonytė. Ji dėsto „Filosofijos dėstymo metodiką“.

Arvydas Šliogeris skleidžia pamatines filosofijos problemas kursuose „Filosofija kaip Vakarų kultūros fenomenas“, „Pamatinė metafizikos struktūra ir jos raida“, „Egzistencinė ir gyvenimo filosofija“ (pastarąjį keletą metų dėsto T. Sodeika) bei kursus, skirtus paskiriems mąstytojams – „Heideggerio filosofija“, „Aristotelio metafizika“, „Kierkegaardo egzistencinis mąstymas“. A. Šliogeris atlieka labai svarbų vaidmenį perduodant filosofinio matymo patirtį. Jo kursai dėstomi gyvu autentišku žodžiu. Kaip pasakoja A. Šliogeris, „net Aristotelio, Kierkegaardo, Heideggerio kursus skleidžiu kaip laisvas improvizacijas – tai ‚mano‘ Aristotelis, ‚mano‘ Kierkegaardas, ‚mano‘ Heideggeris. Nemėgstu mokyklinio, referatyvaus, ‚metodiško‘ dėstymo stiliaus. Atėjęs į bet kurią paskaitą žinau tik temą, bet nežinau, kaip ją išskleisiu: tai džiazo principas – nebūna taip, kad ta pati melodija būtų vienodai grojama netgi du kartus. Kalbant labai tiksliai, neturiu net konspektų. Visus kursus sieja ar net jungia tas pats siekis: pastanga smelktis į tai, ką vadinu ‚filosofijos esme‘“. Arvydo Šliogerio kursų teminį pobūdį nusako ne tiek pavadinimai, kiek jo filosofiniai tyrimai – „Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas“, „Būtis ir pasaulis: tyliojo gyvenimo fragmentai“, „Transcendencijos tyla: pamatiniai filosofijos klausimai“, „Niekio vardai: septyni antropotopijos etiudai“, „Alfa ir omega: ontotopijos metmenys“, „Niekis ir Esmas“, „Filosofijos likimas“.

S. Jankauskas tęsia autentiško filosofavimo liniją. Jo dėmesio centre „Ikisokratikai“ ir „Platono socialinė filosofija“ bei „XX a. autentiškumo etika“, sudaryta iš iki 2004 metų vestų M. Buberio, E. Levino ir A. Camus seminarų. Jo paties dėstymas nėra išdėstytas gausiuose raštuose, bet paremtas autentišku žodžiu. Galbūt todėl S. Jankauskas yra vienas iš populiariausių dėstytojų.

Fenomenologijos kursą nuo pat pradžių skaito V. Pivorius. Interpretacijos teorijas dėsto A. Mickevičius. Nuo 1996 metų jis skaito F. Nietzsche‘s ir Gadamerio filosofijos kursus, o nuo 1999 metų – hermeneutikos kursą. Hermeneutinės filosofijos pagrindu M. Gutauskas skaito kalbos filosofijos kursą.

Kultūros filosofiją dar sovietmečiu pradėjo dėstyti K. Stoškus. Nemenkas jo skaitytų kursų skaičius – „Kultūros fenomenologija“, „Bendroji meno teorija“, „Estetika ir meno teorija“ „Kultūros raidos teorija“, „Filosofijos krizė ir asmenybės apsisprendimas,“ „Asme-

nybės savikūra“. 2005 metais išėjus K. Stoškui, kultūros filosofijos, estetikos ir meno teorijos kursus skaito N. Milerius, jau iki tol pasižymėjęs kaip tarpdisciplinių kultūros tyrimų atstovas. Nuo 2001 metų jis skaito kursus „Kasdienio pasaulio filosofija“ ir „Kino filosofija“.

Kaip išskirtinis mokslo centras Filosofijos katedra turi aukšto lygio doktorantūros studijas. Filosofijos katedra ir sovietmečiu buvo aspirantūros centras Lietuvoje. Čia mokslų kandidatais tapo daugelis Lietuvos filosofų. Todėl doktorantūros studijos, kurių pradžia – 1992 metai, buvo vykdytos veiklos tęsimas. Nuo to laiko Filosofijos katedros vadovaujami sėkmingai apsigynė 17 daktarų – Arūnas Mickevičius (apsiginta – 1997 m., vadovas – E. Nekrašas), Audronė Žukauskaitė (1997, E. Nekrašas), Rūta Vabalaitė (1998, K. Stoškus), Mindaugas Japertas (1998, A. Šliogeris), Oresta Rėgalaitė (2000, A. Šliogeris), Nerijus Milerius (2001, E. Nekrašas), Aldis Gedutis (2002, E. Nekrašas), Mintautas Gutauskas (2002, A. Šliogeris), Tomas Kačerauskas (2002, A. Šliogeris), Naglis Kardelis (2003, A. Šliogeris), Nida Vasiliauskaitė (2005, E. Nekrašas), Audronė Rimkutė (2005, Z. Norkus), Andrius Navickas (2006, E. Nekrašas), Jonas Čiurlionis (2006, A. Šliogeris), Vytautas Žemgulis (2006, Z. Norkus), Jekaterina Lavrinec (2008, E. Nekrašas), Kristupas Sabolius (2008, A. Šliogeris). Šiuo metu Filosofijos katedroje studijuoja aštuoni doktorantai.

KITI ĮVYKIAI

Dar vienas labai svarbus Filosofijos katedros gyvenimo įvykis – tai mokslo darbų žurnalo „Problemos“ įsteigimas 1968 metais. „Problemų“ istorija yra svarbi Filosofijos katedros istorijos dalis. Ilgą laiką „Problemų“ vyr. redaktoriumi buvo Albinas Lozuraitis, o nuo 1995 metų iki 2009 m. – Česlovas Kalenda. 2009 metais atnaujintai „Problemų“ redakcinei kolegijai ėmė vadovauti Nijolė Radavičienė. Kaip pasakoja prof. Č. Kalenda, „steigiant žurnalą iniciatoriams (J. Barzdaičiui, B. Genzeliui, E. Meškauskui, R. Plečkaičiui ir kt.) teko įveikti nemažus organizacinius sunkumus ir ideologinius barjerus. Žurnalas tapo Lietuvos aukštosiose mokyklose dirbančių filosofijos dėstytojų intelektualinės traukos centru ir daug prisidėjo prie intensyvesnio nei anksčiau filosofinės minties plėtojimo ir nedogminio mąstymo kultūros ugdymo šalyje. Žurnale buvo išspausdinti kūrybingiausiai filosofijoje besireiškusių ir besireiškiančių autorių straipsniai, kurie vienais ar kitais aspektais išplėtė Lietuvos filosofijos horizontus, o „Problemų“ steigėjai, redaktoriai ir autoriai (B. Genzelis, J. Minkevičius, R. Ozolas, B. Kuzmickas, A. Juozaitis, E. Nekrašas, R. Pavilionis, A. Nesavas, V. Radžvilas ir kt.) tapo naujų socialinių procesų, atvedusių Lietuvą į nepriklausomos raidos tarpsnį, iniciatoriai bei aktyviausi dalyviai. Nemažas „Problemų“ nuopelnas tas, kad sovietmečiu, oficialios vienpusės ideologijos viešpatavimo sąlygomis, buvo stengtasi bent kukliai, „nekaltomis“ ištraukomis supažindinti skaitytoją su naujausiais Vakarų filosofų darbais. Tuo tikslu leidinyje atsirado publikacijų skyrius,

kuriame pasirodė H. Bergsono, M. Scheleriо, K. Jasperso, M. Merleau-Ponty, F. Boaso, P. L. Bergerio, T. Luckmanno, A. Schutzo, P. Feyerabendo, J. Rawlso, A. Toynbee, K. R. Popperio, P. Ricoeuro ir kitų žymių XX a. mąstytojų straipsnių ar veikalų ištraukų vertimai.

Po nepriklausomybės paskelbimo atsivėrusios tyrimų krypčių galimybės labai išplėtė „Problemų" filosofijos tyrimų publikacijų ratą. Tai ir šiandien išlieka svarbiausiu „Problemų" privalumu – žurnalas ir toliau apima labai platų spektrą – šiuolaikinė filosofija, filosofijos istorija, tarpdisciplininiai tyrimai ir t. t. Reikia pabrėžti, kad „Problemos" ir toliau išlieka lyderio pozicijoje tarp kitų filosofijos mokslo darbų žurnalų Lietuvoje.

Filosofijos katedros nariai aktyviai dalyvavo steigiant Lietuvos filosofų draugiją (LFD). Kaip nurodo jos pirmininkas E. Nekrašas, „Steigiant LFD aktyviai dalyvavo tuometiniai katedros nariai A. Dobryninas, T. Sodeika, A. Šliogeris, E. Nekrašas. Sumanymas kurti savarankišką Lietuvos filosofų draugiją kilo visų pirma iš diskusijų TSRS filosofų draugijos Lietuvos skyriaus Jaunųjų filosofų sekcijoje, kurios veikloje, be jau minėtų asmenų, aktyviai dalyvavo A. Sverdiolas, G. Miniotaitė ir A. Degutis. Sekcijos svarbiausias tęstinis renginys buvo Kanto seminaras, o publikacija – „Kanto filosofijos profiliai" (1988)". Vėliau į LFD komitetą įtrauktas Arūnas Mickevičius, kuris iki šiol yra vienas iš aktyviausių jos veikėjų ir nepamainomas organizuojant konferencijas. Iki šios yra rengiamos kasmetės LFD konferencijos. Konferencijų rengimo estafetę kiekvienais metais perima vis kita institucija. Filosofijos katedra dalyvavo rengiant 2000 metų konferenciją „Po subjekto: šiuolaikinės filosofijos raidos tendencijos", surengė 2005-ųjų konferenciją „Atmintis: istorija ir vaizduotė".

Organizuodama konferencijas ir dalyvaudama jose Filosofijos katedra retai veikia kaip paskiras vienetas. Turbūt net neįmanoma suminėti katedros narių įnašo į įvairiausių filosofijos konferencijų veiklą nuo 1989 metų. Galbūt didžiausias Filosofijos katedros įnašas yra į tarptautinę konferenciją „Lokalinių kultūrų vieta globalizacijos procese" (2005 metų spalis), taip pat – 2007 metų rugsėjį surengtą tarptautinę konferenciją „500 metų filosofijai Lietuvoje". Čia abejų minėtų konferencijų pagrindinis organizatorius buvo A. Mickevičius, be jo neišsiverčia nė viena filosofijos konferencija Filosofijos fakultete. Pažymėtina ir 2008 metų gruodį N. Mileriaus organizuota tarpdisciplininė tarptautinė konferencija – „Urban Change in Eastern and Central Europe: Social, Cultural and Architectural Transformations".

Nors po sovietinio režimo žlugimo atsivėrė sienos, negalima pasigirti labai išplėtotu tarptautiniu bendradarbiavimu. Veikiausiai filosofijos įsišaknijimas lietuvių kalboje ir labai išsiplėtęs filosofijos krypčių diapazonas yra pagrindinės kliūtys rengti bendrus tyrimus su kitų kalbų ir šalių filosofais. Galbūt todėl ryšiai su užsienio tyrėjais daugiausia asmeniniai, kuriuose filosofas bendrauja partnerių kalba ir tam tikros filosofijos krypties kontekste. Čia atsivėrusios galimybės yra išnaudojamos įvairiose stažuotėse ir dalyvaujant tarptautinėse konferencijose už Lietuvos ribų.

Tačiau pažymėtinas bendradarbiavimas su Europos humanitarinio universiteto Minske (o po tremties – Vilniuje) filosofais, prasidėjęs 2003 metais. Veikiausiai vienas iš veiksnių, sudarantis glaudesnio bendradarbiavimo galimybę, yra geografinis atstumas ir galimybė dažnai susitikti bei bendrauti ilgesnį laiką. Du katedros nariai A. Mickevičius ir M. Gutauskas nuo 2001 metų dalyvaudavo Europos humanitarinio universiteto organizuojamose tarptautinėse darbo grupėse, o vėliau buvo surengta keletas bendrų konferencijų, skirtų M. Heideggerio, H. Arendt filosofijai. Pasikeista specialiais „Problemų“ ir „Topos“ numeriais, kurie skirti lietuvių ir baltarusių filosofų darbams pristatyti.

FILOSOFIJOS ISTORIJOS IR LOGIKOS KATEDRA

Marius Povilas Šaulauskas,
Mindaugas Kubilius

ISTORIJA

Filosofija yra neabejotinai iškiliausias žmonijos pasiekimas. Istorinė jos raida skleidžiasi giliausių žmonijos klausimų iškėlimu ir atsakymų ieška. Filosofijos apibrėžti logikos pagrindai tapo ir visų vėliau atsiradusių mokslų metodo pagrindu. O ir visa Europos kultūros savastis yra tiesiog tapati filosofinio mąstymo ugdomai laisvai ir kūrybingai piliečių bendruomenei. Tad neatsitiktinai ir universitetai, šios ugdymo ir mokslų šventovės, istoriškai kūrėsi ant kertinio – Filosofijos fakulteto – fundamento.

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto istorija taip pat liudija šio unikalaus Vakarų civilizacijos reiškinio turtingą ir per amžius Lietuvos žmonių tarpe gyvuojančią tradiciją. Pirmasis šio universiteto fakultetas yra ne tik pirmasis istoriškai. Filosofijos fakultetas išlieka pirmasis ir mūsų dabartyje – universitete ir Lietuvos visuomenėje – dėl čia sukaupto ir vaisingai aktualiai besiskleidžiančio išminties kraičio.

Filosofijos istorijos ir logikos katedros vedėjas prof. habil. dr. Marius Povilas Šaulauskas

Ne tik išsamūs Lietuvos filosofijos istorijos tyrimai, bet ir filosofiją Lietuvoje puoselėjusių asmenybių faktinė istorija įrodė: filosofinio tyrimo tradicija Lietuvoje nebuvo nutrūkusi, nepaisant nelemtai susiklosčiusių institucinio tęstinumo trūkių. Filosofijos fakultetas ir jo katedros sugebėdavo spėriai atgimti, nes LDK ir vėlesnės Lietuvos istorijos laikais filosofų ir filosofijos tyrėjų tarpe niekada neišblėsdavo *symposion* dvasinis žaizdras. Šis žaizdras nuolat įsiliepsnodavo ir ilgainiui vėl įsikūnydavo filosofiją tiriančiose ir ją universitete puoselėjančiose katedrose.

Filosofijos istorijos ir logikos katedros istorija taip pat yra šio pasikartojančio filosofijos kaip mokslo ir kaip dvasinio reiškinio atgimimo išraiška. Katedra buvo įkurta 1982-aisiais, doc. R. Pavilionio ir kitų mokslininkų iniciatyva iki tol

veikusią Filosofijos istorijos ir mokslinio ateizmo katedrą padalijus į Filosofijos istorijos ir logikos katedrą bei Mokslinio ateizmo katedrą.

Akivaizdu, kad ideologizuotas pseudomokslas ilgai negalėjo išlikti sambūvyje su autentiškos žmogiškosios laisvės ieška bei filosofijos tekstų tyrimais grįstu mokslu. Taip pat ir tyrėjų kompetencijų lygio kaupimo neadekvatumas bei motyvacijų radikalus išsiskyrimas sąlygojo net ir sovietiniu laikotarpių vis labiau gilėjančią filosofijos istorijos disciplinos ir vienos iš filosofijos disciplinų, teodicėjos, tariamai „mokslinio" neigimo skirtį. Trumpai tariant, žmogaus prigimčiai savastingas tiesos ieškojimas radikaliai išskyrė *ratio* ir ideologiją.

Pirmuoju katedros vedėju tapo prof. Rolandas Pavilionis. Tuo metu katedroje taip pat dirbo profesoriai Romanas Plečkaitis ir Bronislovas Genzelis, docentai Kristina Rickevičiūtė ir Nikodemas Juršėnas, dėstytojai Romualdas Ozolas ir Romualdas Kacevičius bei laborantė Vida Valatkaitė.

Katedros narių viešai nedeklaruojamas tikslas buvo pačios filosofijos ir jos tyrimo metodo deideologizacija. Analitinės filosofijos tyrimų kryptis tapo imuniteto nuo ideologinių prievaizdų, kuriems matematiniam žodynui artimos analitinės filosofinės sąvokos tapo neįveikiama juos pačius nuo autentiško ir laisvo filosofavimo terpės atskirianti siena.

Katedros vedėjo ir ilgainiui akademiko (1994 m.) Rolando Pavilionio daktaro disertacija „Loginė kalbos sintaksės analizė" bei habilituoto daktaro darbas „Šiuolaikinės loginės-filosofinės kalbos analizės problemos", kurį jis parengė Paryžiuje stažuotės metu vadovaujamas prof. A. Greimo, padėjo pagrindus šiuolaikiniams analitinės bei kalbos filosofijos, semantikos tyrimams Lietuvoje. Jo mokiniai ir kolegos prof. M. P. Šaulauskas, doc. dr. N. Lomanienė, dr. A. Degutis bei pastarųjų jaunieji sekėjai iki šiol vaisingai tęsia analitinio filosofavimo tyrimą ne tik Filosofijos istorijos ir logikos katedroje, bet ir kituose Vilniaus universiteto padaliniuose, taip pat analogiškuose filosofiją tiriančiuose institutuose Lietuvoje.

Pirmajame Filosofijos istorijos ir logikos katedros raidos etape įsitvirtino oficialiai ideologijai oponuojanti antidialektinė mąstymo kultūra, pasižyminti tikslaus sąvokų ir filosofinių sampratų

Filosofijos istorijos ir logikos katedros vedėjai

Prof. habil. dr. Rolandas Pavilionis 1982–1991 m.

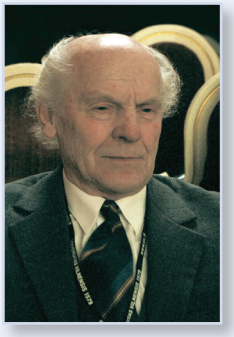

Prof. habil. dr. Romanas Plečkaitis 1991–1996 m.

Filosofijos istorijos ir logikos katedros darbuotojai 1982 m. (iš kairės sėdi): doc. dr. Z. Burnys, doc. dr. J. Mačiulis, sekretorė V. Valatkaitė, dokt. J. Baranova, dokt. N. Lomanienė, dėst. P. Pečiūra, prof. habil. dr. B. Genzelis; (stovi): dokt. A. Juozaitis, dokt. V. Radžvilas, dėst. R. Ozolas, dokt. L. Degėsys, doc. dr. R. Pavilionis, dr. S. Juknevičius, dokt. G. Savickas, dokt. R. Kazlauskas, doc. dr. N. Juršėnas

apibrėžimo, aiškaus jų išdėstymo filosofiniuose tekstuose reikalavimu. Kompetentingai skiepyta prof. R. Pavilionio ir nuosekliai įkūnijama katedros narių mokslo darbuose, ši kultūra yra vaisingai plėtojama jau du dešimtmečius.

Gabus mokslo organizatorius, prof. R. Pavilionis 1989 metais tapo Vilniaus universiteto prorektoriumi, o 1991–2000 metais Vilniaus universiteto rektoriumi. Savo filosofinį rūpestį jis įkūnijo ne tik tęsdamas asmeniška charizma turtingą pedagoginę veiklą, bet ir įkurdamas A. Greimo semiotikos ir literatūros teorijos centrą Filologijos fakultete.

Drąsa, su kuria *ratio* apsigynė nuo ideologizuotos beprotystės, brandino laisvai filosofuojančias asmenybes, neišvengiamai stiebėsi išjudinti bendratautiečių sielas laisvėjimo kryptimi. Šių judesių židiniuose – Lietuvos mokslų akademijoje bei mokslinėje draugijoje „Žinija“ – aktyviai reiškėsi ir šios katedros nariai profesorius Bronislovas Genzelis, dėstytojas Romualdas Ozolas bei jų anuomet jaunieji kolegos Vytautas Radžvilas, Arvydas Juozaitis. Jie visi tapo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės nariais ir kartu tuo intelektualiniu dinamitu, kuris išsprogdino lėkštos, tačiau vis dar agresyvios ideologijos statinį.

Filosofijos istorijos ir logikos tyrimų bei mokymo metu brandinama tiesos ieška ir patiriama asmens laisvė neišvengiamai skatina dabartinius katedros narius ir toliau darbuotis visų piliečių sąmonėjimo ir laisvėjimo labui.

Lietuvos žmonių valia nepriklausyti jokiai ideologijai ir būti laisviems vainikavosi kiekvienai europietinę savastį puoselėjančiai visuomenei būdingu Filosofijos fakulteto kaip universitetinės institucijos atkūrimu. 1989-aisiais Filosofijos bei Filosofijos isto-

rijos ir logikos katedros buvo priskirtos prie Vilniaus universitete atkurto Filosofijos fakulteto. O 1991-aisiais, prof. R. Pavilioniui tapus universiteto rektoriumi, katedros vedėju buvo išrinktas prof. Romanas Plečkaitis, vadovavęs katedrai iki 1996-ųjų.

Kiekviena nacija savo tapatybę nusako jos savastingumą tvirtinančiais simboliais. Okupuota lietuvių nacija neketino užmiršti jos laisvę remiančių savastingų verčių ir kartu su mūsų laikų iškilaus poeto Justino Marcinkevičiaus „Mindaugu“ vidujai lipdė bendros dvasios – Lietuva! – namus bei, poeto sielos žiburio vedini, žengė prie šventojo „Katedros“ altoriaus. Ir jeigu ilgainiui ateinančiais šimtmečiais Vilniaus universiteto istorijos tyrėjai ieškos *natio lituana* ir universiteto savasties poetų antrojoje XX amžiaus pusėje ir XXI amžiaus pradžioje filosofų tarpe, jie neišvengiamai atras profesoriaus Romano Plečkaičio monumentalią asmenybę.

Išdirbęs Vilniaus universitete 46 metus, profesorius R. Plečkaitis sakinys po sakinio audė Vilniaus universitetui istoriškai savastingos Lietuvos filosofų pažiūrų istorijos audinį, tuo pačiu savo mintyje išlaikydamas Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto nenutrūkstamos dvasinės tradicijos paveldą.

R. Plečkaičio daktaro darbas „Scholastinė logika ir jos žlugimas Lietuvoje“ (1963 m.) padėjo pamatus jo tyrimams Lietuvos filosofijos istorijos ir logikos srityse. Netrukus 1968 metais dr. R. Plečkaitis apgynė habilituoto daktaro disertaciją „Filosofija Lietuvos mokyklose XVI–XVIII amžiais“. Ir štai gūdžią visuotinės sovietinės stagnacijos tamsą skrodžia veikalų „Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje“ (1975 m.) bei „Filosofija Vilniaus universitete, 1579–1832 metais“ (1978 m.) šviesa. Itin reikšmingi savo tyrimo mastu bei problematikos polėkiu, šie veikalai tebuvo preliudija į fundamentaliausią Profesoriaus darbą ir amžinąjį palikimą „Lietuvos filosofijos istoriją“ (2005 m.), kurią Romanas Plečkaitis rašė 40 savo gyvenimo metų.

Filosofiją Lietuvoje profesorius Romanas Plečkaitis tvirtino ne tik aukščiausios kompetencijos raštais, bet ir iki pat paskutinio atodūsio nenuilstama pedagogine veikla, ypač fundamentaliais filosofijos istorijos ir logikos kursais. Itin skrupulingu ir sąžiningu mokymu Profesorius ištisai kartai perdavė kertinę filosofijos žiniją, atskleidė filosofinio mąstymo turinį ir discipliną – R. Plečkaičio „Logika“ iki šiol nepamainoma metodinė studijų priemonė.

Nepaisant didžiulės mokslinio ir pedagoginio darbo apimties, Profesorius išvertė Imanuelio Kanto trejas monumentaliąsias proto kritikas; taip pat tarė ir naujovišką žodį tolerancijos studijose. R. Plečkaičio „Tolerancijos“ veikalas buvo ir iki šiol yra it gaivus laisvės atodūsis, reikalingas vidujai laisvėjančių Lietuvos piliečių visuomenės brandai.

Ir savo darbais, ir savo buvimu Profesorius nuolat liudijo klasikinio akademizmo, mąstymo griežtumo ir mokslinio sąžiningumo standartų svarbą; paliko aibę mokinių ir bene reikšmingiausią indėlį filosofijos istorijos tyrimuose Lietuvoje. Profesorius buvo prestižinių mokslo organizacijų ir mokslo žurnalų redaktorių kolegijų narys, paskelbė per 300 įvairių akademinių publikacijų, parengė 28 filosofijos mokslo daktarus.

Filosofijos istorijos ir logikos katedros darbuotojai (iš kairės sėdi): doc. dr. L. Šabajevaitė, doc. dr. N. Radavičienė, prof. dr. M. P. Šaulauskas, katedros reikalų tvarkytoja V. Kamarauskaitė; (stovi): lekt. M. Kubilius, dokt. A. Mackonis, dokt. M. Ruzas, dokt. Ž. Svigaris, dokt. V. Dranseika, doc. dr. K. Dubnikas, prof. dr. A. Jokubaitis, habil. dr. prof. R. Plečkaitis, dokt. V. Silius, lekt. dr. J. Dagys, dokt. K. Kirtiklis

DABARTIS

Nors ir neilga, tačiau savo užmojais, o ir veiklos vaisiais derlinga Filosofijos istorijos ir logikos katedros istorija nukreipia ir jos dabarties žmonių, jų dienų ir darbų tėkmę.

Dabar katedrai vadovauja prof. Marius Povilas Šaulauskas (vedėju išrinktas 1996 m.). Katedroje dirba profesoriai Alvydas Jokubaitis ir Vytautas Radžvilas, docentai Nijolė Radavičienė, Lidija Šabajevaitė, Kęstutis Dubnikas, lektoriai Mindaugas Kubilius ir daktaras Jonas Dagys bei reikalų tvarkytoja Vida Kamarauskaitė. Katedroje disertacijas rengia doktorantai Adolfas Mackonis, Renata Bikauskaitė, Aušra Grigaravičiūtė, Indra Giraitė, Mantautas Ruzas, Žilvinas Svigaris ir Vilius Dranseika. Katedroje taip pat yra dirbę dėstytojas Adolfas Poška, docentas Nikodemas Juršėnas ir daktaras Petras Butkus.

Reikšminga katedros plėtra įvyko 2000 metais. Filosofijos istorijos ir logikos katedra pradėjo kuruoti prof. M. P. Šaulausko įkurto Filosofijos fakulteto Informacijos visuomenės studijų centro daugiadalykinę informacijos visuomenės studijų magistrantūros programą. Profesoriaus M. P. Šaulausko įvairiapusės postmodernios visuomenės ir joje tarpstančių filosofijos ar, kita vertus, ideologijų studijos atskleidė fundamentalius socialinius, kultūrinius bei politinius pokyčius, kurie lemia nūdienės visuomenės virtimą informacijos visuomene. Šio įvairialypio virsmo supratimo ir suvaldymo būtinumas paskatino daugiadalykinės informacjos visuomenės išsamaus tyrimo ir studijų programos magistro lygmeniu atsiradimo poreikį Filosofijos fakultete.

Šalia naujų informacinių ir etikos iššūkių, kuriuos nepaliaujamai kelia nūdienos visuomenės kaita, katedros nariai tęsia ir jos įkūrėjų pradėtus tyrimus. „Analitinis“ Filo-

sofijos istorijos ir logikos katedros archetipas nenustoja žavėti jaunų protų bei kviesti juos į loginės semantikos ir mokslo filosofijos labirintus. Kiti nariai ir toliau ištikimai kontempliuoja pačius *archė* ir *logos* – antikos ir viduramžių filosofijos sanklodą. Katedroje besimezganti patristinių studijų niša ne tik išplečia filosofavimo lauką, bet ir padeda tvirčiau įsikibti į pamatinių ir nekintamų Vakarų civilizacijos vertybių stuburą.

Taip pat Lietuvos filosofijos istorijos pasiektas ištirtumas nėra tik kvapnus laurų vainikas katedros brandai paminėti; bet ir naujas iššūkis toliau kurti filosofinės minties raidą Lietuvoje. Lygia greta šiuolaikinės visuomenės praktinės etikos problemos nuolat suteikia katedros nariams progų teoriškai pagrįstus atsakus plačiajai visuomenei pateikti ne tik mokslinės, bet ir eseistinės kūrybos forma.

Studentų mokymo plotmėje katedra kuruoja filosofijos magistrantūros programą, o specializuotais kursais ir vadovavimu studentų moksliniams darbams taip pat vykdo ir filosofijos bakalaurantūros studijas. Be to, katedros siūlomi kursai yra sudedamoji įvairių humanitarinių, socialinių, gamtos ir tiksliųjų mokslų studijų programų, vykdomų Vilniaus universitete, dalis. Katedra taip pat siūlo klasikinės etikos sandūroje su šiuolaikiniais ugdymosi įgūdžiais bei šiuolaikinės sąmonės filosofijos kursus užsienio studentams, atvykusiems pagal „Erazmus“ studentų mainų programą.

Katedroje disertacijas parengė ir sėkmingai apgynė:

1. Liutauras Degėsys. „Gnoseologinės problemos Dž. Santajanos filosofijoje“ (1984, vadovas prof. B. Genzelis).
2. Leonardas Zasimauskas. „Egzistencinė M. Eliadės religijos fenomenologija kultūros koncepcijoje“ (1985, vadovas prof. B. Genzelis).
3. Jūratė Baranova. „Pragmatistinė V. Džeimso tiesos koncepcija“ (1986, vadovas prof. R. Plečkaitis).
4. Arvydas Juozaitis. „Subjektyvi realybė ir istorinis subjektas V. Diltėjaus filosofijoje“ (1986, vadovas prof. B. Genzelis).
5. Saulius Arlauskas. „Valios ir juslumo vienybės problema J. G. Fichtės filosofijoje“(1986, vadovas prof. B. Genzelis).
6. Vytautas Radžvilas. „Prancūzų personalizmo istorijos filosofija“ (1987, vadovas prof. B. Genzelis).
7. Marius Povilas Šaulauskas. „Supratimo problema hermeneutinės ir analitinės filosofijos sandūroje (istorinė-metodologinė analizė)“ (1988, vadovas prof. R. Pavilionis).
8. Kazimieras Gudonis. „Utopinis socializmas Lietuvoje XIX a.“ (1988, vadovas prof. B. Genzelis).
9. Rūta Rutkelytė. „Filosofijos objekto ir metodo samprata Lietuvoje XX a. pirmoje pusėje“ (1990, vadovas prof. R. Plečkaitis).
10. Nijolė Lomanienė. „E. Nagelio mokslo filosofijos koncepcija“ (1991, vadovas prof. R. Plečkaitis).
11. Grigorij Adelšin. „Apie grynosios būties problemą Hėgelio filosofijoje (Idealizmo principo genezė ir dialektika)“ (1991, vadovas prof. R. Plečkaitis).
12. Alvydas Jokubaitis. „Filosofijos mokslas Vilniaus S. Batoro universitete 1919–1939 metais“ (1992, vadovas prof. R. Plečkaitis).

13. Igor Analtoljevič Aleksiuk. „Kalbos aktų loginė-filosofinė analizė (Dž. Serlo koncepcija)“ (1992, vadovas prof. R. Pavilionis).
14. Arvydas Guogis. „Šiuolaikinė švedų socialdemokratijos socialinė ir politinė filosofija“ (1993, vadovas prof. R. Pavilionis).
15. Algimantas Jankauskas. „Organiškoji valstybės koncepcija tarpukario Lietuvoje ir jos raida išeivijoje“ (1994, vadovas prof. B. Genzelis).
16. Gintautas Mažeikis. „Renesanso epochos simbolinis mąstymas“ (1996, vadovas prof. R. Plečkaitis).
17. Petras Butkus. „Antano Maceinos filosofinių pažiūrų raida“ (2000, vadovas prof. R. Pavilionis).
18. Lina Šulcienė. „Liberum arbitrium Tomo Akviniečio moralės filosofijoje“ (2000, vadovas prof. R. Plečkaitis).
19. Rasa Žiemytė. „Gyvenamasis pasaulis fenomenologijoje ir L. Wittgensteino gyvenimo forma“ (2000, vadovas prof. R. Plečkaitis).
20. Vytautas Rubavičius. „Postmoderniojo diskurso hermeneutiškumas ir ‘estetiškumas’“ (2001, vadovas prof. B. Genzelis).
21. Peeter Müürsepp. „Struktūrinio stabilumo koncepcija kaip Rene Thomo filosofijos branduolys“ (2002, konsultantas prof. R. Plečkaitis).
22. Aleksandras Patapas. „Moralės objektyvumo problema G. Moore’o, J. Mackie ir J. Rawlso filosofijoje“ (2002, vadovas prof. A. Jokubaitis).
23. Mindaugas Briedis. „Tikėjimo ir žinojimo problema P. Tillicho filosofinėje teologijoje“ (2006, vadovas doc. K. Dubnikas).
24. Jonas Dagys. „Reduktyvistinės sąmonės teorijos šiuolaikinėse filosofijos kontroversijose“ (2006, vadovas prof. M. P. Šaulauskas).
25. Augustinas Dainys. „Kalbos duotis Wittgensteino ir Heideggerio filosofijoje“ (2008, vadovas prof. R. Plečkaitis, konsultantas prof. M. P. Šaulauskas).
26. Laisvūnas Šopauskas. „Kategorinio teiginio semantika Port Royalio logikoje ir Williamo Hamiltono darbuose“ (2008, vadovė doc. N. Radavičienė).
27. Vytautas Grenda. „Hiumistiniai ir antihiumistiniai argumentai šiuolaikinėse priežastingumo teorijose“ (2008, vadovas prof. Z. Norkus, konsultantas prof. M. P. Šaulauskas).
28. Kęstutis Kirtiklis. „Komunikacijos samprata šiuolaikinėje filosofijoje“ (2009, vadovas prof. M. P. Šaulauskas, konsultantas prof. A. Valantiejus).

Rengiamos mokslo daktaro disertacijos:

1. Renata Bikauskaitė. „Feministinė etika šiuolaikinėje moralės filosofijoje“, vadovas prof. A. Jokubaitis, konsultantė doc. N. Radavičienė‘.
2. Vilius Dranseika. „Kokybinės veiksmų tipologijos problema šiuolaikinėje socialinių mokslų filosofijoje“, vadovas prof. M. P. Šaulauskas, konsultantas prof. Z. Norkus.
3. Indra Giraitė. „Realizmo ir antirealizmo kontroversija šiuolaikinėje moralės filosofijoje“, vadovas prof. A. Jokubaitis, konsultantas doc. D. Kuolys.
4. Aušra Grigaravičiūtė. „Aurelijaus Augustino grožio koncepcija“, vadovas doc. A. Plėšnys.
5. Adolfas Mackonis. „Geriausiai paaiškinančios išvados teisingumo problema“, vadovas prof. M. P. Šaulauskas, konsultantė doc. N. Radavičienė.
6. Mantautas Ruzas. „Juslumo ir antjuslumo dialektika Arvydo Šliogerio filosofijoje“, vadovas prof. M. P. Šaulauskas, konsultantė prof. R. Šerpytytė.

7. Žilvinas Svigaris. „Vinco Vyčino filosofinis palikimas“, vadovas prof. A. Sverdiolas, konsultantas prof. A. Šliogeris.
8. Vytis Silius. „Klasikinio konfucionizmo moralės filosofijos pobūdis šiuolaikinėse filosofijos kontroversijose“, vadovas prof. M. P. Šaulauskas, konsultantai prof. Henry Rosemont (JAV) ir prof. Roger T. Ames (JAV).
9. Ieva Vasilionytė. „Moralinio veikėjo samprata šiuolaikinėse kantiškoje ir hiumiškoje etinėse paradigmose“, vadovė doc. N. Radavičienė, konsultantas prof. A. Jokubaitis.

KLINIKINĖS IR ORGANIZACINĖS PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Danutė Gailienė

Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedra įkurta 1991 metais. Iki tol Vilniaus universitete buvo tik viena Psichologijos katedra. Daugėjant įvairių psichologijos specialistų, diferencijuojantis jų profesiniams interesams ir keičiantis visuomenės poreikiams, atsirado naujo padalinio, vienijančio daugiau taikomosios psichologijos tyrėjus ir galinčio rengti taikomosios psichologijos specialistus, būtinybė. Nepriklausomybės atkūrimas Lietuvoje ir radikalios permainos Vilniaus universitete sukūrė palankią atmosferą visoms naujoms iniciatyvoms.

Iš pradžių naujoji katedra vadinta Klinikinės ir socialinės psichologijos katedra, o vėliau, greta klinikinės psichologijos specializacijos suformavus organizacinės psichologijos specializaciją, atitinkamai keitėsi ir katedros pavadinimas. Vilniaus universitete perėjus prie dviejų pakopų studijų daugumoje fakultetų, specializacijų pagrindu sudarytos dvi magistrantūros programos – klinikinės ir organizacinės psichologijos.

Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedros vedėja prof. habil. dr. Danutė Gailienė

Taikomosios psichologijos – klinikinės ir organizacinės – specialistų branduolys Lietuvoje formavosi nuo pat pirmųjų psichologijos specialybės absolventų laidų praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje. Iš pradžių situacija tam nebuvo palanki: sovietmečio ideologiniai varžtai labai ribojo psichologijos plėtrą, oficialiai psichologijos tyrimai turėjo tenkintis beveik vien psichofiziologiniais ir atskirų psichinių procesų matavimais, o taikomojoje srityje – tik vadinamąja darbo ir inžinerine psichologija. Tačiau profesoriaus Alfonso Gučo vadovaujamoje Vilniaus universiteto Psichologijos katedroje vyravo liberali atmosfera. Katedros dėstytojai stengėsi objektyviai perteikti šiuolaikinę psichologiją ir jos istoriją, mokė kritiškai žvelgti į visas psichologijos sroves, kryptis ir madas. Taip pat katedra palaikė visas studentų iniciatyvas, siekiant jiems rūpimos specializacijos savo profesijoje. Taip

nuo pirmųjų laidų dalis absolventų pasuko į klinikinės psichologijos sritį, vėliau – ir į organizacinės psichologijos.

Dabar katedroje dirba trys profesoriai, septyni docentai, keturi lektoriai, disertacijas rengia per dešimt doktorantų. Pirmąjį katedros gyvavimo dešimtmetį jai vadovavo profesorius Rimantas Kočiūnas, o nuo 2000 metų katedros vedėja yra profesorė Danutė Gailienė.

Katedra kuruoja klinikinės psichologijos ir organizacinės psichologijos magistrantūros programas ir vykdo psichologijos doktorantūros studijas. Kartu su Bendrosios psichologijos katedra vykdomos ir psichologijos bakalauro studijos, skaitant specializuotus kursus ir vadovaujant studentų moksliniams darbams. Katedros siūlomi kursai yra ir sudedamoji kituose Vilniaus universiteto fakultetuose vykdomų studijų programų dalis.

Klinikinės psichologijos programa yra vienintelė Lietuvoje klinikinės psichologijos gilinamoji magistrantūros lygmens studijų programa. Į ją priimami asmenys, įgiję ne žemesnį nei psichologijos bakalauro kvalifikacinį laipsnį ar jam prilygstantį aukštąjį psichologijos išsilavinimą. Psichologijos bakalauro diplomas turi būti įgytas pagal studijų programą, atitinkančią Psichologijos studijų krypties reglamento (2004) reikalavimus.

Programoje numatyta suteikti studijuojantiesiems teorinių žinių ir praktinių įgūdžių, apimančių tris svarbiausias klinikinės psichologijos sritis – vaikų ir suaugusiųjų psichologinę diagnostiką ir įvertinimą; psichologinį konsultavimą ir psichoterapiją; specifinių elgesio ir emocinių sutrikimų diagnostiką ir terapiją. Programos tikslas – parengti mokslišką mąstantį ir etiškai atsakingą taikomosios klinikinės psichologijos specialistą, galintį pradėti savarankišką profesinę veiklą ir mokslinėse, ir praktinėse institucijose. Programa gilina studentų žinias apie pagrindines klinikinės psichologijos paradigmas – psichodinaminę, kognityviąją-bihevioristinę ir humanistinę-egzistencinę, suformuoja mokslinį profesinį požiūrį ir mokslinio tyrimo įgūdžius, ugdo nuolatinio profesinio augimo poreikį. Studijų pabaigoje įgytos žinios apibendrinamos moksliniu darbu (magistro darbu) ir keturių mėnesių profesine praktika. Ją studentai atlieka suaugusiųjų ir vaikų gydymo ir konsultavimo įstaigose, kuriose dirba aukščiausios kvalifikacijos klinikiniai psichologai ir psichoterapeutai, vadovaujantys studentų praktikai. Taip pat kiekvienam studentui skiriamas praktikos vadovas katedros dėstytojas, kuris palaiko ryšį su įstaigos praktikos vadovu ir rūpinasi organizaciniais praktikos reikalais, taip pat atlieka studentų profesinę priežiūrą. Praktikos pabaigoje studentai rašo praktikos ataskaitą – savo keturių mėnesių darbo analizę, kurią gina katedroje dalyvaujant ir įstaigos praktikos vadovams. Katedra taip pat palaiko glaudžius profesinius ryšius su geriausiais Lietuvos psichoterapeutais, kurie vadovauja klinikinės psichologijos magistrų programos studentų individualiai mokomajai psichoterapijai.

Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedros vedėjas 1991–2000 m. prof. Rimantas Kočiūnas

Klinikinės ir organizacinės psichologijos katedros darbuotojai: (iš kairės sėdi) dr. A. Suslavičius, prof. dr. R. Kočiūnas, prof. habil. dr. D. Gailienė, prof. dr. G. Gudaitė, dr. D. Bagdžiūnienė; (stovi) dokt. T. Lazdauskas, dokt. J. Šalaj, dokt. I. Laukienė, dr. R. Barkauskienė, dokt. M. Giedraitytė, katedros reikalų tvarkytoja D. Žiūraitienė, dr. R. Sargautytė, svečias prof. A. Fedoravičius (JAV), dr. E. Kazlauskas, dr. P. Skruibis, dokt. N. Grigutytė

Klinikiniai psichologai gali dirbti vaikų ir suaugusiųjų psichikos sveikatos įstaigose ir centruose, somatinėse gydymo įstaigose, psichologinėse konsultacijose, reabilitacijos įstaigose, mokslinio tyrimo centruose ir programose. Baigus šios programos studijas įgytas magistro laipsnis suteikia galimybių tapti profesionaliu psichologu, įgyti psichoterapeuto profesinę kvalifikaciją, taip pat tęsti studijas psichologijos krypties doktorantūroje, taip atsiveriant akademinio darbo perspektyvoms.

Lietuvoje ypač padidėjo klinikinės psichologijos specialistų poreikis po to, kai, vykdant Sveikatos priežiūros reformą, 1995 m. birželio 6 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Psichikos sveikatos priežiūros įstatymą ir patvirtino Psichikos ligų profilaktikos programą. Įstatymas numato psichikos sveikatos centrų steigimą savivaldybėse ir sudaro sąlygas pertvarkyti psichikos sveikatos priežiūros įstaigų sistemą mažinant stacionarią psichiatrinę pagalbą ir plečiant pirminės ir antrinės psichikos sveikatos priežiūros ambulatorines paslaugas. Pagal Vyriausybės patvirtintus Psichikos sveikatos centrų nuostatus jie turi teikti ne tik medicinos pagalbą, bet ir psichoterapinę bei psichologinę pagalbą pacientams ir jų šeimoms, psichologinę krizę išgyvenantiems asmenims ir jų šeimoms. 2007 metais Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino Valstybinę psichikos sveikatos strategiją. Strategijoje numatyta plėsti Lietuvoje psichosocialinių paslaugų tinklą, kuriame psichologų vaidmuo labai svarbus. Šalyje jaučiamas didžiulis klinikinės psichologijos specialistų stygius.

Visi katedros klinikinės psichologijos specialistai derina psichologijos dėstymą, mokslinius tyrimus ir praktinį psichoterapinį darbą. Jie atstovauja visoms svarbiausioms klinikinės psichologijos mokykloms ir yra sulaukę tarptautinio pripažinimo savo srityse.

Docentė dr. Rasa Bieliauskaitė yra vaikų psichoterapijos ir pediatrinės psichologijos pradininkė Lietuvoje, individualiosios (adlerietiškos) pakraipos psichologė, viena iš pagrindinių Lietuvos individualiosios psichologijos draugijos ir Individualiosios psichologijos insti-

tuto kūrėjų, plėtojanti raidos psichopatologijos ir vaikų psichoterapijos mokslinius tyrimus bei praktinę vaikų ir šeimos psichoterapiją.

Profesorė habil. dr. Danutė Gailienė yra viena iš klinikinės psichologijos pradininkių Lietuvoje, daugelio knygų ir vadovėlių autorė, plėtojanti suicidologijos ir sunkių traumų psichologijos tyrimus, Tarptautinės savižudybių tyrinėjimo akademijos (IASR) tikroji narė, Europos trauminio streso tyrinėjimų draugijos (ESTSS) narė, žurnalų „Psichologija“, „European Psychologist“ ir „Archives of Suicide Research“ redakcinių kolegijų narė.

Profesorius dr. (HP) Rimantas Kočiūnas – egzistencinės psichoterapijos atstovas, knygų ir vadovėlių autorius, 2000–2006 metais – Rytų Europos egzistencinės terapijos asociacijos prezidentas, žurnalų „Psichologija,“ „Journal of Baltic Psychology“ ir „Existential Analysis“ redakcinių kolegijų narys, egzistencinės psichoterapijos podiplominių mokymų Lietuvoje ir kitose šalyse vadovas.

Docentė dr. (HP) Gražina Gudaitė – analitinės psichologijos atstovė, baigusi analitinės psichologijos studijas Ciuriche ir įgijusi jungiškai orientuotos psichoanalitikės kvalifikaciją. Lietuvos analitinės psichologijos asociacijos prezidentė, tikroji Pasaulinės analitinės psichologijos asociacijos narė, kelių knygų ir vadovėlių autorė, vadovauja tarptautinei analitinės psichologijos podiplominio mokymo programai.

Docentė dr. Rūta Sargautytė yra medicinos psichologijos specialistė, pirmoji Lietuvoje pradėjusi skausmo psichologijos tyrimus, pelniusi tarptautinį pripažinimą. Ji yra Tarptautinės skausmo studijų asociacijos (IASP) narė, žurnalo „Skausmo medicina“ redakcinės kolegijos narė, Europos kovos su reumatu lygos (EULAR) sveikatos priežiūros specialistų komiteto narė, Vidurio ir Rytų Europos elgesio medicinos draugijos (CEESBM) tarybos narė.

Nuo 2006 metų katedroje dirba doc. dr. Evaldas Kazlauskas. Jo tyrimų sritis – traumų psichologija, praktinės psichoterapijos kryptis – kognityvinė psichoterapija. Už savo disertacinį darbą „Politinių represijų ilgalaikės psichologinės pasekmės“ 2007 metais jis apdovanotas Europos trauminio streso tyrimų draugijos (ESTSS) premija už geriausią jaunojo mokslininko darbą.

2008 metais katedroje pradėjo dirbti doc. dr. Rasa Barkauskienė, Tarptautinės mokymosi negalių tyrimų akademijos, Tarptautinės elgesio raidos tyrimų draugijos ir Europos raidos psichologijos asociacijos narė. Jos moksliniai interesai apima raidos psichopatologijos ir asmenybės psichologijos problematiką. Ji tiria mokymosi negalią turinčių vaikų ir paauglių psichosocialinio funkcionavimo raidą ir jos veiksnius. Rasa Barkauskienė yra vaikų ir paauglių psichologė, turi dvidešimties metų praktinio darbo stažą, konsultuoja mokymosi, elgesio ir emocinių sunkumų turinčius vaikus ir jų šeimas.

Organizacinės psichologijos magistro studijų programa rengia psichologus, gebančius įvairaus tipo organizacijose spręsti psichologines problemas organizacijos, darbo grupės ir individualaus darbuotojo lygmenimis. Programa rengia šios srities specialistus jau daugiau nei 15 metų. Ji nuolat tobulinama, atsižvelgiant į prestižinių Europos ir JAV universitetų patyrimą, naujausią šios srities mokslinių tyrimų patirtį ir įvairių organizacijų praktinių poreikių raidą. Programa skirta probleminiam mokymui, plataus profilio profesionalams

rengti, nes darbo problemoms, kurias sprendžia organizaciniai psichologai, reikia gilių profesinių žinių, plataus spektro praktinių įgūdžių ir kūrybiškumo. Studijuojantieji įgyja teorinių žinių apie organizacijų funkcionavimą ir valdymą, personalo atrankos, motyvavimo ir profesinio vystymo principus, vadovavimą organizacijoms ir jo optimizavimo būdus. Studijų metu formuojami ir lavinami profesiniai įgūdžiai personalo valdymo, personalo atrankos, mokymo sistemos kūrimo ir įgyvendinimo, vadovavimo tobulinimo, atsižvelgiant į organizacijų vystymo ypatumus ir visų lygių darbuotojų dalykinių kompetencijų ugdymo poreikius, organizacijos vystymo ir permainų diegimo problemų diagnozavimo ir sprendimo, kvalifikuotos psichologinės pagalbos darbo ir asmeniniais klausimais teikimo srityse.

Studijų metu ugdomos profesinei organizacinio psichologo veiklai svarbios kompetencijos: žinių organizacinės psichologijos srityje sistema, tyrimų organizacijose ir jų praktinio pritaikymo kompetencija, kritinio mąstymo ir problemų sprendimo gebėjimai, konsultavimo ir profesinės etikos, tarpasmeninių santykių ir bendravimo kompetencijos.

Kiekvieno studijuojamo dalyko turinys ir dėstymo metodai skirti pagrindinėms profesionalaus organizacinio psichologo kompetencijoms formuoti ir ugdyti. Studijuojami dalykai suskirstyti į keturias grupes. Kiekviena jų apima skirtingų sričių žinias ir ugdo svarbiausias organizacinio psichologo mokslininko ir praktiko kompetencijas.

Pirmąją dalykų grupę sudaro kursai, nagrinėjantys įvairius organizacinės psichologijos, kaip mokslo ir praktinės veiklos, aspektus (darbo psichologija, darbo motyvacija, vadovavimo psichologija, personalo psichologija ir kiti). Antrąją grupę sudaro dalykai, kurių studijavimas užtikrina verslo apskritai, įvairaus tipo organizacijų bei žmogiškųjų išteklių funkcionavimo supratimą (organizacijų ir personalo valdymas, marketingo teorijos ir kiti). Trečiąją dalykų grupę sudaro mokymo disciplinos, kurių studijavimas pagilina organizacinių psichologų žinias ir įgūdžius, susijusius su organizacijų konsultavimu ir asmeninės psichologinės pagalbos organizacijų nariams teikimu (organizacijų vystymas, psichologinio konsultavimo praktika, individualus konsultavimas organizacijose). Ketvirtoji programos dalykų grupė ugdo studentų mokslo tiriamojo darbo įgūdžius, formuoja gebėjimus analizuoti ir aiškinti jų rezultatus, pateikti išvadas (tyrimai organizacijose, problemų sprendimo organizacijose metodologija). Mokslinių tyrimų, rezultatų analizės ir jų pritaikymo konkrečioje organizacinėje aplinkoje kompetencijos ugdymo srityje ypatingas dėmesys skiriamas studentų mokslo tiriamajam darbui, baigiamajam magistro darbui, kuris ginamas ketvirto studijų semestro pabaigoje, bei profesinei praktikai, kuri trunka keturis mėnesius. Profesinę praktiką studentai atlieka įvairiose Lietuvos ir tarptautinėse verslo organizacijose (AB „Swedbank“, AB „SEB bankas“, AB TEO LT), konsultacinėse įmonėse („OVC consulting“, Žmogaus studijų centras, „Elmprojektas“, „Kitokie projektai“).

Praktikos metu studentai, vadovaujami patyrusių psichologų praktikų, turi galimybę susieti universitete gautas žinias su organizacijų veiklos realijomis, geriau suprasti studijų metu analizuotų įvairių teorinių modelių esmę. Studentai įgyja praktinių įgūdžių tyrimų organizacijose, žmogiškųjų išteklių įvertinimo ir vystymo, organizacijų konsultavimo srityse, darbo tarpdisciplininėje specialistų komandoje įgūdžių; ugdo gebėjimus moks-

liškai pagrįsti organizacijoms teikiamas personalo įvertinimo ir vystymo rekomendacijas, parengti ir organizuoti įvairių lygių personalo mokymus.

Iki 2000 metų organizacinės psichologijos programos komitetui vadovavo doc. dr. Virginijus Lepeška, o nuo 2000 metų – doc. dr. Dalia Bagdžiūnienė (Lietuvos psichologų sąjungos narė, Europos darbo ir organizacinės psichologijos asociacijos narė). Programą dėsto aukštos kvalifikacijos ir didelę praktinę patirtį turintys dėstytojai: doc. dr. V. Lepeška (Europos darbo ir organizacinės psichologijos asociacijos narys, Tarptautinės taikomosios psichologijos asociacijos narys), dr. A. Punis, dr. R. Rekašiūtė-Balsienė, doc. dr. R. Barkauskienė, doc. dr. A. Suslavičius, universiteto Ekonomikos fakulteto dėstytojai (doc. dr. R. Česynienė, doc. dr. A. Gaižutis).

Programą baigę absolventai gali dirbti psichologais valstybinėse ir verslo organizacijose, organizacijų konsultavimo ir mokymo organizacijose, imtis privačios organizacijų konsultavimo praktikos, taip pat tęsti studijas psichologijos krypties doktorantūroje.

Katedros dėstytojų svarbesni leidiniai

- Gailienė D. Ką jie mums padarė. Lietuvos gyvenimas traumų psichologijos žvilgsniu. Vilnius: Tyto alba, 2008.
- Gudaitė G. (sud.) Santykis ir pokytis. Tarpasmeninių ryšių gelminės prielaidos ir psichoterapija. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 2008.
- Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. Psichologija. Vadovėlis XI–XII klasėms. Vilnius: Tyto alba, 2008.
- Kočiūnas R. (sud.). Gydyti gyvenimu. Vilnius: Logotipas, 2008.
- Gudaitė G. Klinikinis psichologinis vertinimas. Užduotys ir taikymo principai. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 2007.
- Suslavičius A. Socialinė psichologija. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 2006.
- Gailienė D. (Ed.) The Psychology of Heavy Traumatisation: the Aftermath of Political Repression. Vilnius: Akreta, 2005.
- Gailienė D. (sud.) Sunkių traumų psichologija. Politinių represijų padariniai. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004.
- Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. Psichologijos pagrindai. Vadovėlis IX–X klasėms. Vilnius: Tyto alba, 2003.
- Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. Asmenybės ir bendravimo psichologija. Vadovėlis XI–XII klasėms. Vilnius: Tyto alba, 2002.
- Gudaitė G. Įvadas į analitinę psichologiją. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 2002.
- Gudaitė G. Asmenybės transformacija sapnuose, pasakose, mituose. Vilnius: Tyto alba, 2001.
- Gailienė D. (sud.) Savižudybių prevencijos idėjos. Vilnius: Tyto alba, 2001.
- Suslavičius A. Paremiamoji psichologija. Kaunas: Šviesa, 2000.
- Kočiūnas R. Psichoterapevtičeskije grupy: teorija i praktika. Moskva: Akademičeskij projekt, 2000.
- Kočiūnas R. Grupinė psichoterapija Lietuvoje: teoriniai modeliai ir jų taikymas. Vilnius: Via Recta, 1999.
- Gailienė D. Jie neturėjo mirti. Savižudybės Lietuvoje. Vilnius: Tyto alba, 1998.
- Kočiūnas R. Psichoterapinės grupės: teorija ir praktika. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 1997.
- Gailienė D. H. Roršacho metodika asmenybei tirti.Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 1997.
- Kočiūnas R. Psichologinis konsultavimas. Vilnius: Lumen, 1995 (1999 m. išversta į rusų kalbą, Maskvoje išėjo net keli knygos leidimai).
- Bieliauskaitė R. Asmenybės psichologija. Kaunas: Šviesa, 1993.

SOCIALINIO DARBO KATEDRA

Albinas Bagdonas, Romas Lazutka,
Laimutė Žalimienė

SOCIALINIO DARBO STUDIJŲ VILNIAUS UNIVERSITETE IR SOCIALINIO DARBO KATEDROS ISTORINĖ RAIDA

Socialinio darbo studijų, o juo labiau tyrimų Lietuvoje nei tarpukariu, nei sovietmečiu nebuvo. Pirmu laikotarpiu tai lėmė šalies vėlyva, palyginti su Vakarų Europos šalimis, modernizacija, antru – labiau ideologiniai motyvai, vengimas atvirai pripažinti esamas socialines problemas ir jų sprendimą išmanančių profesionalų poreikį. Taigi, socialinio darbo profesija Lietuvoje atsirado tik po Nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais ir prie to vienas iš pirmųjų prisidėjo Vilniaus universitetas. Žinoma, tai nereiškia, kad nebuvo jokios paramos žmogui. Neprofesionalios socialinės pagalbos paslaugos buvo teikiamos per profesines sąjungas (deficitinių prekių dalyba, poilsio organizavimas). Pensijomis ir kitokiomis išmokomis rūpinosi Socialinio aprūpinimo ministerija ir vietos valdžios įstaigos. Įdomu, kad ši sritis buvo decentralizuota (nebuvo sąjunginės socialinio aprūpinimo ministerijos).

Socialinio darbo katedros vedėja doc. dr. Jolita Buzaitytė-Kašalynienė

Iniciatyvos rengti socialinius darbuotojus ėmėsi kai kurie universitetai (VU, VDU), Utenos medicinos mokykla ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Pirmoji studijų programą parengė ir priėmė pirmuosius socialinio darbo studentus Utenos medicinos mokykla. Tačiau pirmuosius absolventus išleido 1994 metais Vilniaus universitetas ir Vytauto Didžiojo universitetas (VDU) (aukštesniosiose mokyklose studijos trukdavo 3,5 metų). Vilniaus universiteto socialiniai darbuotojai įgijo aukštojo išsilavinimo (penkerių metų studijoms prilygstančius) diplomus. Vilniaus universiteto keliolika absolventų gavo socialinio darbo magistro diplomus. 1992 metų pavasarį Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM) sudarė sutartį su Vilniaus universitetu dėl 14 asmenų, turinčių jau vieną univer-

Socialinio darbo katedros vedėjai

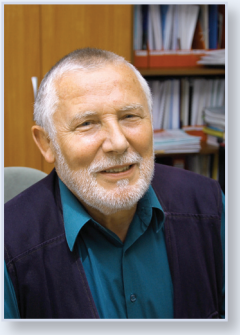

Prof. Albinas Bagdonas
1996–2005 m.

Prof. Romas Lazutka
2005–2009 m.

sitetinį diplomą ir dirbančių socialinės rūpybos srityje, perkvalifikavimo į socialinius darbuotojus. Šios specialistų perkvalifikavimo sutarties vykdytoja buvo Sociologijos katedra. Tačiau vėliau sociologų (ir katedros, ir Sociologinių tyrimų laboratorijos) interesai nukrypo į viešosios nuomonės tyrimus ir socialinių darbuotojų rengimas tarsi pakibo ore. Bet Filosofijos fakultete veikė kita – Specialiosios psichologijos laboratorija, turėjusi ilgametę darbo su įvairiomis neįgaliųjų kategorijomis patirtį. Jos bazėje jau 1994 metais buvo įkurtas fakulteto lygmens Socialinio darbo studijų centras, parengtos socialinio darbo magistro (pradėta įgyvendinti 1994 m.) ir bakalauro (pradėta 1995 m.) studijų programos. 1996 metais įkuriama Socialinio darbo katedra ir socialinio darbo studijų plėtra labai paspartėja, tampa kryptinga ir planinga.

Paradoksalu, kad universitetai pradėjo socialinio darbo studijų plėtrą ne nuo bakalauro, o nuo magistro studijų. Asmenims, jau turintiems aukštąjį išsilavinimą ir didelių ekonomikos pertvarkymų laikotarpiu keičiantiems profesiją, tai buvo patraukliau, negu stoti į baklauro studijas.

Vilniaus universitete nepradėta iš karto nuo nuosekliųjų socialinio darbo studijų siekiant elgtis atsakingai, kaip ir dera solidžiam universitetui, suprantant, kad tam dar nėra reikiamo išmanymo, pasirengusių dėstytojų, patirties ir net literatūros. Tik 1995 metais buvo įregistruotos socialinio darbo bakalauro dieninių ir neakivaizdinių studijų programos ir pradėtos nuosekliosios profesinės studijos. 1998 metais parengta nauja socialinio darbo magistrantūros studijų programa, skirta asmenims, turintiems socialinio darbo pagrindinių studijų diplomą arba profesinę socialinio darbuotojo kvalifikaciją. Lygia greta buvo parengta vienerių metų socialinio darbo specialiųjų profesinių studijų programa, kuri po poros metų buvo pertvarkyta į 1,5 metų analogišką, bet jau antrosios studijų pakopos programą. Ji buvo skirta kitų krypčių išsilavinimą turintiems, bet socialinio darbo srityje dirbantiems asmenims. Profesinių studijų programą baigę studentai toliau gali studijuoti socialinio darbo magistrantūroje. 1999 metais Vilniaus universitete buvo pradėtos tikrosios (be perkvalifikavimo) dviejų pakopų socialinio darbo studijos.

Iš pradžių, iki Socialinio darbo katedros įsteigimo 1996 m. rugsėjo 1 d., už socialinio darbo studijų programas buvo atsakinga Sociologijos katedra (1992 m.), o vėliau – Specialiosios psichologijos laboratorija, nes ši katedra tolesnių socialinio darbo studijų organizavimo atsisakė. Laboratorija turėjo ilgalaikę neįgaliųjų – vienos iš svarbiausių rizikos grupių – tyrimų patirtį.

Pasirinkimą pradėti vykdyti socialinio darbo programas, o paskui ir steigti Socialinio darbo katedrą Filosofijos fakultete nulėmė tai, kad fakultete yra ir kitų katedrų, tradiciškai priklausančių arba socialinių mokslų, arba savarankiems fakultetams: sociologijos, psichologijos ir edukologijos. Tai puiki kaimynystė socialinio darbo programoms vykdyti ir socialinio darbo moksliniams tyrimams. Kita vertus, Vilniaus universitete nėra atskiro socialinių mokslų fakulteto. Nors dažnas nustemba Sociali-

1999 m. profesinių socialinio darbo studijų absolventų laida su Socialinio darbo katedros vedėju A. Bagdonu

nio darbo katedrą radęs Filosofijos fakultete, tačiau esant dabartinei universiteto struktūrai tokiai katedrai sąlygos palankiausios būtent šiame fakultete. Tryliktos metų patirtis parodė, jog tokia sociohumanitarinė simbiozė kol kas yra prasminga.

Socialinio darbo studijų plėtrą Vilniaus universitete lėmė universiteto administracijos geranoriškas požiūris – iš mokslų papėdės išsirutuliojusiai studijų krypčiai nelengva plėtotis senomis moksliškumo tradicijomis garsėjančio universiteto ir filosofuojančio fakulteto erdvėse. Taip pat buvo palankus socialinis, ekonominis ir politinis kontekstas, kuriame Lietuva atsidūrė paskelbus nepriklausomybę, ir susibūrusi aktyvių (nors ir kitų krypčių) ir atsidavusių naujai krypčiai dėstytojų būrelį (būsimos katedros branduolys). Pasisekė ir su studentais, ypač pirmųjų studijų programų klausytojais, kurie jau užėmė socialinių darbuotojų ar socialinio darbo vadybininkų (organizatorių) pozicijas, pradedant paslaugų į namus teikėjais ir inspektoriais ir baigiant globos įstaigų vadovais ar ministerijos ir savivaldybių valdininkais bei skyrių viršininkais. Vyko įvairi išvardytų aplinkybių sąveika, kurios rezultatas ir yra visų lygmenų socialinio darbo studijos Vilniaus universitete.

Pagal Lietuvoje taikomą mokslų klasifikaciją socialinio darbo mokslo šaka priskiriama prie sociologijos krypties. Todėl ir trečiosios pakopos socialinio darbo studijos, t. y. doktorantūra, vykdoma kartu su Sociologijos katedra. Nuo 2001 metų po 1–3 socialinio darbo magistrus stoja į doktorantūrą ir jau keli iš jų yra apginę daktaro disertacijas: Daiva Skučienė (2005 m.), Eglė Rimšaitė (2006 m.), Julija Moskvina (2008 m.). Edukologijos doktorantūroje studijavo Jolita Buzaitytė-Kašalynienė, Lijana Gvaldaitė – jos apgynė

disertacijas 2006 metais, Birutė Švedaitė-Sakalauskė tais pačiais metais apgynė sociologijos krypties disertaciją. Visos minėtos jaunos mokslų daktarės, išskyrus Juliją, kuri dėsto kitame universitete, yra pačios Socialinio darbo katedros išsiugdytas dėstytojų branduolys. Prie katedros jau „pripratinti“ ir sėkmingai akademinėje veikloje dalyvauja „savi“ dabartiniai doktorantai: Eugenijus Dunajevas, Jurga Mataitytė-Diržienė, Viginta Ivaškaitė-Tamošiūnė, Liubov Kotova, Sandra Krutulienė, Agnė Tonkūnaitė, Lina Radžiūnienė, Donata Petružytė (Vilniaus universiteto socialinio darbo absolventė, Socialinių tyrimų instituto doktorantė). Katedros ir socialinio darbo studijų bei tyrimų Vilniaus universitete ateitis, žinoma, jų ir jau minėtų jaunų daktarų rankose. Jiems talkins ir labiau patyrę dėstytojai (V. Gevorgianienė, V. Lepeškienė, M. Rubaževičienė, B. Gruževskis, L. Žalimienė, R. Lazutka), kurie nuo pat socialinio darbo studijų universitete pradžios arba jau įsisteigus Socialinio darbo katedrai buvo tuomečio katedros vedėjo prof. A. Bagdono sutelkti iš kitų katedrų, fakultetų, mokslinių tyrimų institutų.

Per praėjusį keliolikos metų katedros darbo laikotarpį jos veikloje dalyvavo nemažai praktikų, kurie, turėdami socialinės veiklos, socialinio administravimo patirties, būdami naujos Lietuvos socialinės apsaugos sistemos kūrėjai ir vadovai, tiek mokėsi patys, tiek dėstė studentams, vadovavo jų darbams. Tai Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei jai pavaldžių įstaigų žmonės: R. Klimavičius, V. Murauskaitė, A. Vareikytė, D. Urbonaitienė, V. P. Žiūkas, doc. V. Vaicekauskienė, J. Daunoravičienė ir kt.; Vilniaus miesto savivaldybės specialistai R. Laiconienė, A. Čepėnaitė. Socialinio darbo katedra kviečia dėstytojus ir iš kitų fakultetų: Teisės, Ekonomikos, Filologijos, Matematikos, Medicinos.

Socialinio darbo katedra kuruoja apie 600 socialinio darbo studentų studijas. Tai sudaro 40 proc. visų fakulteto studentų skaičiaus.

2009 metų pavasario semestre katedroje dirbo 20 dėstytojų:

1. Asist. Dalia Beliukevičiūtė
2. Lekt. Eugenijus Dunajevas
3. Doc. Violeta Gevorgianienė
4. Doc. Boguslavas Gruževskis
5. Lekt. Lijana Gvaldaitė
6. Lekt. Vida Jakutienė
7. Doc. Jolita Kašalynienė
8. Asist. Tomas Kurapkaitis
9. Prof. Romas Lazutka
10. Lekt. Vitalija Lepeškienė
11. Asist. Jurga Mataitytė-Diržienė
12. Lekt. Andrius Navickas
13. Lekt. Milda Petrokaitė
14. Lekt. Donata Petružytė
15. Doc. Marija Rubaževičienė
16. Lekt. Daiva Skučienė
17. Lekt. Eglė Šumskienė
18. Lekt. Birutė Švedaitė-Sakalauskė
19. Lekt. Audronė Vareikytė
20. Doc. Laimutė Žalimienė

Devyni iš jų eina pagrindines pareigas visu etatu. Kitų pagrindinės darbovietės – mokslo tyrimo institutai, valstybinės arba nevyriausybinės socialinio administravimo ar socialinės pagalbos įstaigos. Dar kitų pagrindinė veikla – doktorantūros studijos. Katedroje yra septyni doktorantai: Eugenijus Dunajevas, Jurga Mataitytė-Diržienė, Viginta Ivaškaitė-Tamošiūnė, Liubov Kotova, Agnė Tonkūnaitė, Sandra Krutulienė, Lina Radžiūnienė.

Katedros administracinius reikalus tvarko Vilniaus universiteto socialinio darbo magistrė Jūratė Rapalavičiūtė. Nuo katedros įkūrimo iki 2007 metų pavasario šias pareigas ėjo Dalia Melvydienė.

Nuo 1994 metų Vilniaus universitete socialinio darbo studijas, o vėliau ir katedrą kūrė ir iki 2005 metų rudens jai vadovavo prof. Albinas Bagdonas. Antruoju katedros vedėju 2005 metų rudenį pradėjo dirbti prof. Romas Lazutka. Trečiąja vedėja 2009 metų vasarą paskirta doc. Jolita Buzaitytė-Kašalynienė.

Daugumą bendrojo universitetinio lavinimo, studijų pagrindų dalykų, dalį specialybės dalykų dėsto profesoriai ir daktarai – docentai, arba daktarai, turintys didelę akademinio bei mokslo tiriamojo darbo patirtį. Įvertinant tai, kad socialinis darbas yra labai jauna profesija Lietuvoje ir kol kas neturima šios srities mokslo daktarų, dalį specialiųjų dalykų dėsto gabūs ir labai motyvuoti akademiniam darbui socialinio darbo magistrantūrą katedroje baigę absolventai, kurie apgynė disertacijas baigę socialinio darbo studijų programas arba išdirbę katedroje po 8–10 metų. Ypač sėkmingi katedrai buvo 2005–2006 metai (disertacijas apgynė J. Kašalynienė, D. Skučienė, L. Gvaldaitė, B. Švedaitė, E. Rimšaitė).

Socialinio darbo katedroje, skirtingai nei kitose mokymo įstaigose, dirba nemažai dėstytojų, kurie yra ne tik įgiję socialinio darbuotojo profesijos diplomus, bet turi ir praktinę socialinio darbo patirtį. Dalis katedros dėstytojų labai aktyviai dirba kaip geriausi šalies ekspertai socialinės politikos, jaunimo politikos, socialinio darbo srityse, dalyvauja įvairiuose nacionaliniuose ir tarptautiniuose tyrimuose, projektuose, taip pat rengiant šalies socialinės politikos teisės aktus. Aktyviai dalyvaudami šalies socialiniame gyvenime ir tiesiogiai susidurdami tiek su šalies, tiek su ES socialinės politikos aktualijomis, katedros dėstytojai perteikia studentams aktualiausią patirtį, ugdo kritinį jų mąstymą, gebėjimą sistemiškai analizuoti vykstančius socialinius pokyčius. Todėl studentai sugeba geriau integruoti teorines ir praktines žinias, o tai ypač svarbu socialiniam darbui, įgyja mokslinių ir profesinių žinių, reikalingų suprasti socialinių problemų priežastis bei parinkti tinkamus jų sprendimo būdus.

Teorijos ir praktikos vienovę užtikrina, dėstomų dalykų turinį labai praturtina tai, jog daugelis dėstytojų nuolat dalyvauja valstybės institucijų (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Švietimo ministerijos, Lietuvos darbo biržos, Neįgaliųjų reikalų departamento, kt.) veikloje rengiant įstatymus, koncepcijas ar strategijas; skaito paskaitas ar konsultuoja savivaldybių bei nevyriausybinių institucijų darbuotojus. Katedros dėstytojai aktyviai dalyvauja rengiant ir įgyvendinant socialinio darbo praktikų kvalifikacijos kėlimo sistemą: A. Bagdonas, A. Vareikytė, L. Žalimienė, R. Lazutka aktyviai dalyvauja rengiant socialinio darbo praktikų atestacijos ir kvalifikacijos kėlimo reikalavimus; B. Švedaitė, L. Gvaldaitė dalyvavo rengiant reikalavimus socialinio darbuotojų mokymo programoms ir jas vertinant; L. Žalimienė daug metų dalyvauja Vyriausiosios socialinio darbuotojų atestacijos komisijos veikloje. Tai teikia papildomų galimybių studijų turinį labiau priartinti prie praktikos, darbo rinkos reikalavimų. Be to, glaudus dėstytojų ir socialinio darbo praktikų, darbdavių atstovų ryšys padeda geriau organizuoti studentų praktikas, turiningiau organizuojami seminarai ir pratybos.

Kadangi socialinio darbo profesija šalyje labai nauja, katedra kviečia nemažai dėstytojų iš kitų šalių universitetų ar aukštųjų profesinių mokyklų, kurios turi daug didesnę patirtį vykdydami socialinio darbo programas. Daug metų katedros kolegomis yra, su paskaitomis pas studentus atvažiuoja Laplandijos universiteto (Suomija), Odensės (Danija), Drezdeno, Hanoverio (Vokietija) socialinio darbo mokyklų dėstytojai. Pastaraisiais metais atvyksta Umea universiteto (Švedija) dėstytojai.

Socialinio darbo programą baigę asmenys pakankamai sėkmingai įsitvirtina darbo rinkoje. Katedros absolventai įsidarbina įvairiose valstybinėse, savivaldybių bei nevyriausybinėse įstaigose ir organizacijose. Jie aktyviai įsitraukia į projektinę veiklą (inicijuoja, kuria projektus, programas, jiems vadovauja, koordinuoja). Tiek bakalauro, tiek magistro kvalifikacinius laipsnius gavę absolventai įsidarbina ir švietimo, vidaus reikalų bei sveikatos apsaugos sistemoms priklausančiose įstaigose. Tai rodo, jog absolventų paruošimas leidžia jiems sėkmingai konkuruoti darbo rinkoje su kitų mokymo įstaigų auklėtiniais, specialiai rengiamais dirbti minėtose įstaigose.

Daugelis magistro laipsnį universitete įgijusių socialinių darbuotojų įsidarbino ir dirba įvairaus lygmens vadovais, vyriausiaisiais specialistais (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje, jai pavaldžiose institucijose, Vilniaus ir kitų miestų savivaldybėse, globos įstaigose ir kt.). Socialinio darbo programų absolventai yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sekretorė V. Murauskaitė, ministerijos departamentų direktoriai A. Keršulis, A. Nazarovas, skyrių vadovai E. Čaplikienė, D. Urbonaitienė, kunigas vienuolis Astijus Kungys, Vilniaus socialinės paramos skyriaus vadovė R. Laiconienė, Klaipėdos socialinės paramos centro direktorė D. Stankaitienė, Trakų socialinės paramos skyriaus vadovė R. Bologovienė ir daug kitų rajonų socialinės paramos skyrių, globos įstaigų, dienos centrų vadovų, puikių socialinių darbuotojų.

KATEDROS KURUOJAMŲ STUDIJŲ RAIDA

Minėta, kad pirmoji socialinio darbo studijų programa Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete buvo parengta dar 1992 metų pavasarį pagal sutartį su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Iš esmės ši studijų programa buvo perkvalifikavimo programa, nes į studijas buvo priimti jau turintys aukštąjį universitetinį išsilavinimą asmenys. Dėl Lietuvos ūkio restruktūrizavimo po Nepriklausomybės atkūrimo daugybė inžinierių, žemės ūkio ir kitų sričių specialistų neteko darbo. Tačiau atsirado didelis darbo jėgos poreikis naujai besiformuojančiame socialinės apsaugos, socialinės rūpybos sektoriuje. Kilo būtinybė net tik iš naujo rengti, bet ir perkvalifikuoti daug žmonių. Vilniaus universitetas, taip pat institutai, virtę universitetais, taip pat nauji įkurti universitetai (Vytauto Didžiojo, Klaipėdos, Šiaulių) būtent ir ėmėsi perkvalifikavimo misijos. Nepriklausomybės pradžioje Lietuvoje kurį laiką studijų organizavimo srityje buvo susiklosčiusi paradoksali situacija. Asmuo, jau turintis vieną aukštojo mokslo diplomą ir norintis persikvalifikuoti, turėjo dvi galimybes: 1) stoti mokytis į bakalauro studijų programą ir po ketverių metų gauti bakalauro diplomą, t. y. žemesnio laipsnio negu turėtas; 2) stoti į magistrantūros studijų programą ir po dvejų metų gauti aukštesnio lygio – magistro di-

plomą. Be abejonės, kad ir studentų, ir universitetų požiūriu antrasis variantas buvo kur kas patrauklesnis. Studijos buvo mokamos ir čia svarbų tarpininko vaidmenį atliko Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija (tuomet LSDA vadovavo doc. V. Vaicekauskienė). 1994 metų pavasarį buvo parengta socialinio darbo magistro studijų programa, o tų pačių metų rudenį studijas pradėjo šešios magistrantės, iš kurių keturios 1996 metais gavo Vilniaus universiteto socialinio darbo magistro diplomus. Šias pirmąsias magistrantūros lygmens, bet perkvalifikavimo pobūdžio studijas baigė dar dvi specialistų laidos (apie 55 žmones).

1995 metais buvo įregistruotos ir pradėtos įgyvendinti socialinio darbo bakalauro dieninių ir neakivaizdinių studijų programos, vykdomos iki šių dienų. 1998 metais parengta iš esmės nauja socialinio darbo magistrantūros studijų programa, skirta asmenims, turintiems socialinio darbo pagrindinių studijų diplomą arba profesinę socialinio darbuotojo kvalifikaciją. Lygia greta buvo parengta vienerių metų socialinio darbo specialiųjų profesinių studijų programa, kuri buvo skirta perkvalifikavimui (praktiškai tai buvo socialinio darbo pirmosios magistrantūros studijų programos tradicijos tąsa). Po poros metų ji buvo pertvarkyta į 1,5 metų analogišką, bet jau antrosios studijų pakopos programą, skirtą kitų krypčių išsilavinimą turintiems, bet socialinio darbo srityje dirbantiems asmenims. Profesinių studijų programą baigę studentai toliau galėjo ir gali studijuoti socialinio darbo magistrantūroje. Nuo 2006 metų ši studijų programa nebevykdoma. Dabar kitų krypčių bakalauro ar magistro diplomus turintys asmenys gali studijuoti socialinio darbo magistrantūroje kartu studijuodami išlyginamuosius dalykus. 2009 metų pavasarį įregistruota nauja socialinės politikos magistro (antrosios pakopos) dieninių studijų programa ir nuo rugsėjo tikimasi pirmųjų šios programos studentų.

Vilniaus universitete yra penkios nuosekliųjų studijų programos socialinio darbo srityje: socialinio bakalauro (pagrindinių) – dieninių ir neakivaizdinių; socialinio darbo magistro (antrosios pakopos) dieninių ir neakivaizdinių, socialinės politikos magistro (antrosios pakopos) dieninių studijų.

Vilniaus universiteto socialinio darbo studijų programos parengtos laikantis Lietuvos studijų programas reguliuojančių dokumentų reikalavimų, taip pat atsižvelgiant į tarptautinius standartus – paskutinės redakcijos *Global Standards for Social Work Education and Training* (2004). Programos atspindi socialinio darbo etinius principus ir vertybes, apima būtinas žinias ir gebėjimus, orientuotus į dabartinius visuomenės poreikius bei Lietuvos socialinės politikos prioritetus. Svari programų dalis skirta praktiniam mokymui, studentų savirefleksijos gebėjimams ugdyti. Vilniaus universiteto socialinio darbo studijų programų schema pateikta 85 puslapyje.

Socialinio darbo studijų modelis

Prieš kokį dešimtmetį dažnai buvo keliamas klausimas: ar socialinis darbas kaip profesija reikalauja tokios didelės kompetencijos, kad būtinos universitetinės dvipakopės ar net tripakopės studijos? Tuo laiku, kai socialinis darbas buvo nauja, mažai žinoma sritis ir dažnai traktuojamas tik kaip elementarių socialinių paslaugų teikimas ar socialinių išmokų skyrimas, toks klausimas buvo lyg ir prasmin-

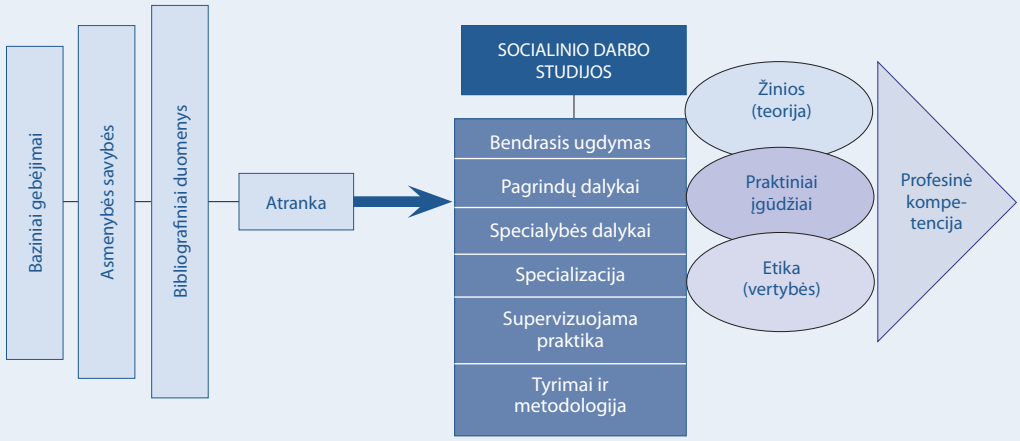

Socialinio darbo studijų modelis

gas. Kita vertus, buvo susipažinta su kitų šalių socialinio darbo studijų programomis ir remtasi Skandinavijos šalių, kurios jau turėjo dvipakopes socialinio darbo studijas, o suomiai ir švedai netgi doktorantūrą, pavyzdžiu. Dabar jau ir Vakarų Europos šalys suka socialinio darbo studijas link universitetinių studijų, įveda magistrantūrą, rūpinasi studentų įtraukimu į mokslinius socialinio darbo tyrimus. Atsitiko taip, kad Lietuva, smarkiai vėlavusi su socialinio darbo profesija, dabar yra tarp pirmaujančių Europos šalių universitetinio socialinio darbo studijų sutvarkymo požiūriu. 2008 metais patvirtintas Socialinio darbo studijų krypties reglamentas, kuriame numatyta, kad socialinio darbo studijos turi sudaryti sąlygas perprasti socialinio darbo vertybes ir etikos principus, įgyti žinių ir gebėjimų, reikalingų tiesioginei sąveikai su klientais konkrečioms socialinėms paslaugoms teikti, jų vadybai, tyrimams vykdyti, socialinei politikai formuoti ir jai įgyvendinti[1]. Reglamente pateikiamos rekomendacijos dėl šios srities pagrindinių studijų programų apimties, rekomenduojamų suteikti žinių, įgyjamų pažintinių, praktinių ir perkeliamųjų gebėjimų, taip pat aptariama studijų programos struktūra pagal rekomenduojamas dalykų grupes, neuniversitetinių ir universitetinių socialinio darbo studijų programų skirtybes.

Socialinio darbo bakalauro studijų programa

Socialinio darbo katedros vykdomos socialinio darbo pagrindinių (bakalauro) studijų programos tikslas – išugdyti Lietuvos socialinės paramos sektoriaus funkcionavimą ir plėtrą puoselėjančius, plačios pasaulėžiūros ir kritinio mąstymo specialistus, turinčius tvirtus socialinio darbo profesijos teorinius pagrindus ir praktinės veiklos įgūdžius, leidžiančius sėkmingai pradėti ir tęsti profesinę

[1] Socialinio darbo studijų krypties reglamento 8 straipsnis. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas nr. ISAK-980. 2008 m. balandžio 8 d.

karjerą darbo rinkoje, galimybes dalyvauti antrosios studijų pakopos socialinio darbo studijose. Formuojant studijų programos tikslus remiamasi Tarptautinės socialinių darbuotojų federacijos ir Tarptautinės socialinio darbo mokyklų asociacijos dokumentuose pateiktomis socialinio darbuotojo mokymo ir ugdymo ypatybių nuostatomis.

Bakalauro studijų programa remiasi tokia logika: bendrojo universitetinio lavinimo dalykai derinami su visuomenės ir asmens elgsenos mokslo žiniomis, o jų pagrindu mokoma socialinių problemų pažinimo ir jų sprendimo būdų. Taip pat ugdomi gebėjimai įgytas žinias kūrybiškai taikyti praktinėje veikloje.

Socialinio darbuotojo, kaip kvalifikuoto metodinio tarpininko sprendžiant socialines problemas, veiklai reikia sisteminio požiūrio bei žinių ir gebėjimų taikyti sociologijos, psichologijos, psichiatrijos, socialinės pedagogikos ir kitų mokslų žinias savo veikloje. Todėl studijų programos pagrindų dalykai skirti suteikti žinias bei suformuoti pažintinius gebėjimus tolesnėms gilesnėms studijoms, savarankiškai studijuoti specialius dalykus.

Socialinio darbuotojo profesijos specifika lemia, kad socialinis darbas – tai pirmiausia darbas su žmonėmis, aktyvus dalyvavimas socialinės komunikacijos sistemoje, tarpininkavimas sprendžiant asmens ir aplinkos problemas, todėl programoje nemažai vietos skiriama psichologijos, bendravimo, etikos dalykams. Kita vertus, profesionalaus Lietuvos socialinio darbuotojo samprata po Nepriklausomybės atkūrimo formavosi tokia linkme, kad socialiniai darbuotojai – tai ne tik tiesioginį „klinikinį“ socialinį darbą dirbantys specialistai, bet ir bendruomenių socialinio darbo organizatoriai, socialinių paslaugų politikos formuotojai vietos ir nacionaliniu lygmeniu. Todėl į studijų programą įtraukiami ir tokie dalykai: socialinė politika, darbo rinkos politika, socialinės paslaugos, viešojo sektoriaus ekonomika, socialiniai projektai ir programos.

Socialinio darbo magistro studijų programa

Socialinio darbo magistro studijų programa orientuota į dviejų sričių – visuomenės ir institucijų bei asmens – pažinimo derinį. Dėstomi dalykai grindžiami bakalauro studijų pakopoje įgytomis žiniomis, gebėjimais ir įgūdžiais ir aukštesniu lygiu ugdo būsimų socialinių darbuotojų kompetencijas. Šioje studijų pakopoje ugdomi gebėjimai strategiškai planuoti, vadovauti, inicijuoti socialinius pokyčius. Magistro pakopoje toliau, aukštesniu lygiu, remiantis sisteminiu požiūriu, gilinamasi į psichologinius klientų ir socialinių darbuotojų sąveikos aspektus.

Tolesnių studijų poreikis įgijus bakalauro laipsnį kyla visose šalyse sudėtingėjant socialinėms problemoms, atsirandant vis labiau sofistikuotiems socialinio darbo metodams, plečiantis jų įvairovei, taip pat besikeičiančios gyvenimo kokybės kontekste didėjant ir sudėtingėjant klientų poreikiams. Socialiniai darbuotojai vis dažniau dirba kaip socialiniai vadybininkai, bendruomenių organizatoriai, socialinės politikos formuotojai. Todėl jiems nebepakanka įgijamų bakalauro studijų žinių. Kita vertus, Lietuvoje socialinio darbo magistrantūra reikšminga ne tik studentų individualių gebėjimų ugdymui ir darbo rinkos specialistų poreikiams tenkinti. Magistrantūros programa būtina ir naujai socialinio darbo profesijai įsitvirtinti šalyje. Be jos socialiniam

darbui būtų dar sunkiau įsiterpti ir įsitvirtinti į gerokai anksčiau susiformavusių socialinių tyrimų ir praktinių profesinių veiklų tarpą. Magistrantūra duoda paskatą naujos socialinių tyrimų krypties formavimuisi šalyje.

Atsižvelgiant į didėjantį socialinio darbo vaidmenį visuomenėje, profesijos sudėtingėjimą ir būtinybę suteikti aukštesnę kvalifikaciją bakalauro laipsnį turintiems socialiniams darbuotojams, Socialinio darbo magistro studijų programos pagrindinis tikslas – teikti modernų antros pakopos socialinio darbo mokymą, remiantis daugiadisciplinine žiūra, derinant gilesnes socialinio darbo įvairių aspektų teorines žinias su praktiniu jų pritaikymu šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje bei ugdyti *gebėjimus* tirti socialines problemas, formuoti socialinę politiką bei analizuoti socialinės politikos priemonių poveikį, vadovauti socialinėms institucijoms, organizuoti socialinį darbą bendruomenėje, dirbant su įvairiomis amžiaus grupėmis bei įvairaus tipo institucijose.

Magistro studijų programą sudaro dvi dalys: 1) teorinės studijos ir 2) mokslo tiriamasis (magistro) darbas bei specializacijos praktika. Programos sandara suteikia nemažą pasirinkimo ir savarankiško darbo erdvę studentams. Jiems suteikiama galimybė ir kartu iš jų tikimasi įtempto savarankiško darbo pasirinktose socialinio darbo srityse. Pasirenkami dalykai sudaro 1/3 visų paskaitų ir seminarų, o apie 40 proc. viso programos laiko skirta studento praktikai ir mokslo tiriamajam darbui. Praktikos vietą ir tiriamojo darbo temą studentas taip pat pasirenka. Tuo siekiama programos lankstumo, derinimosi prie besiformuojančių socialinio darbo poreikių šalyje ir studentų savarankiškumo stiprinimo.

Socialinės politikos magistro studijų programa

Minėta, kad 2009 metais pradedama vykdyti nauja socialinio darbo šakos socialinės politikos antrosios pakopos programa. Jos imtasi pripažįstant, kad visose šalyse socialinės politikos studijų poreikis stiprėja besikeičiančios gyvenimo kokybės kontekste augant ir sudėtingėjant gyventojų poreikiams, atsirandant vis labiau sofistikuotiems socialinės pagalbos metodams, plečiantis jų įvairovei. Socialinės politikos specialistai Lietuvoje iki šiol nebuvo rengiami dėl šalies specifinės XX a. istorijos. Tuo Lietuva skiriasi nuo daugumos Europos ir kitų kontinentų industrinių šalių. Socialinės politikos studijų pradžia pasaulyje siejama su Londono ekonomikos mokyklos įkūrimu 1912 metais, kur buvo pradėtos skaityti socialinio administravimo paskaitos, 1950 metais Richardas Titmussas tapo pirmuoju socialinio administravimo profesoriumi, o aštuntajame dešimtmetyje plintant teoriniam pliuralizmui vietoje socialinio administravimo akademinėje srityje įsigalėjo socialinės politikos terminas. Dabar daugelyje Vakarų šalių universitetų yra socialinės politikos programos (labiau paplitusios antrosios pakopos studijų programos socialinės politikos arba gerovės valstybės, socialinės gerovės ir pan. pavadinimais).

Socialinės politikos specialistai reikalingi valstybės institucijoms, klientams atstovaujančioms ir jiems advokataujančioms nevyriausybinėms organizacijoms, profesinėms sąjungoms, politinėms organizacijoms, žiniasklaidos įmonėms ir kt. Viešajame sektoriuje socialinės politikos specialistai reikalingi savivaldybėms, jų administracijoms, socialinės paramos, sveikatos ir kt. skyriams, savivaldybių įsteigtoms socialinių paslaugų įs-

taigoms. Taip pat centrinės valdžios institucijoms ir joms pavaldžioms socialines paslaugas administruojančioms įstaigoms. Kai kurios iš pastarųjų yra labai didelės (Sodra, Darbo birža, Ligonių kasa ir kt.).

Socialinės politikos magistrantūros programos paskirtis – suteikti galimybę visuomenės mokslų krypčių bakalauro laipsnį turintiems asmenims įgyti kompetenciją socialinės politikos srityje. Akivaizdu, kad socialinė politika yra daugiadisciplininė sritis. Socialinės politikos specialistai turi išmanyti visuomenės struktūrą, socialinius reiškinius, socialines problemas, visuomenės politinę sąrangą, ūkio funkcionavimą ir ypač viešojo sektoriaus ekonomiką, finansus ir administravimą, teisinę sistemą ir kt. Socialinių mokslų krypčių pirmosios pakopos programas baigusiems asmenims reikalinga plečiamoji magistrantūros programa, kad jie įgytų platesnį pasirengimą ir kompetencijas, palyginti su konkrečios socialinių mokslų krypties (pvz., sociologijos, socialinio darbo, viešojo administravimo, vadybos, teisės ar ekonomikos) jau įgytomis pagrindinių studijų kompetencijomis.

Baigę šią programą asmenys įgis papildomas kompetencijas. Jie suvoks socialinės politikos vietą mokslų sistemoje, jos ir politinės filosofijos, politikos mokslo, sociologijos, ekonomikos, vadybos, teisės santykį. Žinos socialinės politikos teorijas ir problemas, socialinės gerovės sistemų struktūras ir funkcionavimo dėsningumus, vietinių, nacionalinių ir tarptautinių institucijų veiklą socialinės politikos srityje. Išsiugdys gebėjimus taikyti įgytas žinias analizuojant socialinės politikos reiškinius ir procesus, aiškinti juos bendresniu istoriniu ir teoriniu kontekstu, gebėjimą racionaliai gvildenti daugiadalykinio pobūdžio problemas. Studentai gebės remtis tradicinėmis ir šiuolaikinėmis socialinės gerovės teorijomis tiriant socialinės gerovės reiškinius, surasti ir susisteminti socialinei politikai pažinti reikalingą informaciją, naudotis kiekybiniais ir kokybiniais socialinių tyrimų metodais.

Atsižvelgiant į didėjantį socialinės politikos vaidmenį ir būtinybę suteikti platesnį pasirengimą ir papildomas kompetencijas socialinio darbo ir kitų socialinių mokslų bakalaurams, socialinės politikos magistro studijų programos pagrindinis tikslas – teikti modernų antrosios pakopos socialinės politikos mokymą, remiantis daugiadisciplinine žiūra, derinant plačias socialinės politikos teorines žinias su praktiniu jų pritaikymu šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje ir tarptautinėje erdvėje bei ugdyti gebėjimus pažinti socialines problemas, rengti ir profesionalų bendruomenei bei visuomenei pateikti socialinės politikos sprendimus, organizuoti jų įgyvendinimą, taikyti šiuolaikinius socialinės politikos rezultatų bei pasekmių analizės metodus, vadovauti socialiniams projektams ir juos įgyvendinančioms institucijoms, inicijuoti socialinės plėtros priemones, jas organizuoti ir vadovauti vykdant.

Šis tikslas yra artimas, tačiau netapatus jau anksčiau vykdomos socialinio darbo magistro programos tikslui. Šios ir naujai teikiamos socialinės politikos programos tikslai susiję, nes abi programos numato ugdyti gebėjimus pažinti, tirti socialines problemas, nustatyti socialinės politikos tikslus, parinkti priemones ir analizuoti jų poveikį, vadovauti socialinėms institucijoms. Tačiau minėta socialinio darbo programa siekiama ugdyti gebėjimus dirbti vadinamąjį klinikinį socialinį darbą su konkrečiais asmenimis ir nedidelėmis jų gru-

Socialinio darbo katedros darbuotojai: (iš kairės pirmoje eilėje sėdi) dokt. S. Krutulienė, dokt. L. Kotova, dokt. L. Radžiūnienė, dokt. V. Ivaškaitė-Tamošiūnė, doc. J. Buzaitytė-Kašalynienė, doc. D. Skučienė, lekt. V. Jakutienė; (antroje eilėje) lekt. D. Petružytė, lekt. A. Vareikytė, doc. B. Gruževskis, dokt. A. Tonkūnaitė, prof. A. Bagdonas, doc. V. Gevorgianienė, dokt. J. Mataitytė-Diržienė, doc. L. Žalimienė, dokt. E. Dunajevas, lekt. L. Gvaldaitė, katedros reikalų tvarkytoja J. Rapalavičiūtė, prof. R. Lazutka, lekt. B. Švedaitė-Sakalauskė

pėmis. Todėl jos turinys labiau orientuotas į pagalbos asmeniui ir jų grupėms teikimo gebėjimų ugdymą. Socialinės politikos programos tikslas labiau kreipiamas ne tiek į atskiro asmens padėties socialinėje aplinkoje pažinimo ir pagalbos jam gebėjimų ugdymą, bet labiau į gebėjimus pažinti socialinę aplinką, joje kylančias problemas, taip pat į socialinės politikos priemonių, taikomų visuomenės mastu, supratimo, kūrimo, įgyvendinimo inicijavimo ir palaikymo gebėjimus.

Socialinio darbo doktorantūra

Socialinio darbo doktorantūra yra trečioji studijų pakopa. Doktorantūros kryptys Lietuvoje nustatytos pagal gana tradicines mokslų kryptis. Socialinį mokslų išskirtos septynios kryptys: teisė, politologija, ekonomika, vadyba, sociologija, psichologija, edukologija. Socialinis darbas nėra numatytas kaip atskira socialinių mokslų kryptis, bet įtraukta kaip sociologijos šaka. Vilniaus universitetas vykdo visų šakų sociologijos doktorantūros studijas, iš jų ir socialinio darbo šakos. Kasmet 1–3 doktorantai, įstoję į Vilniaus universiteto sociologijos doktorantūrą, savo moksliniam darbui renkasi aktualias socialinio darbo temas.

Socialinio darbo katedros vykdomų studijų programų kokybė

2006 metais Studijų kokybės vertinimo centro organizuotas ir tarptautinės ekspertų grupės atliktas išsamus išorinis socialinio darbo studijų programų Lietuvoje kokybės

Ištraukos iš tarptautinės ekspertų grupės VU SD programų vertinimo išvadų

„Tarptautinės ekspertų grupės vadovė prof. dr. Mirja Satka (Suomija); nariai: doc. dr. Rūta Butkevičienė (Lietuva), prof. dr. Anita Lidaka (Latvija), prof. dr. Sabine Pankofer (Vokietija); prof. dr. Reinhold Stipsits (Austrija), A. Vareikytė (Lietuva – pastaroji VU vertinime nedalyvavo).

Ekspertų grupė programas vertino 2006 m. spalio mėnesį. Vertinimo grupė skaitė katedros parengtą studijų programų savianalizę ir uždavinėjo klausimus socialinio darbo dėstytojams, rėmėsi savu patyrimu socialinio darbo srityje. Vėliau ekspertų grupė aptarė savo pastabas ir klausimus bei suformulavo problemas, kuriomis pasidalino su fakulteto administracijos personalu, studentais, absolventais bei darbdaviais, kurie tuo metu viešėjo universitete. Šis įvertinimas buvo aptartas ir išreiškia visos ekspertų grupės nuomonę.

Studentai bei absolventai vertinimo grupei teigė, kad studijų programoje norėtų daugiau sociologijos, socialinės politikos, ekonomikos bei teisės ir mažiau psichologijos bei pedagogikos kursų. Ekspertų grupė palaikė šį prašymą su keliom išlygom. Atsižvelgiant į Lietuvos socialinio sektoriaus augimą, socialinę politiką, sociologiją bei teisę apjungus su gerom vadybos bei ekonomikos žiniom gali būti naudingas derinys darbo rinkai.

Socialinio darbo studijos VU yra populiarios tarptų, kurie nori turėti universitetinį išsilavinimą. Ekspertų komisija patvirtino, kad VU socialinio darbo katedra yra geriausias socialinio sektoriaus studijų institucijos padalinys šalyje.

Pagrindinis programos įvertinimas

Remiantis prieš tai buvusiais pasisakymais, vertinimo grupė mano, jog socialinio darbo studijos parodo profesionalų paruošimą geru europiniu lygmeniu. Šių studijų programos turi nemažai privalumų, kurie buvo aukščiau išskirti. Grupė patarė programos vykdytojams eiti tinkama linkme, kurią jie pasirinko, plėsti bendradarbiavimą su kitais Lietuvos universitetais bei kolegijomis, kuriuose yra socialinio darbo studijos.“

vertinimas parodė, kad iš visų šalies universitetų tik Vilniaus universitete vykdomos visos socialinio darbo programos gali būti akredituotos be jokių išlygų. Anot tarptautinės ekspertų grupės įvertinimo, Vilniaus universiteto socialinio darbo programa yra europinio lygio, nors toliau ją tobulinant reikėtų mažesnio auditorinio krūvio dėstytojams, daugiau laiko moksliniam darbui, daugiau individualaus darbo su studentu, didesnio praktikos ir teorijos integravimo. Visuose kituose Lietuvos universitetuose socialinio darbo studijos gavo tik laikiną akreditaciją, numatant pakartotinį jų vertinimą.

KATEDROS MOKSLINĖ, PROJEKTINĖ VEIKLA: TYRIMŲ SRITYS, PUBLIKACIJOS, LEIDŽIAMI ŽURNALAI, DALYVAVIMAS PROJEKTUOSE

Katedros darbuotojai ne tik dirba pedagoginį darbą, bet ir yra aktyvūs mokslininkai, turintys savo mokslinių tyrimų interesų sritis ir ilgą laiką nuosekliai jas plėtojantys. Pastaruoju laikotarpiu katedros darbuotojų atliekamus mokslinius tyrimus būtų galima išskirti į dvi pagrindines sritis: pirmoji – socialinių paslaugų plėtra ir socialinis darbas ir antroji – užimtumas ir socialinė politika.

Socialinių paslaugų plėtros ir socialinio darbo srityje pastaraisiais metais gilinamasi į tokias temas: smurtas šeimoje, narkotikų vartojimo ir piktnaudžiavimo alkoholiu pasekmės, socialinių paslaugų plėtra, vaikų globa šeimoje ir įvaikinimas, bendruomeninių iniciatyvų aktyvinimas ir įgalinimas, pagalba socialinės rizikos asmenims, socialinė reabilitacija ir integracija, neįgaliųjų socialinė ir kultūrinė integracija, etinės mažumos, tarpkultūrinis mokymas ir komunikacija, socialinio darbo istorija.

Užimtumo ir socialinės politikos srityje tiriamoji problematika apima tokias temas: socialinė atskirtis, socialinės apsaugos sistemos priemonių efektyvumas, pensijų reformos, darbo rinkos politikos priemonės, profesinis mokymas.

Kiekvienas katedros narys turi konkretesnes tyrimų sritis: R. Lazutka daugelį metų gilinasi į socialinės politikos, gerovės valstybės, pensijų, skurdo ir socialinės atskirties problematiką; B. Gruževskis – į darbo rinkos, gyventojų užimtumo klausimus; A. Bagdono mokslinių tyrimų sritis – kognityvioji psichologija, neįgaliųjų psichologija; B. Švedaitės mokslinių interesų sritis –

socialinio darbo profesijos raida, socialinio darbo teorija, supervizija; L. Žalimienė tiria su socialinių paslaugų raida, plėtra, kokybe susijusius dalykus; D. Skučienė – socialinę ir ekonominę, lyčių nelygybę, socialinę politiką; J. Kašalynienės interesų sritis – sistemų teorija ir ekologinė perspektyva socialinėje pedagogikoje ir socialiniame darbe, jaunimo politika, savanoriškos veiklos motyvai; V. Gevorgianienę domina neįgaliųjų socialinė integracija, sociokultūrinio identiteto klausimai; L. Gvaldaitės mokslinių tyrimų patirtis daugiausia susijusi su vaiko gerovės, darbo su šeima klausimais; E. Šumskienės – neįgaliųjų socialinės integracijos problematika, globos sistemos neįgaliesiems raida; M. Rubaževičienė gilinasi į socialinio darbuotojo ir kliento bendravimo problemas; paliatyviąją paramą – socialinį darbą su nepagydomai sergančiaisiais; V. Lepeškienė gilinasi į socialinio darbuotojo veiklos psichologinius aspektus, žmogaus santykį su jo profesine veikla; vertybių klausimus; A. Vareikytė domisi socialinių paslaugų organizavimu, savivaldybių vaidmeniu įgyvendinant socialinę politiką, socialinių darbuotojų veikla. Naujos mokslinių tyrimų ir problematikos kryptys formuojasi doktorantams rengiant disertacijas.

Katedra daug dėmesio skiria jaunajai mokslininkų, užsiangažavusių socialinio darbo problematikos tyrimuose, kartai rengti. Nors kol kas socialinio darbo magistrantūrą baigę studentai stoja į bendrą sociologijos doktorantūrą, kurią administruoja ir socialinio darbo magistrus svetingai sutinka Sociologijos katedra, tačiau šiems doktorantams vadovauja Socialinio darbo katedros mokslininkai, disertaciniams darbams renkantis aktualias socialiniam darbui temas. Abi katedros (Sociologijos ir Socialinio darbo) sklandžiai bendradarbiauja rengiant socialinio darbo pakraipos daktarus.

2006 metais katedros darbuotojų, doktorantų apgintos disertacijos:

- L. Gvaldaitė. Italijos ir Lietuvos šeimų savigalbos grupių ugdomosios funkcijos raiška (vadovė doc. dr. B. Pociūtė).
- E. Rimšaitė. Nuo tradicinės link modernios globos: žmonių su proto ir psichine negalia atvejis (vadovė doc. dr. L. Žalimienė).
- B. Švedaitė. Socialinis darbas Lietuvoje: naujos funkcinės visuomenės atsiradimo ir vystymosi prielaidų sociologinė analizė (vadovas dr. H. Wagner).

2009 metais dar rengiamos disertacijos, kurios papildys katedros tyrimo problematiką naujais socialiniam darbui aktualiais klausimais:

- Jurga Mataitytė-Diržienė. Sunkiomis psichikos ligomis sergančių asmenų integracija (vadovė doc. dr. L. Žalimienė).
- Eugenijus Dunajevas. Socialinis darbas Lietuvoje: kismas tarp socialinių paslaugų ir socialinių judėjimų (vadovė doc. dr. L. Žalimienė).
- Viginta Ivaškaitė-Tamošiūnė. Perskirstymas formuojantis gerovės kapitalizmui Lietuvoje (vadovas prof. R. Lazutka).
- Liubov Kotova. Socialinių paslaugų privatizavimas kaip viešosios politikos problema (vadovė doc. dr. L. Žalimienė).
- Sandra Krutulienė. Neurologinių ligonių gyvenimo kokybė (vadovas prof. R. Lazutka).
- Agnė Tonkūnaitė. Socialinės nelygybės profiliai Rytų ir Centrinės Europos valstybėse (vadovas prof. A. Poviliūnas).
- Lina Radžiūnienė. Vyrai ir vyriškumo sampratos šiuolaikinėje Lietuvoje (vadovas prof. R. Lazutka).

Publikacijos, leidybos veikla

Katedros mokslininkai publikuoja savo mokslo tiriamosios veiklos rezultatus nacionaliniuose bei tarptautiniuose mokslo leidiniuose, rengia leidinius ir knygas, dalyvauja mokslo žurnalų redakcinėse kolegijose (R. Lazutka, A. Bagdonas). Socialinio darbo katedra leidžia savo žurnalą STEPP (Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika), kuriame publikuojami tiek katedros darbuotojų, tiek kitų institucijų mokslininkų, politikų, praktikų straipsniai aktualiomis socialinio darbo teorijai ir praktikai temomis.

Būtų galima paminėti šias vien katedros darbuotojų ar su kitų institucijų bendraautoriais parengtas ir publikuotas knygas:

- Bagdonas A., Lazutka R., Vareikytė A., Žalimienė L. Skirtingi, bet lygūs visuomenėje ir darbuotėje. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.
- Žalimienė L. Vaikų socialinės globos kokybė ir jos vertinimas: Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2007.
- Gvaldaitė L., Švedaitė B. Socialinio darbo metodai. Vilnius: Spauda, 2005.

KATEDROS BENDRADARBIAVIMAS SU LIETUVOS IR UŽSIENIO INSTITUCIJOMIS, NARYSTĖ ORGANIZACIJOSE

Bendradarbiavimas yra vienas iš pagrindinių socialinio darbo profesijos žodžių, nesvarbu, būtų kalbama apie socialinio darbo studijas, teoriją, politiką, praktiką, organizavimą ar kt. aspektus, sritis ar lygmenis. Ypač turint galvoje socialinio darbo profesijos ir programų naujumą, katedros vienas iš prioritetų – užmegzti kuo daugiau ryšių su Vakarų šalių universitetais, socialinio darbo mokyklomis, kitomis institucijomis, iš kurių būtų galima pasisemti patirties, idėjų, pasitelkti dėstytojų ir taip kuo sparčiau sukurti naujas kokybiškas studijų programas, perimti tyrimų patirtį.

Dėl tos pačios priežasties katedros dėstytojai skatinami dalyvauti tarptautiniuose ir tarpinstituciniuose tyrimų projektuose, darbo grupėse, kurios dirba socialinės gerovės srityje, rengia teisės aktus, nacionalines strategijas ir pan. Visi šie ryšiai prisideda prie dėstytojų kvalifikacijos tobulėjimo, o kartu daromas poveikis ir šalyje besiformuojančiai socialinio darbo sričiai.

Socialinio darbo profesija vis labiau tampa tarptautine – socialiniams darbuotojams vis dažniau tenka dirbti su įvairių kultūrų, tautybių klientais, todėl absolventams itin svarbios vertybinės nuostatos, užsienio kalbų mokėjimas, gebėjimas, analitinis mąstymas, tarpkultūrinis bendradarbiavimas. Socialinio darbo studijų programų tobulinimas siekiant atitikties „europinio lygio“ socialinio darbo programoms turėtų vykti „konceptualizacijos“ kryptimi, t. y. remtis ES lygmeniu vykdomais lyginamaisiais tyrimais ir tarptautinių projektų rezultatais. Kol nėra nustatytų ES socialinio darbo studijų programų standartų, nėra apibrėžta, kokia turėtų būti Europos socialinio darbo vizija. Todėl tik ES mastu vykdomais tyrimais grįsta veikla turėtų padėti kartu visoms šalims parengti Europos socialinio darbo koncepciją ir apibrėžti socialinio darbuotojo vaidmenį socialinėje Europoje.

Socialinio darbo katedra turi daug ryšių su ES universitetais ir socialinio darbo mokyklomis. Kviečiamasi nemažai dėstytojų. Studentų judėjimas kol kas beveik vienpusis, nes neturima užsienio kalba skaitomų kursų,

nelabai jie ir paklausūs. Atvyksta po kelis užsienio studentus atlikti praktiką. Tačiau šios veiklos plėtojimą riboja socialinio darbo klientų nekalbėjimas angliškai. Keli dėstytojai dalyvauja ES projektuose, skirtuose socialinio darbo studijoms (programų kūrimas).

Vilniaus universitetas turi pasirašęs sutartis dėl socialinio darbo studijų su Laplandijos, Sheffield Halam, Umea universitetais, Leipcigo taikomuoju universitetu, Drezdeno protestantiškąja aukštąja socialinio darbo mokykla, Hanoverio aukštąja socialinio darbo mokykla, Šveicarijos socialinio darbo mokykla (taikomuoju universitetu), Danijos socialinio darbo mokykla (Odensėje), Milano šv. Širdies katalikiškuoju universitetu. Socialinio darbo katedra kviečia kitų šalių universitetų dėstytojus skaityti paskaitas, kurias studentai gali rinktis kaip laisvai pasirenkamus dalykus. Jau keletą metų atvyksta dėstytojai iš Danijos, JAV, Švedijos, Jungtinės Karalystės ir iš minėtų Vokietijos bei Suomijos universitetų. Kas mėnesį katedroje svečiuojasi vienas du užsienio mokslininkai, kai kurie dėstytojai atvyksta kasmet.

Ypač glaudūs ilgalaikiai ryšiai sieja Socialinio darbo katedrą su Laplandijos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Socialinio darbo katedra: 1998 metais pagal *Consensus* programą buvo pradėtas projektas „*SocNet*“ apie socialinių darbuotojų rengimo standartus. 2003–2005 metais kartu su Suomijos Laplandijos universitetu katedra vykdė projektą „Socialinio darbo mokymas Rusijos šiaurės vakaruose“. Nuo 2003 metų su juo užmegzti bendradarbiavimo ryšiai dėl socialinio darbo doktorantūros studijų: kiekvieną rudenį studijų į Laplandijos universitetą keturiems mėnesiams išvyksta mūsų doktorantas.

Artimai bendradarbiaujama su Tarptautine socialinės gerovės taryba (*International Council of Social Welfare*). Jau nuo 2003 metų vienas katedros narys (iki 2006 m. A. Bagdonas, vėliau – R. Lazutka) yra šios tarybos Europos padalinio vykdomajame komitete, 2007 metais katedra organizavo šios organizacijos ir universiteto bendrą tarptautinę konferenciją. 2009 metais Europos socialinio darbo mokyklų asociacijos vykdomojo komiteto nare išrinkta doc. V. Gevorgianienė.

Šiuo metu katedra dalyvauja arba rengia kelis projektus kartu su užsienio partneriais. Ko gero, svarbiausias iš jų – Šiaurės ir Baltijos šalių doktorantų tinklo projektas (finansuoja *Nord Forsk*). Katedra taip pat koordinuoja šešių ES universitetų intensyvios programos (*Intensive Programme*) projektą.

Tyrimų srityje katedros dėstytojai Lietuvoje aktyviai bendradarbiauja su Socialinių tyrimų bei Darbo ir socialinių tyrimų institutais. Socialinių tyrimų institute yra Socialinės ekonomikos skyrius, kuris sudarytas iš kelių katedros dėstytojų (derinamas darbas abiejose institucijose: vienoje turint pagrindines, kitur – antraeiles pareigas).

Tobulinant studijų programas stengiamasi įtraukti pačius studentus, darbdavių atstovus, socialinius partnerius. Produktyvūs ir ilgalaikiai bendradarbiavimo santykiai palaikomi su Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo ministerijomis. Minėtų ministerijos atstovai kasmet dalyvauja baigiamųjų bakalauro darbų vertinimo komisijos veikloje bei pagrindinių socialinio darbo studijų programos komiteto veikloje. Jų išsakyta nuomonė ir vertinimai dėl studijų programos atitikties praktikos poreikiams ir būsimų socialinių darbuotojų konkurencingumo darbo

rinkoje yra labai naudinga koreguojant studijų programas, dėstomų dalykų turinį, planuojant praktikos vietas.

Katedros dėstytojai dalyvavo rengiant socialinio pedagogo profesijos koncepciją Lietuvoje, taip pat Socialinių pedagogų etatų steigimo bandomojo projekto ir Socialinių pedagogų etatų įvedimo ugdymo įstaigose prie Švietimo ir mokslo ministerijos darbo grupėse, taip pat rengiant socialinių pedagogų pareigines instrukcijas, kvalifikacinius reikalavimus, profesinio rengimo standartus, socialinės pedagoginės pagalbos teikimo bendruosius nuostatus.

Socialinio darbuotojo praktinė veikla Lietuvoje yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos reguliuojama sritis, todėl, vykdant ir tobulinant programą, nemažai bendradarbiaujama su šia ministerija. Katedros darbuotojai dalyvavo rengiant ar vertinant daugelį socialinės apsaugos sistemą, socialinio darbuotojo veiklą reglamentuojančių teisės aktų.

Socialinio darbo katedra daug bendradarbiauja su Vilniaus nevyriausybinėmis organizacijomis – socialinių paslaugų teikėjomis ir katedros absolventų darbdaviais. Su 85 Vilniaus institucijomis, įstaigomis ir organizacijomis yra sudarytos dvišalės sutartys dėl studentų praktikos atlikimo vietų, iš jų su 25 nevyriausybinėmis organizacijomis. Nemažai studijų programą baigusių absolventų dirba šių organizacijų socialinių paslaugų įstaigose, o tai yra papildomas informacijos šaltinis sužinoti darbdavių nuomonę apie parengtus specialistus ir jų tinkamumą darbui.

Socialinio darbo studijos dar vykdomos Vilniaus pedagoginiame, M. Romerio, Klaipėdos, Šiaulių, Vytauto Didžiojo, Kauno medicinos universitetuose ir keliose Lietuvos kolegijose. Kadangi socialinio darbo profesija yra nauja ir šalyje vis dar sparčiai besiplėtojanti, didelės konkurencijos tarp atskirų mokymo įstaigų dėl studentų, ypač bakalauro lygmens programų, nėra.

Universitetų ir kolegijų, rengiančių socialinius darbuotojus, sveiką bendradarbiavimą galėtų paskatinti Lietuvos socialinio darbo mokyklų asociacija. Apie tokios asociacijos steigimą diskutuojama nuo 1994 metų, tačiau iki šiol to padaryti nepavyksta.

ŽYMESNI KATEDROS ĮVYKIAI, KONFERENCIJOS, TRADICINIAI RENGINIAI

Dėl katedros „paaugliuko“ amžiaus sunku apsispręsti, ką įrašyti į jos svarbių „istorinių“ įvykių sąrašą. Tačiau, be abejonės, kelis iš jų, papildomai prie pirmiau aprašytų ir susijusių su naujų studijų programų įtvirtinimu, galima išvardyti.

Nors ir neliksmas, bet reikšmingas 2005 metų ruduo, kai iš katedros vedėjo pareigų pasitraukė prof. A. Bagdonas. 2006 metais katedrai labai svarbus minėtas tarptautinės ekspertų grupės programų įvertinimas. Formaliai katedra pripažinta geriausia Lietuvoje socialinio darbo srityje. 2007 metų vasaros pradžioje buvo organizuota didelė tarptautinė ICSW konferencija, kuri nors ir šiek tiek vėluojant, be kita ko, buvo skirta ir Socialinio darbo katedros 10-mečiui (oficialiai katedra įsteigta 1996 m. rugsėjo 1 d.). Konferencijos tema buvo „Lygios galimybės asmenims, grupėms ir tautoms“. Viena iš konferencijos sekcijų buvo skirta Socialinio darbo katedros

10-mečiui paminėti. Joje buvo analizuojami socialinio darbo profesijos, socialinių darbuotojų profesinio rengimo Lietuvoje klausimai.

2008 m. gruodžio 15 d. Socialinio darbo katedros iniciatyva įsteigtas Socionomų, arba katedros draugų, diskusijų klubas. Socionomų klubas vienija socialinės plėtros srityje dirbančius profesionalus iš įvairių Lietuvos regionų, mėgstančius diskutuoti socialinės teorijos, politikos ir praktikos temomis, siekiančius neformaliai šviestis, keistis patirtimi ir kolegiška parama. Klubo nariai – socialinių mokslų tyrėjai, dėstytojai ir studentai, socialinės apsaugos, socialinio darbo ir kitų socialinės plėtros sričių praktikai. Organizaciniais klubo klausimais rūpinasi katedros doktorantė S. Krutulienė, katedros reikalų tvarkytoja J. Rapalavičiūtė, klubo diskusijoms vadovauja doc. B. Gruževskis, neformalus, idėjinis klubo vadovas yra R. Lazutka.

Katedros darbuotojai turi ilgalaikę tradiciją organizuoti mokslo metų baigimo šventę sodyboje Liuliškėse, Širvintų rajone. Šioje iškyloje dalyvauja ne tik katedros nariai, bet ir jų šeimų nariai, draugai, dalijamasi praėjusių mokslo metų įspūdžiais, aptariamos ateities vizijos, idėjos. Ore sklandant raudonųjų bijūnų aromatui 2005 m. birželio 29 d. dėstytojai surimavo ir savo himną.

SOCIALINIO DARBO KATEDROS HIMNAS

Mūsų tikslas – socialinis darbas:
Globa, paslaugos ir parama.
Mes atėjome Lietuvos garbei
Ir nuo mūsų – jauki šiluma.

Kas negali, nenori, nereikia
Mes ateinam – ir jie vėl galės.
Mes nenorime visko pakeisti,
Tik padėti atrast jūs galias.

Mūsų broliai – silpni, neįgalūs,
Mes jiems diegiame mūsų jėgas
Patys esam liekni ir išbalę
Bet dvasia – milžinai esame mes.

Mūsų tikslas – socialinis darbas
Mes jį dirbsim, kol jėgos apleis.
Ir nedirbant gražiai mes bendraujam,
Socialias tik dainuojam daineles.

SOCIOLOGIJOS KATEDRA

Arūnas Poviliūnas

TRUMPA SOCIOLOGIJOS KATEDROS ISTORIJA

Vilniaus universitete Sociologijos katedra buvo įkurta 1989 metais, tais pačiais metais atkurtame Filosofijos fakultete buvo pradėtos sociologijos studijos. Tuo metu vykę politiniai ir socialiniai pokyčiai, Sovietų sąjungos griuvimu pasibaigęs persitvarkymas, kova dėl Lietuvos nepriklausomybės sudarė palankias sąlygas socialinių mokslų plėtrai. Sociologijos katedra kūrėsi veikiama šių naujų ir gaivių vėjų.

Sovietinėje Lietuvoje dėl ideologinių aplinkybių sociologija kaip akademinė disciplina visapusiai plėtotis negalėjo, tačiau jokie ideologiniai suvaržymai negalėjo paneigti su modernėjančio ūkio poreikiais susijusių sociologinių tyrimų būtinybės. Vilniaus universitete nuo 1973 metų veikė Sociologijos laboratorija, kurioje daugiausiai buvo atliekami tyrimai, susiję su darbo organizavimu įmonėse. Vilniaus universiteto Sociologijos laboratorijai iš eilės vadovavo Vytautas Baškys, Rimantas Černiauskas, doc. Rimantas Kairelis ir doc. Rasa Ališauskienė. Šioje laboratorijoje atliekami sociologiniai tyrimai sudarė palankias sąlygas tobulinti sociologinių tyrimų metodiką ir sociologinių duomenų analizę. 1989 metais Sociologijos laboratorija pradėjo dalyvauti Vakarų šalių sociologų inicijuotuose projektuose, o 1992 metais Vilniaus universiteto Sociologijos laboratorijos pagrindu sukurta Lietuvos–Didžiosios Britanijos rinkos ir visuomenės nuomonės tyrimų kompanija „Baltijos tyrimai“ tapo *Gallup Worldwide* tinklo nare. Tai rodo, kad Sociologijos laboratorijoje atliekami tyrimai atitiko tarptautinius standartus, o sukaupta empirinių tyrimų patirtis garantavo tarptautinį pripažinimą.

Sociologijos katedros vedėjas prof. dr. Arūnas Poviliūnas

Sociologijos katedra buvo įsteigta atkurtame Filosofijos fakultete. Tai turėjo teigiamos įtakos ir sociologijos studijoms, ir tolesnei sociologijos disciplinos

raidai Vilniaus universitete. Reikalas tas, kad ne vienas filosofas domėjosi dalykais, kurie iš esmės priklausė teorinei sociologijos problematikai. Aiškus lyderis šioje srityje buvo Filosofijos istorijos ir logikos katedros docentas Antanas Nesavas. Jis asmeniškai bendravo su E. Frommu, didelė dalis jo tyrimų susijusi su socialine fenomenologija (A. Schutzas) ir fenomenologine sociologija (P. Bergeris, T. Luckmanas). „Problemose“ paskelbti A. Nesavo straipsniai ir vertimai yra svarbūs iki šiol. Ne vienas filosofas domėjosi Frankfurto mokyklos idėjomis, ne per toliausiai nuo sociologinės problematikos buvo ir Vilniaus universiteto semiotikų, kurie susibūrė į A. Greimo semiotikos studijų ir tyrimų centrą, tyrimai. Apibendrinant būtų galima teigti, kad Vilniaus universitete plėtojamam sociologiniam diskursui darė didelę įtaką filosofiniai tyrimai socialinių teorijų, visuomenės raidos ir gnoseologijos bei epistemologijos srityse.

Visa tai sudarė kontekstą, kuriame vyko formali sociologijos, kaip savarankiškos disciplinos, institucionalizacija. Sociologijos katedros steigimą inicijavo prof. Arvydas Matulionis, jis buvo ir pirmasis Sociologijos katedros vedėjas, dėl daugelio įsipareigojimų katedrai galėjęs vadovauti tik iki 1990 metų. Prof. A. Matulioniui įsitraukus į kitas veiklos sritis, Sociologijos katedrai ėmė vadovauti doc. Rasa Ališauskienė. Netrukus doc. Rasa Ališauskienė pradėjo vadovauti jau minėtai visuomenės nuomonės tyrimų kompanijai „Baltijos tyrimai“, ir 1992 metais Sociologijos katedros vedėja tapo doc. Eglė Irena Laumenskaitė. Po metų Vilniaus universitete buvo pradėtas kurti Religijos studijų centras, kuriam ji buvo pakviesta vadovauti. 1993 metais vadovavimą Sociologijos katedrai perėmė doc. Vida Kanopienė, Sociologijos katedros vedėja ji buvo devynerius metus. Jai perėjus dirbti į Mykolo Romerio universitetą, nuo 2002 metų Sociologijos katedros vedėju tapo docentas, o nuo 2008 metų profesorius Arūnas Poviliūnas.

Sociologijos katedros vedėjai

Prof. habil. dr. Arvydas Matulionis 1989–1990 m.

Doc. dr. Rasa Ališauskienė 1990–1992 m.

Doc. dr. Eglė Irena Laumenskaitė 1992–1993 m.

Doc. dr. Vida Kanopienė 1993–2002 m.

Socialinės teorijos katedros vedėjas doc. Aleksandras Dobryninas 1996–2002 m.

Sociologijos katedros darbuotojai: (iš kairės pirmoje eilėje) doc. R. Žiliukaitė, prof. habil. dr. Z. Norkus, prof. dr. A. Poviliūnas, katedros reikalų tvarkytoja V. Valatkaitė, doc. dr. I. Juozeliūnienė, prof. habil. dr. A. Matulionis, prof. dr. A. Valantiejus; (antroje eilėje) dokt. O. Kostiukas, dokt. A. Malinauskaitė, dokt. A. Tonkūnaitė, dokt. J. Andrijevskis, dokt. T. Zigmantas, dokt. G. Rapolienė, dr. A. Gavėnaitė, dokt. V. Rosinaitė, dokt. M. Dobrynina, dokt. S. Krutulienė

Tačiau sociologijos laukas Vilniaus universitete buvo platesnis nei tik Sociologijos katedra. Filantropo D. Sorošo įsteigtas ir finansuojamas Atviros Lietuvos fondas 1994 metais parėmė Socialinių studijų centro Filosofijos fakultete įsteigimą. Pagrindinis centro tikslas buvo skatinti socialinių mokslų plėtrą Vilniaus universitete, pirmiausiai inicijuojant tarpdalykinius tyrimus. Centro vadovu tapo Filosofijos katedros docentas Aleksandras Dobryninas (profesoriumi tapo 2005 metais), centre bendradarbiavo Filosofijos katedros docentai Zenonas Norkus (profesoriumi tapo 2002 metais) ir Arūnas Poviliūnas, Filosofijos istorijos ir logikos katedros docentas Marius Povilas Šaulauskas (profesoriumi tapo 2004 metais) ir kiti mokslininkai, iki tol formaliai nepriklausę sociologų bendruomenei. Iš centro veiklos išaugo Socialinės teorijos katedra, įsteigta 1996 metais. Naujos katedros vedėju tapo centro vadovas doc. Aleksandras Dobryninas. Į Socialinės teorijos katedrą iš Sociologijos katedros perėjo dr. Laima Žilinskienė ir Filosofijos katedros docentas Arūnas Poviliūnas, kiek vėliau prof. Zenonas Norkus. Beje, Z. Norkus buvo paskutinis mokslininkas sociologijos srityje 2002 metais monografijos apie Maxą Weberį pagrindu apgynęs habilituoto daktaro disertaciją. Paskui įsisukusios mokslo reformos sūkuriuose habilituoto daktaro laipsnis dingo.

Dviejų katedrų – Sociologijos ir Socialinės teorijos – tandemas koordinavo sociologijos studijas, kai 1997 metais nuo vientisųjų studijų buvo pereita prie dviejų pakopų, bakalauro ir magistro, studijų sistemos. Sociologijos katedra koordinavo sociologijos bakalauro studijas, o Socialinės teorijos katedra – sociologijos magistro. 2002 metais Filosofijos fakulteto

administracijos pastangomis Socialinės teorijos katedra buvo inkorporuota į Sociologijos katedrą, tačiau, nepaisant palyginti trumpo egzistavimo laikotarpio, Socialinės teorijos katedros epizodas tolesnei sociologijos plėtrai Vilniaus universitete jis buvo labai reikšmingas. Socialinės teorijos katedroje formavosi dabartinės Sociologijos katedros profesorių Aleksandro Dobrynino, Zenono Norkaus, Arūno Poviliūno sociologinių tyrimų kryptys. Svarbu ir tai, kad būtent Socialinės teorijos katedros iniciatyva Sociologijos katedroje pradėjo dirbti į Vilnių iš Klaipėdos persikėlęs profesorius Algimantas Valantiejus, ne tik puikus specialistas, bet ir žurnalo „Sociologija: mintis ir veiksmas“ vyriausias redaktorius.

Vilniaus universiteto alumnas sociologas dr. Mindaugas Degutis „Spectrum“ žurnale išspausdintame interviu taikliai apibendrino: „Įsikėlęs į istorines savo patalpas Vilniaus senamiestyje, Filosofijos fakultetas įgavo dar daugiau tradicinės Universiteto dvasios. Jame puikios auditorijos ir įranga. Tačiau svarbiausia, kad čia tebedirba nuostabūs žmonės, gebantys uždegti studentus žinių troškimu. Šiandienos Filosofijos fakultetas yra išsaugojęs vieną didžiausių savo privalumų – platų akiratį. Taip pat per 17 metų jis išugdė daugybę mokslininkų, kurie gilina žinias ir atlieka tyrimus specializuotose srityse. O tai reiškia, kad studijos paremtos ne tik teorine medžiaga ar užsienio mokslininkų darbais, bet ir tyrimų, atliktų Lietuvoje, patirtimi. Neabejotina ir tai, kad šiandienos sociologijos studentai įgyja gerokai daugiau praktinių įgūdžių, reikalingų tolesnėje profesinėje veikloje. Universitetas ir jo žmonės gali duoti labai daug, tereikia norėti tai paimti ir sugebėti priimti.“

SOCIOLOGIJOS STUDIJOS

Sociologija – tai gyvybinga moderni disciplina, tirianti plačią reiškinių sritį, kuri apima ilgalaikes ir trumpalaikes žmonių tarpusavio sąveikas, dinamiškus socialinius, kultūros, politinius, ekonominius pokyčius dabartiniame pasaulyje. Klasikinės ir šiuolaikinės sociologijos idėjos daro didelį poveikį visoms socialinių ir humanitarinių mokslų sritims. Šiuolaikiniai sociologų tyrimai daro didelę įtaką valstybės valdymo institucijoms, nevyriausybinėms organizacijoms, skirtingiems visuomenės sluoksniams, žiniasklaidai, vadybos, marketingo ir reklamos sričių darbuotojams ir panašiai. Sociologinis išsimokslinimas yra vertinamas dėl to, kad suteikia tvirtus socialinio pažinimo pagrindus.

Sociologijos katedroje vykdomos trijų pakopų studijos: bakalauro, magistro ir doktorantūros.

Sociologijos bakalauro studijos

Sociologijos bakalauro programa buvo parengta ir nuolat atnaujinama atsižvelgiant į Vakarų kraštų ir Lietuvos aukštojo mokslo raidos tendencijas ir socialinės analizės bei ekspertizės šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje poreikius. Programos tikslas – suteikti žinių ir gebėjimų, kurių reikia analizuojant socialinius procesus, rengiant ir vykdant sociologinius tyrimus, suteikti platų ir visapusį išsilavinimą, išugdyti kūrybišką ir kritišką mąstymą. Per ketverius studijų metus studentai gauna žinių ir gebėjimų, kurių reikia sociologo tyrėjo kvalifikacijai.

Sociologijos bakalauro studijas sudaro trys pagrindiniai blokai. Tai (1) sociologijos istorija ir įvairios šiuolaikinės sociologijos te-

orijos; (2) sociologijos kiekybiniai ir kokybiniai metodai bei surinktų duomenų statistinė analizė; (3) įvairių visuomenės institucijų (šeimos, lyčių, švietimo, miesto, ekonomikos, bendruomenių ir pan.) analizė. Be to, studentai gauna platų humanitarinį išsilavinimą, mokosi kalbų.

Sociologijos studijų metu formuojami mokslinio ir sociologinio praktinio darbo įgūdžiai: kaip, taikant kiekybinius ir kokybinius sociologijos metodus, surinkti ir interpretuoti duomenis; sistemingai analizuoti ir apibendrinti statistinę informaciją; rengti ir įgyvendinti mokslinio tyrimo projektus. Studentai yra mokomi dirbti su naujausiomis programomis, kurios skirtos socialinei informacijai apdoroti. Studijų metu yra ugdomas studentų gebėjimas kritiškai stebėti, analizuoti ir vertinti visuomenės gyvenimo reiškinius.

Sociologijos bakalaurai gali rinktis darbą įstaigose ir organizacijose, kurioms reikalingi darbuotojai, gebantys taikyti sociologinius metodus įvairiems visuomenės reiškiniams tirti. Sociologijos bakalaurai dirba visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų kompanijose, sociologo išsilavinimas yra gerai vertinamas valstybės valdymo institucijose, žiniasklaidoje, socialinėje ir komercinėje srityse (vadybos, marketingo ir reklamos darbe), nevyriausybinėse organizacijose. Sėkmingai baigę bakalauro studijų programą asmenys gali tęsti studijas magistrantūroje ir doktorantūroje.

Sociologijos magistro studijos

Kaip minėta, sociologijos magistrantūros studijos Filosofijos fakultete pradėtos įgyvendinti nuo 1997 metų. Tačiau iki dabar programa iš esmės pasikeitė: pirma, buvo pradėta dėstyti 60 proc. naujų kursų, kurie atitinka šiuolaikinius socialinių mokslų reikalavimus; antra, studentams buvo sudarytos geresnės galimybės savarankiškai gilinti sociologijos ir jai gimininingų sričių žinias ir ugdyti praktinius įgūdžius. Magistrantūroje teorinės studijos derinamos su praktine veikla. Baigiamajame, ketvirtame, studijų semestre magistrantai atlieka praktiką kurioje nors viešosios nuomonės ar rinkos tyrimų agentūroje.

Sociologijos magistro studijos, palyginti su bakalauro studijomis, yra kita sociologinių studijų pakopa. Sociologijos magistro studijos pratęsia sociologijos bakalauro studijas, bet kartu sociologijos studijos yra aukštesnės akademinės kokybės. Pagrindinis sociologijos magistro studijų tikslas – taikant tarpdalykinį požiūrį suteikti studentams šiuolaikišką sociologinį išsilavinimą, kuris įvairius teorinių sociologijos žinių aspektus susieja su jų praktiniu taikymu tokiose Lietuvos plėtrai svarbiose srityse: politika, teisė, ekonomika ir komunikacija.

Sociologijos magistro studijų pagrindiniai uždaviniai:

- suteikti studentams šiuolaikinių socialinių teorijų, metodologijų ir joms relevantiškų sričių žinių;
- padėti studentams pasirengti akademinei tiriamajai veiklai;
- lavinti studentų praktinius įgūdžius, kad jie galėtų taikyti įgytas teorines žinias;
- lavinti studentų kaip būsimų tyrėjų kūrybines galias ir ugdyti nepriklausomą, atvirą ir kritinį mąstymą;
- diegti studentams sociologijos ir sociologinio tyrimo profesinės etikos principus;

- skatinti studentus interpretuoti socialinius įvykius ir faktus remiantis platesniu kultūriniu požiūriu.

Studentai, baigę sociologijos magistro studijas, gali toliau studijuoti sociologijos doktorantūroje. Taip pat jie gali dirbti tyrėjais įvairiose akademinėse institucijose bei tapti ekspertais politikos, teisės, ekonomikos ir komunikacijos srityse. Baigusieji studijas gali taikyti savo analitinius gebėjimus rinkodaros, rinkotyros, viešo administravimo, ryšių su visuomene ir reklamos srityse, bendradarbiauti su pilietinės visuomenės institucijomis, dalyvauti plėtojant veiksmingą viešą politiką.

Išvardyti sociologijos magistro studijų komponentai ne tik suteikia sociologijos specialistams reikalingų žinių, kurios atitinka šiuolaikinius Lietuvos visuomenės poreikius, bet ir sudaro jiems prielaidas po universiteto baigimo veiksmingai konkuruoti ir Lietuvos, ir kitų šalių darbo rinkoje. Vilniaus universiteto sociologijos magistrai sėkmingai tęsia savo daktaro studijas, dėsto socialinių mokslų disciplinas įvairiuose universitetuose ir kolegijose, dirba ryšių su visuomene ir reklamos agentūrose, rinkos tyrimų kompanijose, valstybės ir privačių kompanijų administravimo institucijose, nevyriausybinėse organizacijose ir t. t.

Sociologijos ir kriminologijos magistro studijos

Vilniaus universiteto sociologijos ir kriminologijos magistro studijų programa yra tarpdalykinė ir tarpinstitucinė programa, kuri traktuoja kriminologijos studijas kaip sociologijos studijų dalį ir kartu susieja jas su teisės ir kitų socialinių mokslų disciplinomis. Programa pradėta dėstyti Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete 1999 metais. Tai buvo atsakas į profesionalių ir analitinių kriminologijos srities žinių, analizuojant ir sprendžiant deviacijų ir nusikaltimų problemas Lietuvoje, poreikį. Nepaisant tuo metu jau egzistavusių kriminologijos tradicijų Lietuvoje, kriminologija buvo vienas iš labiausiai šalyje ignoruojamų socialinių mokslų, ir jos vaidmuo kuriant veiksmingas nusikaltimų kontrolės ir prevencijos strategijas nebuvo įvertintas. Atsižvelgiant į tuo metu didėjantį nusikaltimų skaičių, įvairių deviacijos formų plitimą, delinkvencijos problemoms spręsti reikėjo analitinių ir kompleksinių žinių, kurios apimtų ir socialinių problemų prigimtį, ir socialinės kontrolės bei nusikaltimų prevencijos mechanizmus. Kriminologijos specialistų Lietuvoje poreikis buvo visiškai akivaizdus. Kita vertus, sprendimas pradėti dėstyti naują magistro studijų programą taip pat atspindi Vilniaus universitete kriminologijos srityje akumuliuotus akademinius išteklius ir sukauptą patirtį.

Pagrindinis sociologijos ir kriminologijos magistro studijų tikslas – parengti socialinių mokslų profilio specialistus, gebančius suvokti vykstančius visuomenėje procesus, tirti socialinę tikrovę, taikyti įgytas sociologijos žinias įvairių deviacijos formų analizei bei efektyviai dirbti nusikaltimų kontrolės ir prevencijos srityje. Šio tikslo siekiama taikant tarpdalykinį požiūrį į socialinę tikrovę.

Sociologijos ir kriminologijos programa kreipia studentus į kriminologinius tyrimus ir praktinę veiklą. Šios programos uždaviniai:

- suteikti studentams šiuolaikinių teorinių ir metodologinių žinių;

- lavinti analitinius ir praktinius kriminologo įgūdžius;
- diegti kriminologo profesinės etikos ir kriminologinio tyrimo moralinius principus;
- skatinti studentus, interpretuojant socialinės kontrolės ir deviacijos problemas, taikyti platesnį kultūros požiūrį;
- padėti studentams pasirengti akademinei tiriamajai veiklai;
- lavinti studentų kūrybines galias ir nepriklausomą, atvirą, kritinį mąstymą.

Studentai, baigę sociologijos ir kriminologijos studijų programą, sugeba:

- tęsti studijas atitinkamose doktorantūros srityse;
- dirbti kaip tyrėjai įvairiose akademinėse institucijose;
- dirbti kaip ekspertai tose srityse, kurioms reikia kriminologinio išmanymo (įvairios su nusikaltimų kontrole ir prevencija susijusios veiklos sritys, antikorupcinė veikla, narkotikų prevencija, jaunimo kriminalinė justicija ir t. t.);
- taikyti savo kriminologinius įgūdžius teisės priežiūros ir kitose institucijose, kurios atsakingos už nusikaltimų kontrolės ir prevencijos strategijų įgyvendinimą;
- bendradarbiauti su pilietinės visuomenės institucijomis, dalyvauti kuriant efektyvią viešą politiką.

Pagrindiniai sociologijos ir kriminologijos magistro studijų programos kursai dėstomi Vilniaus universiteto Teisės ir Filosofijos fakultetuose.

Vilniaus universiteto sociologijos ir kriminologijos magistrantūra yra unikali ne tik Lietuvos mastu, bet ir Vidurio bei Rytų Europos kontekste. Net Vakarų šalių akademiniame kontekste sociologinės pakraipos kriminologinės magistro programos būdingesnės britams ir amerikiečiams nei kontinentinės Europos tradicijai. Pavyzdžiui, Vokietijoje iki šiol yra tik viena sociologinės pakraipos akademinė magistrantūra Hamburgo universitete.

Steigiant sociologijos ir kriminologijos magistrantūrą buvo numatyta, kad laikui bėgant bus įsteigtos dar dvi panašios magistrantūros – psichologijos kriminologijos (Filosofijos fakultete) ir teisės kriminologijos (Teisės fakultete). Visas tris magistro programas turėjo jungti bendras kriminologijos disciplinų blokas, o skirtis jos turėjo savo specializacijos aspektu: sociologiniu, psichologiniu, teisiniu. Šiuo metu kartu su sociologijos ir kriminologijos magistro programa pavyko įgyvendinti ir psichologijos kriminologijos magistro studijų programą. Teisės fakultete, kuris dalyvauja įgyvendinant minėtas programas, egzistuoja vienpakopių teisės studijų programos atšaka kriminologija.

Sociologijos doktorantūros studijos

Kartu su Socialinių tyrimų institutu Sociologijos katedra vykdo sociologijos doktorantūros studijas. Todėl baigusieji sociologijos magistratūros studijas Sociologijos katedroje gali tęsti pradėtus mokslinius darbus doktorantūroje.

Šias doktorantūros studijas gali pasirinkti ir kitose studijų institucijose socialinius mokslus baigę magistrantai. Susiklostė tradicija, kad į Sociologijos katedros vykdomas doktorantūros studijas kasmet stoja ir tame pačiame Filosofijos fakultete socialinio darbo studijas baigę magistrantai.

Sociologijos katedros doktorantų apgintos ir rengiamos disertacijos

2002 metais katedros doktorantų apgintos disertacijos

- L. Kraniauskas. Sociologinio diskurso raida Lietuvoje (1960–2000 m.). Vadovas doc. dr. Z. Norkus.

2003 metais katedros doktorantų apgintos disertacijos

- S. Kraniauskienė. Tapatybės konstravimas biografijose (kartos ir lyties identitetas XX a. lietuvių autobiografijose. Vadovė dr. L. Žilinskienė.
- A. Maslauskaitė. Šeimyniniai tarpasmeniniai santykiai visuomenės pokyčiuose: jaunų šeimų biografinis tyrimas. Vadovas prof. habil. dr. A. Matulionis

2005 metais katedros doktorantų apgintos disertacijos

- R. Žiliukaitė. Socialinio kapitalo dinamika pokomunistinėje Lietuvos visuomenėje socialinės ir kultūrinės efektyvios demokratijos prielaidos. Vadovas doc. dr. Arūnas Poviliūnas

2006 metais katedros doktorantų apgintos disertacijos

- E. Vileikienė. Lietuvos nepilnamečių justicijos sociologinė analizė. Vadovas prof. dr. A. Dobryninas
- J. Piliponytė. Korupcijos konstravimas: pokomunistinių šalių praktika. Vadovas prof. dr. A. Dobryninas

2007 metais katedros doktorantų apgintos disertacijos

- A. Gavėnaitė. Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose. Vadovas prof. dr. A. Dobryninas

Rengiamos disertacijos:

- V. Rosinaitė. Karjeros sampratos konstravimas šių dienų Lietuvoje.Vadovas prof. habil. dr. Matulionis
- N. Chorundžij. Nusikaltimų tema viešajame diskurse. Vadovas prof. dr. A. Dobryninas
- D. Glodenis. Rytų kilmės religiniai judėjimai ir grupės Lietuvoje. Vadovas prof. habil. dr. Z. Norkus
- M. Dobrynina. Kriminalinio žinojimo konstravimas viešajame diskurse. Vadovas dr. G. Sakalauskas
- A. Malinauskaitė. Socialinės atskirties grupių struktūralizacija šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje. Vadovas prof. dr. A.Valantiejus.
- O. Kostiukas. Medijų transformacijos šiuolaikinėje Lietuvoje (2000–2010). Vadovas prof. dr. M. Šaulauskas.
- J. Andrijevskis. Muzikos reikšmė visuomenės kasdieniame gyvenime. Vadovas prof. dr. A. Valantiejus
- G. Rapolienė. Subjektyvus ir objektyvus pagyvenusių žmonių tapatumo konstravimas: kūno žymės. Vadovas prof. habil. dr. Z. Norkus
- T. Zigmantas. Lietuvos politinio lauko analizė Pierre Bourdieu sociologijos požiūriu. Vadovas prof. dr. A. Poviliūnas
- D. Čiupailaitė. Socialiai struktūruotos ir struktūruojančios viešosios miesto erdvės. Vadovė doc. dr. R. Žiliukaitė
- A. Vaikšnytė. Nusižengusių nepilnamečių resocializacijos galimybių analizė. Vadovas prof. dr. A. Dobryninas.

SOCIOLOGIJOS KATEDROS MOKSLINĖ VEIKLA

Mokslinių tyrimų kryptys

Sociologijos katedra Filosofijos fakultete išsiskiria tuo, kad čia suburtas produktyvus Lietuvoje ir užsienyje pripažintų mokslininkų kolektyvas. Todėl plėtojamos mokslinių tyrimų kryptys atitinka tarptautinės akademinės bendruomenės tyrimus. Mokslinius tyrimus ir studijas katedros nariai atlieka jungdamiesi į tyrėjų grupes ir bendradarbiaudami su užsienio kolegomis. Į mokslo tiriamąją veiklą įtraukiami ne tik doktorantai, bet ir sociologijos magistrantai bei bakalaurantai.

Galima skirti šias kiekvieno katedros nario plėtojamas mokslo kryptis:

Prof. dr. (HP) Aleksandras Dobryninas: kriminologija, korupcijos problemos, žmogaus teisės, *mass media*.

Doc. Irena Juozeliūnienė: šeimos sociologija ir šeimos santykių tyrimai.

Prof. habil. dr. Zenonas Norkus: istorijos ir socialinių mokslų filosofija, lyginamoji istorinė sociologija, Maxo Weberio socialinė teorija, racionalaus pasirinkimo teorija.

Prof. dr. (HP) Arūnas Poviliūnas: švietimo sociologija, profesijų sociologija, kaimo sociologija, tyrimas dalyvaujant.

Prof. dr. (HP) Algimantas Valantiejus: metateorija, socialinių mokslų metodologija, sociologijos istorija, šiuolaikinės sociologijos teorijos.

Dr. Laima Žilinskienė: kokybiniai metodai, korupcija, resocializacija.

Doc. Rūta Žiliukaitė: socialinis kapitalas, pilietinė visuomenė, demokratija ir demokratizacija, lyčių studijos.

Publikacijos

Sociologijos katedros narių mokslinį potencialą ir produktyvumą rodo mokslinių straipsnių ir knygų gausa. Sociologijos katedros nariai per pastaruosius penkerius metus paskelbė daugiau nei 100 straipsnių nacionaliniuose ir tarptautiniuose akademiniuose žurnaluose, kurie yra įtraukti *Web of Science* ir kitas *Thomson Reuters* duomenų bazes, taip pat į Lietuvos mokslo tarybos patvirtintas tarptautines duomenų bazes.

Tačiau išskirtinę Sociologijos katedros narių produkciją sudaro monografijos ir vadovėliai, kurie formuoja katedros akademinį įvaizdį. Labiausiai šioje srityje yra nusipelnę katedros profesoriai Aleksandras Dobryninas, Zenonas Norkus ir Algimantas Valantiejus.

Svarbiausios katedros narių paskelbtos monografijos

1. Dobryninas A., Gaidys V. Ar saugi Lietuvos visuomenė: Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą. Vilnius: JTVP, 2004.
2. Dobryninas A. Virtuali nusikaltimų tikrovė. Vilnius: Eugrimas, 2001.
3. Norkus Z. Max Weber und Rational Choice. Marburg: Metropolis Verlag, 2001.
4. Norkus Z. Max Weber ir racionalus pasirinkimas. Iš vokiečių kalbos vertė Albinas Lozuraitis. Vilnius: Margi raštai, 2003.
5. Norkus Z. Kokia demokratija, koks kapitalizmas? Pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.

6. Valantiejus A. Kritinis sociologijos diskursas. Tarp pozityvizmo ir postmodernizmo. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004.
7. Valantiejus A. Socialinės struktūros samprata: nuo makro prie mikromodelių. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.

Svarbesni katedros narių parengti vadovėliai

1. Aleknevičienė J. (sud.). Deviacijų socialinės problemos. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2007.
2. Dobryninas A., Sakalauskas G., Žilinskienė L. Kriminologijos teorijos. Vilnius: Eugrimas, 2008.
3. Norkus Z. Istorika: istorinis įvadas. Vilnius: Taura, 1996.
4. Valantiejus A. Sociologijos istorija: teorinės idėjos, problemos ir sąvokos. D. 1. Sociologijos filosofija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.

Leidiniai

Vilniaus universiteto Sociologijos katedra kartu su Klaipėdos universiteto Sociologijos katedra leidžia mokslo žurnalą „Sociologija. Mintis ir veiksmas“. Žurnalas pradėtas leisti 1997 metais. Straipsniai yra recenzuojami bei publikuojami lietuvių ir anglų kalbomis. Apie 15 proc. žurnalo tekstų yra parašyti užsienio autorių anglų kalba. Žurnalas pasirodo du kartus per metus – liepos ir gruodžio mėnesiais. Vyriausiasis žurnalo redaktorius – katedroje dirbantis profesorius A. Valantiejus.

Katedroje įgyvendinti projektai

Sociologijos katedros dėstytojai ir studentai aktyviai dalyvauja Lietuvos ir tarptautiniuose projektuose. Nuoseklus katedros darbuotojų darbas pradėjo duoti apčiuopiamų vaisių. Katedros nariai dalyvavo ir tebedalyvauja keliuose ES 6-osios bendrosios programos projektuose.

Projektą *„Baltijos šalių bendradarbiavimo tinklas: moterys tiksliuosiuose moksluose ir aukštosiose technologijose“ (BASNET)* inicijavo Vilniaus universiteto Fizikos fakulteto docentė Dalia Šatkovskienė, o Sociologijos katedros mokslininkai, vadovaujami doc. Rūtos Žiliukaitės, parengė tyrimo metodologiją bei metodiką ir atliko tyrimus.

Projekte *„Socialinė nelygybė ir jos įtaka Europos bei jos gyventojų ekonominiam ir demokratiniam vystymuisi. Pokomunistinės Vidurio ir Rytų Europa lyginamuoju požiūriu“ (EUREQUAL)*, kuri inicijavo Oksfordo universiteto Politikos ir tarptautinių santykių katedra, Sociologijos katedros mokslininkai koordinavo empirinius tyrimus, kurie buvo atliekami Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje. Remiantis surinktais duomenimis rengiami straipsniai, rašoma daktaro disertacija, rengiami bakalauro ir magistro baigiamieji darbai.

Katedros mokslininkai sėkmingai įgyvendino du BPD projektus, kuriuos finansavo Europos socialinis fondas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

2.3 BPD priemonei skirto projekto *„Vilniaus universiteto nenuosekliųjų studijų sistemos pritaikymas ir išplėtimas kaimo plėtros specialistų rengimui“* (projekto vadovas prof. Arūnas Poviliūnas) tikslas – panaudojant šiuolaikinius socialinių mokslų pasiekimus sukurti nenuosekliųjų studijų sistemą, kuri sudarytų

kaimo plėtros organizatorių ir specialistų kvalifikacijos tobulinimo ir profesinio mobilumo sąlygas. Projekto metu buvo sukurti tarpdalykiniai studijų moduliai „Kaimo socialinė analizė“, „Bendruomenių veiklos organizavimas“, „Kaimo plėtros vadyba“, „Vietos savivalda ir viešoji politika“; pradėtas kaupti socialinių inovacijų kaimo vietovėse bankas. Projekto metu nenuosekliąsias studijas baigė daugiau nei 300 kaimo bendruomenių sąjūdyje dalyvaujančių žmonių, kai kurie iš jų išklausė po kelis modulius. Projektas galėtų būti priskirtas viešosios sociologijos sričiai.

2.4 BPD priemonei skirto projekto *„Tarpkryptinės plečiamosios kriminologijos studijos Vilniaus universitete“* (projekto vadovas prof. Aleksandras Dobryninas) tikslas – kriminologijos studijų infrastruktūros ir pačių studijų organizavimas. Projekto metu buvo inicijuotos ir pradėtos įgyvendinti tarpdalykinės ir tarpkryptinės kriminologijos studijų programos (kriminologija ir psichologija; kriminologija ir sociologija, kriminologija ir teisė), o visą projektą vainikavo Kriminologijos studijų centro Vilniaus universitete įsteigimas.

Katedros nariai yra įgyvendinę kelis Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos projektus.

SOCIOLOGIJOS KATEDROS BENDRADARBIAVIMAS SU LIETUVOS IR UŽSIENIO INSTITUCIJOMIS

Sociologijos katedra bendradarbiauja ne tik su kitomis Filosofijos fakulteto katedromis, bet ir su Vilniaus universiteto Ekonomikos, Teisės, Istorijos, Komunikacijos fakultetais. Katedra taip pat bendradarbiauja su nacionaliniais tyrimo centrais, įvairiais tyrimo institutais. Dėstytojai dalyvauja Lietuvos mokslų akademijos, Socialinių tyrimų instituto, Teisės instituto veikloje. Vilniaus universiteto Sociologijos katedra kartu su Klaipėdos universitetu leidžia žurnalą „Sociologija. Mintis ir veiksmas“.

Sociologijos katedros dėstytojai kaip ekspertai bendradarbiauja su įvairiomis viešo administravimo įstaigomis. Tai Lietuvos Respublikos Seimas, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Lietuvos Respublikos socialinių reikalų ir darbo ministerija, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija.

Sociologijos katedros dėstytojai aktyviai dalyvauja ir pilietinės visuomenės veikloje. Jie yra įvairių nevyriausybinių organizacijų nariai, yra išrinkti į tų organizacijų tarybas ir valdybas. Katedros nariai yra dalyvavę Atviros Lietuvos fondo, Baltijos–Amerikos partnerystės programos valdymo organuose. Šiuo metu jie dalyvauja *Transparency International*, Lietuvos žmogaus teisių centro, Pilietinių iniciatyvų centro, Pilietinės visuomenės instituto veikloje. Taip pat bendradarbiauja su Lietuvos žurnalistų sąjunga, Nusikaltimų prevencijos centru, Nacionaline regionų plėtros agentūra, Viešosios politikos ir vadybos institutu, įvairiomis bendruomenių plėtros institucijomis ir t. t.

Sociologijos katedros dėstytojai yra skaitę paskaitas JAV, Lenkijos, Suomijos, Švedijos, Šveicarijos, Vokietijos universitetuose. Pagal *Erasmus* programą Sociologijos katedra yra pasirašiusi bendradarbiavimo sutartis su Konstancos ir Diuseldorfo (Vokietijoje), Upsalos (Švedijoje), Jyvaskylos (Suomijoje),

Teramo (Italijoje), Lodzės (Lenkijoje) universitetais.

Katedros dėstytojai dalyvauja Tarptautinėje sociologų asociacijoje (ISA), Europos sociologų asociacijoje, Europos biografinio metodo asociacijoje, Socialinės kontrolės ir deviacijos Europos grupėje (EGSCD), Europos kriminologų asociacijoje, Europos kaimo sociologijos asociacijoje ir kitose tarptautinėse organizacijose.

ŽYMESNI KATEDROS ĮVYKIAI, KONFERENCIJOS, TRADICINIAI RENGINIAI

Kartu su valstybės mokslo įstaiga Teisės institutu bei Nusikaltimų prevencijos Lietuvoje centru Sociologijos katedra yra organizavusi dvi tarptautines Baltijos kriminologų draugijos konferencijas Lietuvoje 2003 ir 2006 metais. Taip pat buvo organizuota: tarptautinis seminaras *„Family Diversity & Children“*, Nordic Family Research Network (NFRN) (2008 m. balandžio 28–30 d.), konferencija *„Tarpdalykinės kriminologijos studijos: patirtis ir perspektyvos“* (2008 m. gegužės 9–10 d.), rengta kartu su Teisės institutu, *Kaimo bendruomenių organizatorių asociacijos steigiamoji konferencija* (2008 m. gegužės 27 d.).

CENTRAI

INFORMACIJOS VISUOMENĖS STUDIJŲ CENTRAS

Marius Povilas Šaulauskas

Nūdienės visuomenės virtimą informacijos visuomene lemia fundamentalūs socialiniai, kultūriniai ir politiniai pokyčiai, kuriuos – tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai – skatina ir sukelia sparti ekonominės-technologinės infrastruktūros, pagrįstos skaitmeninės komunikacijos principu, plėtra. Todėl bendroji informacijos visuomenės samprata suponuoja ne tik ir netgi ne tiek technologinį, kiek ypatingą kompleksinį socialinį-kultūrinį-politinį būvį – visuomenė yra informacinė lygiai tiek, kiek informacijos technologijos tampa struktūrine kasdienio bendrabūvio dalimi. Iš čia – daugiadalykinių informacijos visuomenės studijų svarba, reikmė ir jų ilgalaikės akademinės perspektyvos garantas.

Informacijos visuomenės studijų centro vadovas prof. habil. dr. Marius Povilas Šaulauskas

Pagrindinis Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Informacijos visuomenės studijų centro (IVSC), įkurto 2000 metais, tikslas – pradėti naujas daugiadalykines akademines studijas ir papildyti vykdomas fakultetines studijų programas informacijos visuomenės problematika: tarpfakultetiniais pasirenkamaisiais kursais ir kvalifikacijos kėlimo moduliais; naujomis magistrantūros programomis, visų pirma informacijos visuomenės studijų, taip pat informacijos visuomenės komunikacijos ir vadybos bei tinklo ekonomikos. IVSC atlieka ekspertizes, teikia konsultacijas bei vykdo daugiadalykinius mokslinius tyrimus ir projektus.

IVSC vykdo informacijos visuomenės magistro studijų programą.

Bendrieji dalykai:

- Informacijos visuomenės teorijos
- Globalios tinklo visuomenės raida
- Informacijos visuomenės politika ir teisė
- Informacijos visuomenės žinojimo struktūros
- Gyventojų užimtumo teorijos ir darbo rinkos pokyčiai
- Šiuolaikiniai sociologiniai kritiniai diskursai
- Šiuolaikinės Lietuvos socialinė kaita
- Informacijos visuomenės kultūra
- Infoetika ir bioetika

Specialieji dalykai:

- Informacijos visuomenės komunikacija
- Tinklai ir elektroniniai duomenų mainai
- Elektroninio verslo modeliai ir saugumas
- Integruota komunikacija ir ryšiai su visuomene
- Tarptautinė ir tarpkultūrinė komunikacija
- Žinojimo vadybos taikomieji modeliai
- Socialinių inovacijų technologijos
- Tinklo sąveikos technologijos
- Klientų aptarnavimo sistemos
- Virtualiųjų įmonių vadyba

IVSC vadovas: Marius Povilas Šaulauskas

IVSC projektų direktorius: Arūnas Augustinaitis

IVSC nariai: R. Ališauskienė, A. Augustinaitis, Z. Brazaitis, Z. Čeponytė, J. Dagys, A. Dobryninas, A. Davidavičius, K. Dubnikas, V. Gaidys, B. Gruževskis, A. Jokubaitis, N. Radavičienė, Z. Norkus, A. Poviliūnas, R. Skyrius, M. P. Šaulauskas, L. Žilinskienė, R. Žilius.

KRIMINOLOGINIŲ STUDIJŲ CENTRAS

Aušra Gavėnaitė

Kriminologinių studijų centras (KSC) Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete įkurtas 2008 metais. KSC steigėjai yra Filosofijos ir Teisės fakultetai. Centro vadovas ir įkūrėjas – sociologijos profesorius Aleksandras Dobryninas. KSC veikla grįsta Sociologijos, Bendrosios psichologijos ir Baudžiamosios teisės katedrų bendradarbiavimo santykiais. Centras vienija šiuos Vilniaus universiteto akademikus mokslininkus: A. Drakšienę, A. Čepą, G. Sakalauską, G. Valicką, D. Tureikytę, L. Žilinskienę ir kitus teisininkus, psichologus bei sociologus. Skirtingų sričių mokslininkų bendradarbiavimas leidžia išlaikyti tarpdalykinę kriminologijos dvasią.

Kriminologinių studijų centro vadovas prof. Aleksandras Dobryninas

KSC pagrindinė paskirtis – skatinti ir plėtoti tarpdalykinius kriminologinius tyrimus, gerinti kriminologinę edukaciją, kelti ekspertinio žinojimo kriminalinės justicijos politikos srityje efektyvumą. KSC branduolį sudarančių mokslininkų grupė per 2006–2008 metus parengė ir išleido šiuos vadovėlius bei metodines priemones:

- A. Dobryninas, G. Sakalauskas, L. Žilinskienė. Kriminologijos teorijos
- J. Aleknevičienė ir kt. Socialinės deviacijų problemos
- A. Drakšienė, I. Michailovič. Kriminologijos žinynas
- A. Drakšienė, R. Drakšas. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė
- G. Sakalauskas. Įvadas į empirinę kriminologiją
- V. Navickas. Graffiti kaip nelegali vizualinė raiška
- K. Vanagaitė, G.Valickas. Įtariamojo veido atkūrimas ir atpažinimas
- D. Tureikytė. Socialinių tyrimų metodologija ir metodai kriminologijoje.

2006–2008 metais Vilniaus universitete vykdytas Europos Sąjungos finansuotas projektas „Tarpkryptinės plečiamosios kriminologijos studijos Vilniaus universitete“. Jo metu buvo atnaujintos studijų programos ir sukurtos jungtinės tarpdalyki-

nės kriminologijos magistrantūros studijos. Jas sudaro psichologijos ir kriminologijos magistrantūros studijų programa, sociologijos ir kriminologijos magistrantūros studijų programa ir vienpakopių teisės studijų programos atšaka „Kriminologija“. Visos programos turi bendrą kriminologinį bloką, kuris užtikrina atitinkamą psichologijos, sociologijos ir teisės specializaciją pagal išvardytas programas. Šių studijų koordinavimas ir fakultetų ryšių palaikymas – viena iš KSC funkcijų.

KSC palaiko ryšius su Lietuvos ir užsienio mokslo bei studijų institucijomis. Lietuvoje glaudus bendradarbiavimas vyksta su valstybės mokslo įstaiga Teisės institutu. Taip pat palaikomi ryšiai su Nusikaltimų prevencijos Lietuvoje centru, Vilniaus apskrities policijos komisariatu ir kt.

Nemažai bendradarbiaujama su užsienio partneriais: Mančesterio universitetu (Jungtinė Karalystė), Jogailos universitetu (Lenkija), Europos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės institutu prie Jungtinių Tautų (HEUNI), nepriklausomais mokslininkais ir ekspertais iš Australijos, Suomijos, Vokietijos, Nyderlandų, Jungtinės Karalystės, Lenkijos, Estijos, Latvijos ir kt.

Paminėtina ir tai, kad KSC vadovas prof. Aleksandras Dobryninas 2008 metais buvo išrinktas Europos kriminologų draugijos tarybos nariu.

2008 m. gegužės mėn. Kriminologinių studijų centras kartu su Teisės institutu organizavo tarptautinę mokslinę konferenciją „Tarpdalykinės kriminologijos studijos: patirtis ir perspektyvos“.

PSICHOLOGINIŲ INOVACIJŲ IR EKSPERIMENTINIŲ TYRIMŲ MOKYMO CENTRAS

Sigita Girdzijauskienė

Siekiant efektyviau išnaudoti turimą mokslinį potencialą ir suaktyvinti psichologinį švietimą, Filosofijos fakultete 2006 metais buvo įkurtas Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centras (PTMC). Pagrindinis šio centro tikslas – integruoti praktinį psichologijos žinių taikymą, mokymą ir mokslinius tyrimus. Siekdamas šio tikslo centras lygia greta plėtoja dvi veiklos kryptis: profesionalių psichologinių paslaugų teikimo ir profesinio ugdymo.

PTMC atliekami šiuolaikiniai taikomieji tyrimai, į juos įtraukiami studentai ir doktorantai, kuriamos, standartizuojamos, leidžiamos ir platinamos psichologinio įvertinimo metodikos, tiriamas taikomų psichologinio poveikio priemonių efektyvumas. Vykdomi emocijų, pažinimo procesų ir elgesio eksperimentiniai ir taikomieji tyrimai. PTMC yra studentų mokymo ir praktinių įgūdžių ugdymo bazė, jame vykdomas psichologijos studijų programų praktinių įgūdžių mokymas. PTMC kaupiama psichologinio tyrimo, įvertinimo ir konsultavimo metodinė medžiaga, kuri vėliau naudojama moksliniams tyrimams ir mokymo procesui. Vykdydamas mokslinius tyrimus, mokymus ir teikdamas psichologines paslaugas PTMC bendradarbiauja su Lietuvos ir užsienio aukštosiomis universitetinėmis mokyklomis, klinikomis, tyrimų ir mokymo centrais.

Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centro vadovė doc. dr. Sigita Girdzijauskienė

PROFESIONALIŲ PSICHOLOGINIŲ PASLAUGŲ TEIKIMAS

Viena iš pagrindinių PTMC veiklos sričių yra kvalifikuotų psichologinių paslaugų (konsultavimo, įvertinimo, ekspertizių civilinėse teismo bylose, mokslinių tyrimų ir pan.) teikimas tiek Vilniaus universiteto bendruomenei[1] – studentams ir darbuotojams, tiek kitiems Lietuvos gyventojams – suaugusiems asmenims, vaikams, poroms, šeimoms, organizacijoms, įstaigoms ar ketinantiems studijuoti Vilniaus universitete.

[1] Visiems Vilniaus universiteto darbuotojams suteikiama 50 proc. nuolaida, studentams – 75 proc. nuolaida. Garantuojamas konfidencialumas.

PTMC kvalifikuoti specialistai teikia individualias, šeimos ir grupės psichologines konsultacijas. Organizuojama psichoterapinė suaugusiųjų grupė, savęs pažinimo grupė, padidėjusio aktyvumo ir nedėmesingumo požymių turinčių vaikų psichologinė grupė, paauglių psichologinė grupė. Teikiamos psichologinio įvertinimo paslaugos, konsultacijos profesinio orientavimo klausimais bei atliekamos psichologinės ekspertizės civilinėse teismo bylose.

PTMC suteikia galimybę psichologams gauti supervizijas psichologinio konsultavimo klausimais. Be to, į PTMC veiklą įtraukiami ir psichologijos specialybės magistrantūros studentai, kurie, prižiūrimi kvalifikuotų dėstytojų, centre gali mokytis praktinių konsultavimo, įvertinimo įgūdžių.

PROFESINIS UGDYMAS

Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centre yra kuriama ir tobulinama psichologų profesinės priežiūros programa. Remiantis tarptautinėmis psichologų praktikos rengimo normomis (Europos psichologo sertifikatas), parengti psichologų profesinės priežiūros standartai. PTMC vykdo inovatyvias podiplominių studijų, nenuosekliųjų studijų ir kvalifikacijos tobulinimo, mokymo ir profesinės priežiūros programas įvairių sričių specialistams.

Centre parengtos šios podiplominės nenuosekliosios studijos:

Psichodinaminės vaikų ir paauglių psichoterapijos (bazinio lygio) programa, kuri suteikia pagrindinių vaikų ir paauglių psichodinaminės psichoterapijos teorinių ir praktinių žinių bei ugdo atitinkamus įgūdžius specialistams (psichologams ir gydytojams), dirbantiems vaikų ir paauglių psichikos sveikatos ir ugdymo srityse.

Intelekto tyrimų IST 2000R, WIT ir PTV studijų programa suteikia žinių apie trijų intelektinių gebėjimų testų taikymą, supažindina su pagrindinėmis intelekto tyrimo koncepcijomis bei, naudojant sistemini ir atvejų analizės metodus, suformuoja IST 2000R, WIT ir PTV administravimo, rezultatų interpretavimo ir jų integravimo į bendrą psichologinį įvertinimą įgūdžius.

WISC-III (Wechslerio intelekto skalė vaikams – trečiasis leidimas) studijų programa suteikia įvertinimo WISC-III metodika pagrindus. Mokoma bendrųjų WISC-III testavimo principų, pagrindinių procedūrų, rezultatų skaičiavimo ir interpretavimo.

Streso ir kognityviosios elgesio terapijos mokymai, suteikiantys žinių apie kognityviosios elgesio terapijos modelio taikymą, streso valdymo technikas ir pagrindinius modelius bei kognityviosios elgesio terapijos taikymą psichosomatinėje, onkologinėje, traumatologinėje, kardiologinėje ir kt. klinikoje.

Autogeninės treniruotės praktinio taikymo mokymai, suteikiantys teorinių žinių apie autogeninę treniruotę, jos veikimo mechanizmus ir taikymo įgūdžius įvairiose gydymo ir / ar sveikatos stiprinimo programose.

Rūpindamasis visuomenės psichologiniu švietimu ir ugdymu, PTMC organizuoja seminarus, konferencijas bei kitus renginius įvairiomis psichologijos mokslo temomis.

2008 metų balandžio 18–19 dienomis PTMC buvo surengti Švedijos psichologių psichoterapeučių Elisabeth Cleve ir Marie-Louise Ögren seminarai.

2008 metų spalio 23–24 dienomis vyko konferencija tema „Kūdikių ir mažų vaikų psichikos sveikata: įvertinimas ir pagalbos galimybės“.

PTMC veiklą kuruoja vedėja doc. Sigita Girdzijauskienė, psichologines konsultacijas teikia dr. Rasa Bieliauskaitė, dr. Danguolė Čekuolienė, prof. hab. dr. Danutė Gailienė, dr. Roma Jusienė, dr. Evaldas Kazlauskas, doktorantai Rima Breidokienė, Neringa Grigutytė, Donatas Noreika, Marija Giedraitytė, Renata Garckija, Jelena Šalaj, Ieva Starinskaitė ir kt.

POLITIKOS STUDIJŲ CENTRAS

Vygintas Bronius Pšibilskis

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Politikos studijų centras (PSC) fakulteto tarybos sprendimu įkurtas 2005 m. vasario 1 dieną. Suformuotas vietoje penkiolika metų veikusios, bet sumažėjusios ir dėl to Vilniaus universiteto statuto reikalavimų nebeatitikusios Politologijos katedros, PSC nuo pat pradžių įvairių fakultetų studentams teikė gana platų politinių mokslų disciplinų spektrą. Studentai noriai rinkosi „Politikos mokslų pagrindus“, „Klasikines ir šiuolaikines politines teorijas“, „Politines ideologijas“, „Civilizacijų istoriją“, „Disidentinį judėjimą“ ir kt. Tuo metu centre dirbo prof. habil. dr. V. B. Pšibilskis (vedėjas, nuo 2003 metų einantis ir garbingas VU Senato pirmininko pareigas), prof. habil. dr. P. Setkauskis, doc. dr. L. Šabajevaitė, doc. dr. Č. Bauža ir asist. G. Mitrulevičius. Vykstant Filosofijos fakulteto reorganizacijai doc. dr. L. Šabajevaitė persikėlė į Filosofijos ir logikos katedrą, prof. P. Setkauskis išėjo į užtarnautą poilsį, darbovietę pakeitė asist. G. Mitrulevičius. Šiuo metu PSC dirba prof. V. B. Pšibilskis ir doc. Č. Bauža. Filosofijos, Ekonomikos ir Fizikos fakultetų studentams jie dėsto politologijos įvadą, šiuolaikines politikos teorijas ir civilizacijų istoriją.

Politikos studijų centro vadovas prof. habil. dr. Vygintas Bronius Pšibilskis

PSC personalas vykdė į Filosofijos fakulteto mokslo darbų problematiką integruotus tyrimus. 2005–2007 metais buvo plėtojama mokslo tiriamojo darbo tema „XX amžiaus Lietuvos politinių procesų ypatybės ir refleksija politinėje mintyje“. Atskleisti iki tol plačiau netirti Lietuvos politinės raidos aspektai: socialdemokratijos branda ir tapatybės paieškos XX a. pirmaisiais dešimtmečiais, kairiosios ir centristinės pasaulėžiūros formavimosi aspektai iškilių Lietuvos asmenybių visuomeninėje ir politinėje veikloje, Lietuvos Sąjūdžio politinė diferenciacija, Lietuvos KP transformacija į pokomunistinę socialdemokratiją ir kt. Tyrimų rezultatai atsispindi doc. Č. Baužos parengtuose tekstuose, kurie paskelbti kolektyvinėje monografijoje „Okupuotos Lietuvos istorija. 1940–1990“ (Vilnius, 2005, 2007),

straipsnių ir dokumentų rinkiniuose „Vasario 16-oji – Lietuvos Valstybės atkūrimo diena“ (Vilnius, 2007) ir „Kovo 11-oji Lietuvos Valstybės atkūrimo diena“ (Vilnius, 2008), prof. V. B. Pšibilskio darbuose „Mykolas Biržiška ir Vilniaus universitetas: Veiklos studija ir atsiminimų publikacija“ (Vilnius, 2005, 2008), „Mykolas Biržiška. Patrioto, mokslininko, kultūrininko gyvenimo ir veiklos pėdsakais“ (Vilnius, 2009). Šiuo metu PSC nariai toliau plėtoja ankstesniąją mokslo darbų temą, taip pat gilinasi į globalizacijos bei pasaulinės ekonominės krizės pasekmes Lietuvai.

LABORATORIJOS

SPECIALIOSIOS PSICHOLOGIJOS LABORATORIJA

Albinas Bagdonas

LABORATORIJOS ĮKŪRIMAS

Pristatant Bendrosios psichologijos katedros istoriją, buvo paliesti keli psichologijos kaip profesijos institucionalizacijos aspektai – studijų, tyrimų, praktinės veiklos ir leidybos (profesinės komunikacijos) organizavimas ir vykdymas. Taip pat minėta, kad socialinių mokslų plėtrai, o ypač tyrimams kokių nors papildomų lėšų buvo skiriama labai menkai. Plėtojantis taikomųjų tyrimų poreikiui (ypač tuomet madingoje darbo ir inžinerinės psichologijos srityje), imta ieškoti turtingų tyrimų užsakovų – organizacijų, įmonių ir fabrikų. Daugelis jų turėjo savo nedidelius padalinius, dažniausiai vadinamus DMO (darbo mokslinio organizavimo) skyriais, laboratorijas ar centrus. Tik atnaujinus psichologų rengimą 1969 metais, Psichologijos katedroje taip pat imta diskutuoti, iš kur prasimanyti lėšų psichologijos laboratorijoms (tyrimams, studentų praktikumui – laboratoriniams darbams) įrengti. Iš VDU paveldėta įranga ir priemonės (W. Wundto mechaninis tachistoskopas, svarsčiai Uznadzės nuostatoms matuoti, spalvų maišymo aparatai ir pan.) jau neatitiko laikmečio (tačiau labai gaila, kad tos istorinės vertybės neišliko kaip muziejiniai eksponatai – buvę katedros inžinieriai, o kartu jie buvo ir materialiai atsakingi asmenys, tuos prietaisus išardė, o detales panaudojo kitos įrangos gamybai arba paprasčiausiai juos nurašė kaip nebetinkamus).

Specialiosios psichologijos laboratorijos vadovas prof. Albinas Bagdonas

Prof. A. Gučas bendravo su kai kuriais dar prieškarinio laikmečio Vilniaus inteligentais, tarp kurių buvo ir garsi to meto akla solistė (sopranas) Beatričė Grincevičiūtė (1911–1988). 1970 metų vėlyvą pavasarį (gegužės antroje pusėje) A. Gučas, J. Lapė ir šių eilučių autorius nuvykome į B. Grincevičiūtės butą (regis prie Lukiškių aikštės) susitikti su Lietuvos aklųjų draugijos – LAD (dabar LASS – Lietuvos aklųjų ir silpnaregių sąjunga) vadovais. Kiek pamenu, susitikime dalyva-

Pirmieji specialiosios psichologijos laboratorijos darbuotojai 1975 m. (iš kairės sėdi): J. Patiejūnienė, G. Gintilienė, J. Lapė, M. Ragauskaitė, M. Rubaževičienė; (stovi): T. Jovaiša, A. Bagdonas, D. Lygis

vo Mykolas Poznanskas (LAD pirmininkas), Antanas Grigutis (LAD pirmininko pavaduotojas), kompozitorius Juozas Kairys, poetas Antanas Jonynas (1923–1976), istorikas Juozas Karlikauskas ir tiflologas V. Toločka. Visa šie ir dar keletas kitų aklų LAD aktyvistų stebino savo smalsumu, išprusimu, gebėjimu organizuoti veiklą (taip pat gamybą šešiose jų įmonėse), kėlė nuostabą tai, kad LAD jau aštuntojo dešimtmečio pradžioje tapo viena iš turtingiausių organizacijų Lietuvoje: už savo lėšas pastatė Akių klinikas Kaune, Aklųjų ir silpnaregių mokyklą Vilniuje, kelis darželius, reabilitacijos centrą Kretkampyje (Šakių raj.), finansiškai rėmė kai kurias sporto komandas. O kiek už LAD lėšas Lietuvos miestuose (ne tik didžiuosiuose) pastatyta gyvenamųjų namų. Tokį LAD klestėjimą nulėmė kelios priežastys. Pirma, valstybės teikiamos lengvatos LAD įmonių gaminiams (mažesni mokesčiai, kai kurių gaminių, pvz., paklausių tais laikais konservavimo dangtelių, sagų, automobilių saugos diržų, gamybos monopolizacija). Antra, dalinis savarankiškumas. Juk tuo giliu sovietmečiu nebuvo centralizuotos nei neįgaliųjų (aklųjų ir kurčiųjų) organizacijos, nei visa socialinio aprūpinimo sistema (nebuvo sąjunginės socialinio aprūpinimo ministerijos). Trečia, minėtų ir kitų LAD aktyvistų sumanumas – gebėjimas pasinaudoti lengvatomis ir veiksmingai organizuoti įmonių gamybinę veiklą. Šią glaustą LAD klestėjimo charakteristiką pateikėme tam, kad skaitytojas suprastų, kodėl Vilniaus universiteto psichologų žvilgsnis nukrypo būtent į šią organizaciją.

Minėto susitikimo ir keleto vėlesnių susitikimų LAD būstinėje rezultatas – jau 1970 metais buvo pasirašyta ūkiskaitinė sutartis Nr. 1070 (taip tuomet vadintos įvairios sutartys ir kontraktai, Universitete numeruojami bendra eilės tvarka) tarp Vilniaus universiteto (vykdytojas Psichologijos katedra) ir LAD, o 1973–1974 metais LAD ir trijų aukštųjų mokyklų iniciatyva bei bendru sutarimu buvo įkurtos keturios mokslinio tyri-

Specialiosios psichologijos laboratorijos darbuotojai 1978 metais: (iš kairės pirmoje eilėje sėdi): R. Bandzevičienė, M. Ragauskaitė, I. Vanagienė, S. Dmukauskienė, R. Karčiauskienė, J. Patiejūnienė; (stovi) G. Maleckas, R.Batakys, T. Jovaiša, M. Rubaževičienė, V. Andrejauskienė, G. Gintilienė, A. Bagdonas, D. Lygis

mo laboratorijos (Higienos ir Regos – Kauno medicinos institute, Specialiosios pedagogikos – Šiaulių pedagoginiame institute ir Specialiosios psichologijos – Vilniaus universitete). Iš jų išliko tik viena – Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija, kartais vadinama trumpiniu VU SPL. VU SPL, nė karto nekeitusiai savo pagrindinio pavadinimo, 2008-aisiais sukako lygiai 35 metai. Taigi universiteto jubiliejiniais metais laboratorija įžengė į savo egzistavimo 36-uosius metus.

1973 m. gegužės 29 d. bendru Lietuvos aklųjų draugijos centro valdybos prezidiumo pirmininko M. Poznansko ir Lietuvos TSR aukštojo mokslo ir švietimo ministro H. Zabulio įsakymu Nr. 243/16 buvo įsteigta ilgo pavadinimo (pagal anuometinius biurokratinius reikalavimus) Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto žinybinė mokslinio tyrimo specialiosios psichologijos laboratorija (čia dar nepridėti universiteto gautų ordinų pavadinimai). Laboratorijai įsteigti reikėjo net sąjunginės aukštojo mokslo ir švietimo ministerijos palaiminimo: šių eilučių autoriui 1973 metų gegužės pradžioje teko vykti į šią ministeriją ir įrodinėti tokios laboratorijos būtinumą (reikalą paspartino atsitiktinai sutiktas toje ministerijoje įsidarbinęs studijų Maskvos universitete kursiokas).

Visos žinybinės mokslinės laboratorijos turėjo turėti vieną pagrindinį rėmėją, kurio finansinis įnašas būtų ne mažesnis kaip 50 procentų. Toks Specialiosios psichologijos laboratorijos rėmėjas dvidešimt metų ir buvo LAD (dabar LASS). Tiesa, vadinamosios pertvarkos metais, liberalizuojant ekonominius santykius, lėšos, gaunamos iš kitų užsakovų, kartais būdavo kelis kartus didesnės už pagrindinio rėmėjo lėšas. Tuo pačiu įsakymu buvo patvir-

tinti ir laboratorijos nuostatai (kaip ir pats įsakymas rusų kalba). Nuostatuose buvo išskleista tyrimų tematika, numatyta metinio biudžeto struktūra (25 810 rublių darbo užmokesčio fondas ir 24 190 rublių įrangai). Taigi kasmet buvo gaunama ne mažiau kaip po 50 000 rublių (kai kuriems pirkimams buvo gaunama papildomai lėšų). Per dvidešimt finansavimo metų iš LAD gauta apie 1 milijoną rublių. Nuo devintojo dešimtmečio pradžios kasmet po kelias dešimtis tūkstančių rublių buvo uždirbama iš kitų užsakovų.

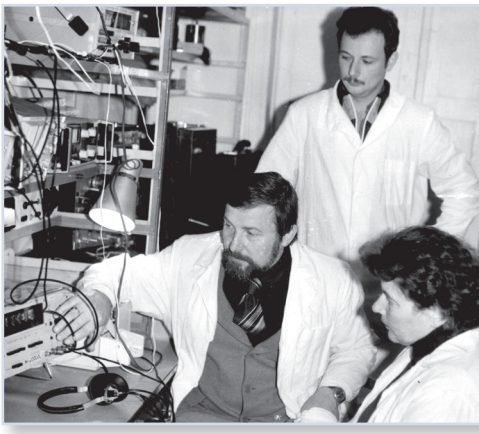

Prie naujo reakcijų greičio matuoklio 1982 m. Albinas Bagdonas, Vidas Kazakevičius ir Sofija Dmukauskienė

LABORATORIJOS VEIKLA

Nors laboratorijos steigimo įsakyme tyrimų problematika buvo nurodyta (sutrikusio regėjimo žmonių psichologiniai ypatumai), per laboratorijos istoriją ji kito ir buvo gana įvairi: nuo fosfeno neurofiziologinių mechanizmų iki sutrikusio regėjimo žmonių asmenybės, nuo aklųjų taktilinio jautrumo iki jų socialinio funkcionavimo efektyvumo, nuo smegenų funkcinės asimetrijos iki skaitymo ir skaitybos, nuo grynai laboratorinių tyrimų iki darbo organizavimo KAMAZ* ar kitose įmonėse rekomendacijų teikimo. 1973 metais laboratorija pradėjo savo veiklą turėdama šešis etatinius darbuotojus. Buvo metų (pvz., 1988–1990), kai laboratorijoje dirbo 31 etatinis darbuotojas, tiek pat antraeilininkų ir keliolika psichologijos studentų. Nuo 1996 metų laboratorijoje pereita prie visiškai naujos organizacinės formos: visas temas vykdo sudaryti laikini kūrybiniai kolektyvai, nebeliko nė vieno etatinio darbuotojo (išskyrus kurį laiką veikusią psichologinę konsultaciją). Laboratorijoje dirbdami arba naudodamiesi jos tyrimų baze, mokslų kandidato (dabar daktaro) disertacijas apgynė: R. Bandzevičienė, V. Čepas, D. Čekuolienė, G. Gintilienė, T. Jovaiša, R. Kočiūnas, F. Laugalys, A. Liniauskaitė, R. Pukinskaitė, M. Rubaževičienė, A. Suslavičius, V. Vaišvilaitė, I. Vanagienė, S. Girdzijauskienė, G. Puočiauskienė. Čia diplominius ir magistro darbus parengė dešimtys psichologų, o nuo 1995 metų – kasmet po kelis socialinius darbuotojus.

* Kamos automobilių gamykla (*red. pastaba*)

Tik įkūrus laboratoriją, vyravo aklųjų ir silpnaregių psichologinių ypatumų tyrimai: jutimų, suvokimo, atminties, mąstymo, asmenybės ir socialinių nuostatų. 1987 metais laboratorija organizavo ir vadovavo visuotinei Lietuvos aklųjų ir silpnaregių apklausai. Mėginta išsamiai išsiaiškinti sutrikusio regėjimo asmenų gyvenimo ir darbo sąlygas, išryškinti socialinį demografinį sutrikusio regėjimo asmens portretą. Mažesnės apimties atrankinis sociologinis tyrimas buvo atliktas ir 1995 metais.

Nuo1977 metų laboratorijoje buvo pradėta nauja ergonominių ir darbo psichologijos tyrimų kryptis (J. Lapė, T. Jovaiša, I. Vanagienė, M. Rubaževičienė). Atlikti keli stambūs tyrimai, kurių užsakovai buvo Rusijos įmo-

nės (Vagonų statybos institutas, KAMAZ). Nuo 1984 metų nauja ir įdomia kryptimi tapo skaitybos ir skaitymo psichologijos tyrimai (užsakovas – Lietuvos kultūros ministerija). Buvo parengta skaitymo efektyvumo įvertinimo metodika, sudarytos studentų ir vyresniųjų klasių moksleivių skaitymo efektyvumo normos. Praktiškai iš šių skaitymo tyrimų vėliau išsirutuliojo mokymosi negalių tyrimo problematika ir kursas studentams *Mokymosi negalės* (skaitytas Vilniaus universiteto psichologams iki 2007 m., dabar šis kursas integruotas į kursą *Ypatingi vaikai*).

1994–1997 metais laboratorija dalyvavo (kartu su italų, vengrų, belgų ir rusų specialistais) viename Europos Komisijos COPERNICUS programos projekte. Projektas buvo skirtas egzistuojančių (vengrų, rusų, italų) sintezatorių generuojamos kalbos kokybei įvertinti. Per dvejus metus buvo parengta metodika, atliktas lyginamasis sintezatorių kalbos aiškumo ir emocinio priimtinumo tyrimas. Subūrus programuotojų (vadovas P. Kasperaitis) ir lingvistų (vadovas prof. A. Girdenis) grupes ir gavus papildomą finansavimą iš Invalidų reikalų tarybos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, sukurtas pirmasis grynai programinio pobūdžio lietuvių kalbos sintezatorius, verčiantis kompiuteryje saugomą tekstą į girdimą kalbą. Vėliau šis programiniu pagrindu veikiantis sintezatorius buvo tobulinamas ir iki šiol naudojamas LASS.

Kadangi laboratorija ilgus metus tyrė sutrikusio regėjimo asmenis, dažnai lyginimo tikslais buvo tiriami ir kitokius sutrikimus turintys asmenys. Atkūrus nepriklausomybę tyrimų akcentai keitėsi: nuo pažinimo procesų nutolta ir pereita prie socialinių demografinių charakteristikų, psichosocialinės reabilitacijos ir specialiųjų poreikių tyrimo. Domėjimasis asmens funkcionavimo psichosocialinėmis aplinkybėmis sudarė prielaidas institucionalizuoti dar vieną studijų kryptį Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete. Kalbama apie socialinio darbo studijų programas. Tiesa, ta institucionalizacija formaliai prasidėjo nuo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (SADM) iniciatyvos perkvalifikuoti grupę socialinės rūpybos srityje dirbančių specialistų į socialinius darbuotojus. Pagal 1992 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Vilniaus universiteto sutartį toks perkvalifikavimas buvo organizuotas Vilniaus universiteto Sociologijos katedroje: per dvejų metų perkvalifikavimo studijas pirmuosius socialinio darbuotojo diplomus gavo 14 asmenų. Kadangi Sociologijos katedra didesnio domėjimosi socialinio darbo studijų plėtra nerodė, nuo 1994 metų laboratorijos bazėje buvo įsteigtas fakulteto lygmens Socialinio darbo studijų centras, o nuo 1996 metų savaranki Socialinio darbo katedra (žr. skyrių Socialinio darbo katedra). Laboratorijos bazėje pradėta ir specialiosios pedagogikos studijų programa (nuo 1997 iki 2002 metų profesinės, nuo 2002 metų magistro studijos). Tik formaliai ši studijų programa priskirta Socialinio darbo katedrai.

1993–1998 metais keletas projektų psichosocialinės reabilitacijos srityje vykdyta finansuojant tuometei Invalidų reikalų tarybai prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. 1997 metais atliktas didelės apimties socialinių paslaugų kokybės ir jų poreikio tyrimas (tyrimą finansavo Pasaulio bankas, Švedijos tarptautinio vystymo agentūra). Apklausti socialinių paslaugų teikėjai ir asmenys, priklausantys skirtingoms socialinės rizikos

grupėms, – pensininkai, neįgalieji, smurtą patyrusios moterys, buvę kaliniai, šeimos, auginančios neįgalius vaikus, ir kt. Fiksuoti ne tik socialiniai ir demografiniai kintamieji, bet ir žmonių nuostatos: jų gyvenimo ir socialinės apsaugos pokyčiai, gyvenimo kokybės vertinimas ir pan. 1998 metais atliktas panašaus pobūdžio didelės imties tik neįgalių asmenų tyrimas. Tyrimų rezultatais pasiremta kuriant bandomuosius socialinių paslaugų centrus (1999–2002 metais įsteigta dvylika tokių centrų: veikia iki šiol).

LEIDYBA

Laboratorijoje atliktų tyrimų pagrindu išleista 14 straipsnių rinkinių (laiko ir erdvės suvokimo, tiflopsichologijos, skaitymo psichologijos klausimais), daug atskirų straipsnių. A. Bagdono monografija *Sensorika sutrikus regėjimui* (1977 ir 1980, rusišku ir lietuvišku Brailio raštu), autorių kolektyvo dviejų dalių monografija *Tiflosociologija 1987* (1989), A. Bagdono *Tiflosociologija 1995* (1997). Dirbant laboratorijoje išleistos kelios mokomosios priemonės: A. Bagdono *Sensorinės sistemos* (1 ir 2 d., 1977), *Pripratimas* (rusų k., 1982), *Eksperimentinė dėmesio psichologija* (1974), vadovėlis *Zoopsichologija* (1983), autorių kolektyvų mokomosios priemonės *Aklųjų reabilitacija* (1992), *Mokymosi negalės* (1994), *Socialinės reabilitacijos organizaciniai aspektai* (1994), *Sutrikimų klasifikacija* (1995). Apie aštuonerius metus ši klasifikacija buvo naudojama kaip standartas vaikų specialiesiems poreikiams įvertinti. Laboratorija organizavo kelias respublikines ir tarptautines konferencijas ir išleido jų medžiagą: *Anomalių skirtumų psichologija* (1 ir 2 d., 1986), *Psichologija Baltijos šalyse: 1990* (1991), *Žmonių skirtumai ir specialūs poreikiai* (1994), *Mokymosi sunkumai ir negalės* (1995), I ir II tarptautinės konferencijos *Bendruomenės socialinių paslaugų plėtra Lietuvoje* (1997 ir 1998 m. kartu su Stokholmo universitetu), *Universitetinė savanorystė Europoje* (1999 kartu su Ispanijos NVO „Helsinki–Espana“).

Išvardyti laboratorijos iš dalies ar visiškai finansuoti leidiniai paskatino imtis leidybos veiklos: buvo įgyta leidybos patirties, suvokta, jog pačių parengtos ir išleistos knygos kaštai yra maždaug pusiau mažesni negu naudojantis leidyklų paslaugomis. Laboratorijos leidinių sąrašas pateikiamas 122–125 puslapiuose.

PSICHOLOGINIS KONSULTAVIMAS

Laboratorija buvo psichologinio konsultavimo tarnybų steigimo Lietuvoje iniciatorė. Ji pirmoji dar 1977–1978 metais įsteigė psichologinio konsultavimo kabinetus tuomečiuose Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio ir Šiaulių LAD gamybiniuose kombinatuose bei A. Jonyno mokykloje. Vėliau dėl finansinių sunkumų tie kabinetai buvo panaikinti, tačiau nuo 1993 m. gruodžio 20 d. laboratorijoje buvo įsteigtas universitetinis psichologinio konsultavimo centras (ne tik šių eilučių autoriaus ir Filosofijos fakulteto dekanės doc. B. Pociūtės, bet ir dr. Marytės Balaišytės – nuoširdžios laboratorijos bičiulės pastangomis). Psichologinėje konsultacijoje dirbo apie 10 psichologų konsultantų iš Vilniaus universiteto Klinikinės ir socialinės psichologijos, Bendrosios ir pedagoginės psichologijos, Socialinio darbo katedrų bei kitur. Iš psichologinio konsultavimo centro idėjos

išsirutuliojo ir Studentų karjeros centro idėja (centras įsteigtas 1999 m., tačiau greitai reorganizuotas į savarankų Vilniaus universiteto Karjeros centrą), bei Psichologinių inovacijų ir eksperimentinių tyrimų mokymo centras (PTMC įkurtas 2006 m. ES struktūrinių fondų ir Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto lėšomis). Galimai psichologinio konsultavimo plėtrai buvo rengiamasi iš anksto: restauruojant Filosofijos fakultetui skirtą pastatą buvo numatytos ir patalpos.

PSICHODIAGNOSTINIŲ METODIKŲ RENGIMAS

Dar praėjusio šimtmečio devintojo dešimtmečio pradžioje laboratorijoje pradėjo formuotis psichologinio įvertinimo (psichodiagnostinių) tyrimų kryptis. Devintojo dešimtmečio viduryje mėginta sudaryti dėmesio perkėlimo, skaitymo efektyvumo ir trumpalaikės atminties apimties normas mokinių ir studentų imtims. Tuo pat laiku laboratorija iš vokiečių *Verlag Psychologie* buvo įgijusi teisę adaptuoti ir standartizuoti *Armthauerio intelekto struktūros* ir *Praktinio intelekto testus* (IST ir PVT). Testai buvo išversti į lietuvių kalbą, adaptuoti. Tačiau dėl patirties stokos ir valdiškose bei privačiose įstaigose dirbančių psichologų neetiško elgesio su IST (kopijavimas, naudojimas be leidimo, neribotas platinimas kaip buvo įprasta sovietinėje psichologinėje kultūroje) tolesnius standartizavimo darbus teko nutraukti. Nuo 1996 metų pradėjo formuotis psichologinio įvertinimo grupė (G. Gintilienė, S. Girdzijauskienė, D. Butkienė). Laboratorijos sukauptomis lėšomis buvo adaptuotas ir standartizuotas Wechsler vaikų intelekto testas (WISC-III), kurio Lietuvoje išplatinta per 250 kopijų (viena iš

Laboratorijos talkininkai 2000 m.: (iš kairės pirmoje eilėje) B. Pociūtė ir S. Girdzijauskienė; (antroje eilėje) D. Butkienė, V. Jakutienė, G. Gintilienė ir D. Melvydienė; (trečioje eilėje) K. Dubnikas, D. Leilionas ir A. Bagdonas

svarbiausių pedagoginių psichologinių tarnybų vaiko įvertinimo priemonių). 2008 metais laboratorija baigė vykdyti projektą *Neįgalaus asmens funkcionavimo (darbingumo, specialiųjų poreikių, profesinių gebėjimų) įvertinimo metodikų ir jų taikymo rekomendacijų parengimas*, kurio metu adaptuotos ir standartizuotos kitos dvi D. Wechsler metodikos: Wechsler intelekto suaugusiems skalė (WAIS-III) ir Wechsler trumpoji intelekto skalė (WASI). 2009 metų pabaigoje, patikslinus normas ir parengus techninį vadovą, testai bus pradėti platinti vartotojams. Parengtos ir kitos dvi, kurių nereikia standartizuoti, bet tinkamos struktūruotam interviu atlikti, metodikos: *Tarptautine funk-*

cionavimo, neįgalumo ir sveikatos klasifikacija grįsta *Asmens funkcionavimo efektyvumo skalė* (AFES) ir *Lietuviškasis profesinių interesų klausimynas* (LPIK). Dabar laboratorija iš PAR (*Psychological Assessment Resources*) įsigijo licenciją ir savo lėšomis baigia standartizuoti dvi asmenybės įvertinimo metodikas (jau minėtas NEO PI-R ir NEO-FFI).

PARAMA STUDIJOMS IR KITA VEIKLA

Laboratorijos inžinieriai (D. Lygis, R. Batakys, D. Leilionas, K. Stankūnas, V. Kazakevičius) teikė Psichologijos katedrai techninę paramą. Pavyzdžiui, keletą metų studentai naudojosi D. Lygio sukurtais reakcijų greičio matavimo prietaisais. Apie 10 studentų parengė savo baigiamuosius darbus naudodamiesi laboratorijos įsigytais elektromechaniniu keturių kanalų tachistoskopu, širdies ritmografu. Laboratorijoje pirmą kartą Lietuvoje paskutiniais sovietinės okupacijos metais mėginta sukurti kompiuterizuotas dėmesio savybių tyrimo metodikas (prisimintina, buvo tokie pirmieji primityvūs tarybiniai kompiuteriai DVK – dialoginiai skaičiavimo kompleksai) ir pan. Laboratorija pirmoji Lietuvoje susidomėjo psichologiniu videotreningu socialiniams įgūdžiams tobulinti: aštuoni mokslo bendradarbiai už laboratorijos lėšas du mėnesius mokėsi šios poveikio priemonės Estijoje, buvo nupirkta pirmoji (labai brangi) videoaparatūra, kurią pasitelkę pora laboratorijos darbuotojų vedė videotreningo užsiėmimus ir Psichologijos katedros studentams (dabar regis psichologinis videotreningas liko tik socialinio darbo studijų programoje, jį iki 2008 metų vedė ilgametė laboratorijos darbuotoja, minėtų kursų Estijoje dalyvė doc. Marija Rubaževičienė). Psichologijos bakalauro studijų programoje šis dalykas virto socialinių įgūdžių praktikumu. Ir psichologijos, ir socialinio darbo studentai iki pat 2006 mokslo metų naudojosi šiuolaikiškiausia laboratorijos videoaparatūra.

Laboratorija aktyviai dalyvavo ir šalies politiniame visuomeniniame gyvenime. 1993–1994 metais laboratorijoje buvo suburtas laikinasis Specialiojo ugdymo komitetas, kuris parengė *Specialiojo ugdymo Lietuvoje metmenis*. Remiantis šiuo dokumentu buvo pertvarkoma specialiojo ugdymo sistema, parengtas Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas, parengta *Sutrikimų klasifikacija*, kuria savivaldybių pedagoginės psichologinės tarnybos vadovavosi iki jos modifikacijos 2002 metais. Laboratorija dalykiškai ir finansiškai parėmė Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymo rengimą. Sukurti du mokomieji videofilmai: *Mokytis judėjimo* (90 min., 1992, apie aklųjų mobilumą ir orientaciją erdvėje) ir *Vaikai kaip vaikai* (150 min., 1994, režisavo A. Stonys, apie įvairias specialiųjų poreikių vaikų grupes). Visą šią veiklą iš dalies finansavo Švietimo ir mokslo ministerija.

Laboratorija buvo įkurta labai pragmatiškais tikslais – plėtoti psichologinius tyrimus, papildomai remti studijas, vykdyti savarankiškus tyrimus. Nepriklausomybės metais daugybė vadinamųjų ūkiskaitinių padalinių išnyko, nes nebeliko garantuoto finansavimo. Dėl to jau 1990 metais ir Specialiosios psichologijos laboratorija pradėjo mažinti etatus: dalį neefektyviai dirbančių darbuotojų teko atleisti, dalis išėjo į finansiniu ir prestižo požiūriu patrauklesnes sritis (dėstytojau-

ES struktūrinių fondų projekto (2005–2008 m.) vykdytojai: (iš kairės) S. Girdzijauskienė, F. Laugalys, A. Bagdonas, I. Salelionė, V. Jakutienė

ti į Bendrosios psichologijos ir Socialinio darbo katedras – docentės M. Rubaževičienė, G. Gintilienė, R. Bandzevičienė ir A. Bagdonas). Kai kurie laboratorijos darbuotojai tapo valstybės įstaigų vadovais (T. Jovaiša – Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos viršininku, D. Lygis – Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministru, inž. R. Batakys – Santariškių klinikų Biomedicininės technikos skyriaus vadovu). Net trys laboratorijos mokslinės bendradarbės tapo universitetų psichologijos katedrų vedėjomis: Irena Gailienė – Šiaulių, Rosita Lekavičienė – Kauno technologijos, Rita Bandzevičienė – Mykolo Romerio.

Laboratorijos leidiniai

Mokslo darbų rinkiniai ir monografijos (kuriuose dominuoja laboratorijos bendradarbių straipsniai):

1. Aklųjų reabilitacija. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 1992.
2. Bagdonas A. Sensorinės sistemos. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 1977.
3. Bagdonas A. Tiflosociologija 95. (Monografija). Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla,1995.
4. Bagdonas A., Girdzijauskienė S., Gruževskis B., Lazutka R., Žalimienė L. Neįgaliųjų integracija į darbo rinką Lietuvoje: politika, įvertinimas, reabilitacija. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 2008.
5. Bagdonas A., Lazutka R., Vareikytė A., Žalimienė L. Skirtingi, bet lygūs visuomenėje ir darbuotėje. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL ir Vilniaus universiteto l-kla,2007.
6. Bagdonas A., Mačiūnas R., Gintilienė G., Karlikauskas J., Andrejauskas V., Daščioraitė E., Lencevičius A., Zaikauskas V. Tiflosociologija 1987. I ir II d. Vilniaus: LAD, 1989.
7. Jaunimo skaitymo psichologiniai ypatumai. Vilniaus: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 1992.
8. LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Psichologija (rusų k.), 1985, Nr. 6.
9. Skaitymas, skaitytojas, bibliotekininkas. Vilniaus: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 1997.
10. Skaitymo psichologijos klausimai. Vilniaus: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 1989.
11. Багдонас А. Привыкание: общая характеристика и привыкание в простых системах. Вильнюс: МВСО Лит. ССР, 1982.

LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos ir Lietuvos aklųjų draugijos mokslo darbų rinkiniai, kurių straipsnių autoriai (arba dauguma autorių) – SPL darbuotojai. Tie recenzuojamų mokslinių straipsnių rinkiniai lietuvių kalba buvo leidžiami pagal laboratorijas, rusų kalba – sujungiant dvi laboratorijas.

1. Lietuvos aklųjų draugijos mokslo darbai (1977)
2. Tiflologija: Tiflologinė sociologija ir psichologija (1979)
3. Tiflologinė psichologija ir sociologija (1980)
4. Sociologiniai, psichologiniai, tiflologiniai tyrimai (1981)
5. Taikomoji tiflopsichologija ir sociologija (1982)
6. Тифлопсихология и реабилитация слепых (1982)
7. Тифлопедагогика и аспекты восприятия слепых (1983)
8. Tiflologija: Aklųjų veiklos tyrimas (1983)
9. Tiflopedagogika ir tiflopsichologija (1984)
10. Гигиена труда и психология труда слепых (1984)
11. Экспериментальная и прикладная тифлопсихология (1985)
12. Психологические особенности лиц с нарушением зрения (1986)
13. Гигиена труда и психофизиология труда слепых и слабовидящих (1987)
14. Реабилитационная тифлопсихология (1988)
15. Eksperimentinė ir darbo tiflopsichologija (1989)
16. Тифлология (1990)

Serija Psichologijos klasika (vertimai)

1. Bandura A. Socialiniai minties ir veiksmo pagrindai. Socialinė kognityvi teorija. Vertimas iš anglų k. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2009.
2. Garfinkel H. Etnometodologiniai tyrimai. Vert. iš anglų k. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2005.
3. Köhler W. Geštaltpsichologija: Pažintis su šiuolaikinės psichologijos sąvokomis. Vert. iš anglų k. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2005.
4. Lewin K. Lauko teorija socialiniuose moksluose. Rinktiniai teoriniai straipsniai. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2007.
5. Skinner B. F. Apmąstymai apie biheiviorizmą ir visuomenę. Vert. iš anglų k. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL. 2006.
6. Užgiris I., Hunt J. Kūdikių psichologinis įvertinimas: psichologinės raidos eiliškumo skalės. Vert. iš anglų k. Vilnius : Vilniaus universiteto SPL, 2002.
7. Watson J. B. Psichologija biheivioristo požiūriu. Vert. iš anglų k. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2004.

Serija Socionomija

1. Beisser A. Skrydis be sparnų: praradimų, negalios ir išgijimo apmąstymai. Vert. iš anglų k. Vinius: Vilniaus universiteto SPL, 2004.
2. Johnson L. Socialinio darbo praktika. Vert. iš anglų k. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2001.
3. Socialinis darbas: praktinės veiklos įvadas. Vert. iš rusų k. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2007.
4. Spierts M. Balansavimas ir aktyvinimas. Metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas. Vert. iš vok. k. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2003.

5. STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2001, Nr. 1.
6. STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2003, Nr. 2.
7. STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2006, Nr. 3.
8. STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2007, Nr. 4.
9. Sutton C. Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija.Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 1999.
10. Žalimienė L. Socialinės paslaugos. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2003.

Laboratorijos finansuoti leidiniai

1. Mokymosi sunkumai ir negalės. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 1995.
2. Multidimensionality of Contemporary Psychology: Social, Political and Cultural Influences. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 1998.
3. Psichologija Baltijos respublikose: 1990. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 1990.
4. Socialinė demokratija Lietuvoje: LSDP ištakos ir raida. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 1996.
5. Suslavičius A. Socialinė psichologija studentams ir ne tik jiems. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, VU SPL, 2006.
6. Sutrikimų klasifikacija (Patvirtinta ŠMM specialiojo ugdymo ekspertų 1995 m. birželio 13 d. Nr. 4). Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 1995.
7. Žmonių skirtumai ir specialūs poreikiai. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 1994.
8. Психология аномальных различий. Вильнюс: Изд-во ВГУ, 1986. Ч. 1, 2.

Metodiniai laboratorijos leidiniai

1. AFES TFK: Asmens funkcionavimo efektyvumo skalės. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 2008.
2. Bagdonas A., Girdzijauskienė S., Jakutienė V., Laugalys F. Kvalifikaciniai reikalavimai metodikų WAIS-III, WASI, AFESTFK ir LPIK vartotojams. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 2008.
3. Bagdonas A., Pociūtė L. Ekstremališkumo-internališkumo skalė // LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Psichologija, 1988, Nr. 8.
4. Gintilienė G., Černiauskaitė D., Girdzijauskienė S., Dragūnevičienė R. WISC-III: Wechslerio intelekto skalė vaikams. Trečias leidimas. Vadovas. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 2002.
5. Girdzijauskienė S. Kokybinis interviu: metodiniai nurodymai. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2006.
6. Greenberger D., Pedesky Ch. Nuotaika paklūsta protui: keiskite jauseną keisdami mąstyseną. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2000.
7. ICIDH-2: Tarptautinė ydų, veiklų ir dalyvumo klasifikacija. Vilnius:Vilniaus universiteto SPL, 1999.
8. Laugalys F., Bagdonas A. LPIK: lietuviškas profesinių interesų klausimynas. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 2008.
9. Psichomotorinio vystymosi ankstyvoje vaikystėje skalė (pagal Brunet-Lezine). Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 1994.

10. Socialinės reabilitacijos organizaciniai aspektai. Vilnius: Vilniaus universiteto l-kla, 1994.
11. Socialinio darbo inovaciniai projektai Lietuvoje. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2001.
12. TFK: Tarptautinė funkcionavimo, neįgalumo ir sveikatos klasifikacija. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2004.
13. WAIS-III: Wechslerio suaugusiųjų intelekto skalė. Administravimo vadovas. Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2008.
14. WASI: Wechslerio trumpoji intelekto skalė. Administravimo vadovas.Vilnius: Vilniaus universiteto SPL, 2008.
15. Багдонас А., Бикульчюте Д., Чяпас В. Объем краткосрочной памяти: возрастная динамика // Науч. тр. высших уч. заведений Лит. ССР. Психология. 1977, Т. 7.

PSICHOFIZIOLOGIJOS LABORATORIJA

Henrikas Vaitkevičius

Psichofiziologijos laboratorija fakulteto ir Bendrosios psichologijos katedros vadovybės pastangomis buvo įkurta 1994 metais. Tuo metu beveik nebuvo jokios eksperimentinių psichologinių tyrimų bazės. Tik darbuotojų entuziazmo ir fakulteto vadovybės paramos dėka buvo galima tikėtis, kad tokie tyrimai bus galimi. Šioje laboratorijoje glaudžiai bendradarbiavo kelių specialybių darbuotojai: psichologai, fizikai ir biologai. Buvo tiriamas tiek regimųjų vaizdų suvokimas, tiek su suvokimu susiję fiziologiniai procesai ir matematinis jų modeliavimas. Iš pradžių buvo vykdomi spalvų ir binokulinis erdvės suvokimo tyrimai, nes šiose tyrimų srityse buvo sukauptas įdirbis. Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe, buvo stengiamasi išlaikyti senus mokslinius ryšius, taip pat užmegzti naujus ryšius su Vakarų mokslininkais. Pastarasis uždavinys buvo nelengvas, nes elementariausios įrangos, būtinos vykdant šiuolaikinius tyrimus, beveik nebuvo. Tokia įranga buvo kaupiama pamažu tiek padedant fakulteto vadovybei, tiek pačių darbuotojų pastangomis bei su užsienio mokslininkų pagalba.

Psichofiziologijos laboratorijos vadovas prof. habil. dr. Henrikas Vaitkevičius

Mančesterio universitete nuo seno buvo vykdomi spalvų suvokimo tyrimai, siekiant suprasti, nuo ko priklauso objektų (ypač audinių) spalvų suvokimas (prisiminkime, kad šis Anglijos miestas turėjo senas tekstilės gamybos tradicijas). Taigi konstantinio (pastovaus nepriklausomo nuo apšvietimo spalvos) objektų spalvos suvokimo mechanizmų tyrimai buvo patrauklūs tiek Mančesterio, tiek Vilniaus universiteto, tiek Maskvos valstybinio M. Lomonosovo universiteto mokslininkams. Dėl minėtų priežasčių buvo nesunku rasti Mančesterio universiteto (tuo laiku tai buvo UMIST – *University of Manchester Institute of Science and Technology)* mokslininkų palaikymą. Kadangi Vilniaus universitete nebuvo reikiamos įrangos, dalis spalvų suvokimo tyrimų, taip pat baigiamieji Vilniaus

Neformali grupė, kuri atlieka tyrimus psichofiziologijos laboratorijoje: (iš viršaus į apačią) K. Breivė, A. Daugirdienė, V. Viliunas, A. Dzekevičiūtė, Z. Bliznikas, R. Stanikūnas, H. Vaitkevičius, A. Švegžda, D. Noreika

universiteto laboratorijos darbuotojų vadovaujami magistro darbai buvo vykdomi Mančesterio universitete, prof. J. Kulikowski vadovaujamoje laboratorijoje.

Apgynę daktaro disertacijas trys iš tų Vilniaus universiteto studentų dabar dirba Suomijos ir Vokietijos universitetuose. Gavus Karališkosios draugijos (*Royal Society*) paramą, Vilniaus universito laboratorijos darbuotojai taip pat turėjo galimybę atlikti mokslinius tyrimus Mančesteryje. Siekdami skatinti spalvų suvokimo tyrimus Vilniaus universitete, Mančesterio mokslininkai siųsdavo į Vilniaus universitetą naujausią literatūrą (žurnalus ir knygas), taip pat būtiną spalvų tyrimams matavimo įrangą. Šis bendradarbiavimas buvo sėkmingas – kartu su anglų mokslininkais paskelbta daugiau negu septyni moksliniai straipsniai, kuriuose suformuluotas dviejų pakopų konstantinio spalvų suvokimo modelis. Nepaisant to, kad šie tyrimai vyko ilgą laiką, jie ne tik nenutrūko, bet ir išsiplėtė jų spektras. Vykdomi bendri formų ir stereoerdvės suvokimo tyrimai.

Bendradarbiaujant su Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto Biofizikos laboratorijos bei Maskvos valstybinio M. Lomonosovo universiteto Psichofiziologijos katedros (prof. E. N. Sokolovas) darbuotojais buvo tiriami judančių objektų suvokimo mechanizmai, tikrinant anksčiau suformuluotą vektorinio kodavimo judesio parametrų regos sistemoje hipotezę. Buvo atlikti tiek psichofiziniai, tiek katės regos sistemos neuronų, tiek siūlomo modelio tyrimai. Apibendrinant tyrimų rezultatus paskelbti šešis moksliniai straipsniai. Maskvos valstybinio M. Lomonosovo universiteto leidyklos leidžiamoje kolektyvinėje monografijoje „Vektorinė psichofiziologija“ yra du skyriai, kuriuose laboratorijos darbuotojai taip pat apibendrina minėtų tyrimų rezultatus.

Laboratorijos darbuotojams buvo patikėta surengti specializuotą simpoziumą (*Regimasis suvokimas: nuo eksperimentų iki modelių*) psichologų kongrese, vykusiame 2008 metais Ber-

Psicho-
fiziologijos
laboratorijoje
tiriamos
veido
raumenų
reakcijos

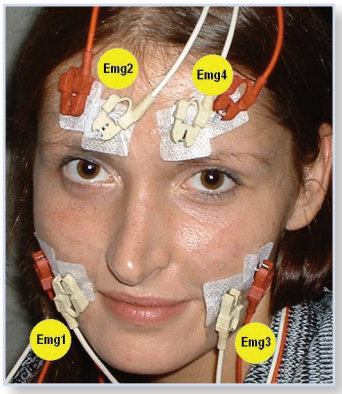

Prof. H. Vaitkevičiaus diskusijos su Vanderbilt'o universiteto prof. R. Blake (2008 m.)

lyne. Šiame simpoziume dalyvavo šešių šalių (JAV, Anglijos, Naujosios Zelandijos, Vokietijos, Rusijos ir Lietuvos) mokslininkai. Psichofiziologų kongresuose Turkijoje (2007) ir Sankt Peterburge (2008) Vilniaus universiteto psichofiziologijos laboratorijos darbuotojai buvo vieni iš specializuotų simpoziumų organizatorių (Co-Chairman).

Laboratorijoje atliekami tyrimai yra kompleksiniai. Juos vykdo įvairaus profilio specialistai, kuriuos vienija bendras tikslas – suprasti, kaip ir nuo ko priklauso regimųjų objektų suvokimas (žr. nuotrauką 129 psl.). Minėtus tyrimus vykdė neformali tyrėjų grupė, kuriai priklauso ne tik Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto bei Taikomųjų mokslų instituto, bet ir Vilniaus pedagoginio universiteto darbuotojai.

Psichofiziologijos laboratorijoje pradėti nauji tiriamieji darbai. Dalis šių tyrimų yra senųjų tyrimų plėtra. Tai tyrimai, susiję su spalvų suvokimu. Daugiau dėmesio skiriama regimųjų objektų parametrų kitimo laikui bėgant įtakai spalvoms suvokti. Kadangi kuriami nauji ekonomiškesni apšvietimo šaltiniai, kyla poreikis įvertinti naujų šviesos šaltinių įtaką objektų spalvai suvokti, spalvinei skiriamajai gebai, spalvotų objektų patrauklumui. Šiems tyrimams skiriama daug dėmesio ir planuojama, kad jie bus vykdomi glaudžiai bendradarbiaujant su Vilniaus universiteto Taikomųjų mokslų instituto fizikais. Be to, tęsiami darbai, skirti regimajai stereoerdvei suvokti.

Laboratorijoje jau seniai tiriamos fiziologinių ir psichologinių procesų sąsajos. Iš pradžių tai buvo darbai, susiję su žmogaus fiziologinėmis reakcijomis esant streso, relaksacijos būsenos. Įsigijus šiuolaikinę registraci-

jos įrangą, psichofiziologiniai tyrimai plečiami – tiriami žmogaus veido raumenų reakcijų ypatumai suvokiant veido emocines išraiškas, skausmą, kito žmogaus motorinius judesius.

Pradėti visiškai nauji tyrimai. Pasaulyje daug pastangų skiriama norint nustatyti, kaip sudaromos atskirų objekto požymių laikinės sekos, kurios aprašo regimąjį objektą. Šiame procese labai svarbios yra laikinės požymių savybės. Dėl to sparčiai atliekami darbai, kuriuose tiriama, kaip objektų suvokimas priklauso nuo jų rodymo trukmės, dažnio. Jau anksčiau Vilniaus universiteto mokslininkai suformulavo hipotezę, kad suvokimo procesas yra diskretus, jis vyksta diskrečiais laiko momentais (suvokimo laiko kvantai). Jei taip, tai optimaliam suvokimui reikia suformuoti specifinę požymių laiko seką. Jei atskiri požymiai pateikiami tais laiko momentais, kai jų suvokti negalima, tokios sekos bus neinformatyvios, bus daug suvokimo klaidų. Laboratorijoje pradėta tirti regimųjų stimulų rodymo dažnio įtaka jų suvokimui. Ši kryptis sudomino ir kitų šalių mokslininkus: prof. Randolphą Blake'ą (JAV, Vanderbilt University) ir prof. Hansą Gaislerį (Vokietija), jie sutiko dalyvauti šiuose planuojamuose tyrimuose.

VILNIAUS
UNIVERSITETAS

Filosofijos fakultetas

1579•1989•2009

Sudarytojai:
Vida Jakutienė, Zenonas Norkus,
Giedrė Šopaitė-Šilinskienė

Kalbos redaktorė *Danutė Petrauskienė*
Viršelio dailininkė *Audronė Uzielaitė*

Tiražas 500 egz.

Išleido VšĮ Vilniaus universiteto leidykla
Universiteto g. 1, LT-01122 Vilnius

Spausdino UAB BALTO print
Utenos g. 41A, LT-08217 Vilnius